

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE VE DÜNYADA KALKINMA-GELİR DAĞILIMI-YOKSULLUK
İLİŞKİSİ: EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Nurten ASANDAŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nihat IŞIK

Ekim-2019

KIRIKKALE

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE VE DÜNYADA KALKINMA-GELİR DAĞILIMI-YOKSULLUK
İLİŞKİSİ: EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Nurten ASANDAŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nihat IŞIK

Ekim-2019

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Nihat IŞIK danışmanlığında Nurten ASANDAŞ tarafından hazırlanan “Türkiye ve Dünyada Kalkınma-Gelir Dağılımı-Yoksulluk İlişkisi: Ekonometrik Bir Uygulama” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ
Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye ve Dünyada Kalkınma-Gelir Dağılımı-Yoksulluk İlişkisi: Ekonometrik Bir Uygulama” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

Nurten ASANDAŞ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye ve Dünyada kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi öncelikle teorik olarak irdelenmiş, ardından gelişmekte olan 16 ülke için 2003-2016 yıllarını kapsayan veriler kullanılarak panel veri analizi yöntemi ile test edilmiştir.

Tez çalışmam boyunca, değerli görüşleri ve desteği ile yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Nihat IŞIK'a, tezin düzenlenmesinde yardımcı olan Prof. Dr. Güven DELİCE'ye, uygulama kısmında sağladığı katkılarından dolayı Doktor Öğretim Üyesi Efe Can KILINÇ'a ve hayatım boyunca destekleri ile yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Nurten ASANDAŞ

ÖZET

Asandaş, Nurten, “Türkiye ve Dünyada Kalkınma-Gelir Dağılımı-Yoksulluk İlişkisi: Ekonometrik Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Dünya ülkelerinin ortak gayesi, ekonomik büyümeyle birlikte ekonomik kalkınmanın sağlanması, gelir adaletsizliğinin minimize edilerek yoksulluğun aşağıya çekilmesi ve güvenli bir ortamda huzurlu şekilde yaşamaktır. Ancak, bugün başta Afrika ülkeleri olmak üzere birçok ülkede bu ortam sağlanamamaktadır. Bu durumun nedeni olarak gösterilen en önemli etken, milli gelirin adaletsiz paylaşılmasıdır. Adaletten uzak gelir dağılımı, yoksulluğu doğurmakta, yoksulluk da beraberinde toplumsal sorunlar meydana getirmektedir. Bu çalışmada, kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişki 2003-2016 yıllarını kapsayan Türkiye dâhil 16 gelişmekte olan ülke için Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS), Sabit Etkiler (FEM), Rassal Etkiler (REM) ve Sistem GMM (SGMM) tahmincileri kullanılarak araştırılmıştır. Kurulan iki ekonometrik modelde yoksulluk bağımlı; kalkınma, gelir dağılımı, enflasyon ve işsizlik oranları bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Sistem GMM tahmincisi sonuçlarına göre, yoksulluk değişkeninin kendi gecikmeli değeri iki model için de yoksulluk değişkeni ile anlamlı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kalkınma, Gelir Dağılımı, Yoksulluk, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT

Asandaş, Nurten, “Turkey and in the world Development- Income Distribution- Poverty Relationship: An Econometric Application”, Master of Science, Kirikkale, 2019.

The common goal of the world countries is to provide economic development with economic growth, to minimize the injustice of income and to reduce poverty and to live in a safe environment. However, this environment cannot be provided in many countries, especially in African countries. The most important factor shown as the reason of this situation is the unfair sharing of national income. The distribution of income away from justice leads to poverty and poverty creates social problems. In this study, the relationship among development, income distribution and poverty is investigated using Pooled Ordinary Least Squares (POLS), Fixed Effects (FE), Random Effects (RE), System Generalized Method of Moments (SGMM) estimators for 16 developing countries including Turkey, covering the years 2003-2016. In the two econometric models established, poverty is dependent; development, income distribution, inflation and unemployment rates are considered as independent variables. According to the results of the system GMM estimator, the lagged value of the poverty variable has been found statistically significant with the poverty variable for both models.

Keywords: Economic Development, Income Distribution, Poverty, Panel Data Analysis.

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: İnsani Kalkınma Endeksi Hesaplanması.....	9
Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde Bazı Gelişmişlik Göstergeleri.....	10
Tablo 3: İnsani Gelişme Düzeylerinin Sınıflandırılması.....	13
Tablo 4: Dünya Ülkelerinde 1990-2017 Yıllarında İnsani Gelişme Endeksleri (İGE).....	14
Tablo 5: Kişi Başına Düşen Yıllık Gelire Göre Ekonomilerin Sınıflandırılması.....	26
Tablo 6: Seçilmiş Ülkeler İçin GSMH, Kişi Başına Düşen Gelir ve Büyüme Oranları.....	27
Tablo 7: Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar ve Gelir Türüne Göre Yıllık Fert Gelirinin Dağılımı.....	30
Tablo 8: Milli Gelirin Sektörel Dağılımı (2017,%)	34
Tablo 9: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölgesel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Bin TL).....	36
Tablo 10: Seçilmiş Ülkelerin Gelir Dağılımları.....	43
Tablo 11: Seçilmiş Ülkelerin Gini Katsayıları.....	48
Tablo 12: 1994-2005 Yıllarında Türkiye’de Gelir Dağılımı.....	50
Tablo 13: 2006-2017 Yıllarında Türkiye’de Gelir Dağılımı.....	51
Tablo 14: 2014-2017 Yıllarında Gini Katsayıları.....	52
Tablo 15: Seçilmiş Dünya Ülkelerinde Gelir Dağılımı (2015)	54
Tablo 16: Dünyanın Çeşitli Bölgelerinde Bulunan Yoksul İnsan Sayısı.....	66
Tablo 17: Değişkenlerin Tanımlanması.....	76
Tablo 18: Tanımlayıcı İstatistikler.....	83
Tablo 19: GINI Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları.....	84
Tablo 20: HDI Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları.....	84
Tablo 21: POVERTY Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları.....	84
Tablo 22: INFR Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları.....	84
Tablo 23: UNEMP Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları.....	85
Tablo 24: Pairwise Korelasyonları.....	85
Tablo 25: POLS, FEM, REM Bulguları.....	86
Tablo 26: Tanı Testleri.....	87
Tablo 27: Dirençli Standart Hatalar İle REM Bulguları.....	88
Tablo 28: SGMM Bulguları (Tek Aşamalı)	89

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Sosyal Kalkınma Esnekliği Haritası	18
Şekil 2: Gelir Dağılımı Türleri.....	25
Şekil 3: Jan Pen Geçit Töreni Çizimi.....	45
Şekil 4: Lorenz Eğrisi.....	46
Şekil 5: Yoksulluk- Büyüme- Eşitsizlik Üçgeni.....	71
Şekil 6: POVERTY Endeksinin Gelişimi.....	79
Şekil 7: HDI Endeksinin Gelişimi.....	80
Şekil 8: GINI Endeksinin Gelişimi.....	81
Şekil 9: UNEMP ve INFR Endeksinin Gelişimi.....	82

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
TABLOLAR DİZİNİ.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

EKONOMİK KALKINMA

1.1. EKONOMİK KALKINMANIN TANIMI	5
1.2. KALKINMA PLANLARI.....	6
1.3. İNSANİ KALKINMA KRİTERLERİ	9
1.3.1. Uzun ve Sağlıklı Yaşam (Doğumda Yaşam Beklentisi)	9
1.3.2. Bilgi (Yetişkin Okur Yazarlık Oranı)	9
1.3.3. İyi Bir Yaşam Standardı (Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Gelir).....	10
1.4. BEŞERİ (İNSANİ) KALKINMA ENDEKSİ.....	12
1.5. EKONOMİK KALKINMA VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ.....	15

2. BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI

2.1. GELİR VE SERVET.....	19
2.1.1. Gelir	19
2.1.2. Servet	19
2.2. GELİR DAĞILIMI TANIMI	20
2.3. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ.....	21
2.4. GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ.....	21
2.4.1. Klasik İktisatta Gelir Dağılımı.....	22
2.4.2. Neoklasik İktisatta Gelir Dağılımı.....	23
2.4.3. Keynesyen İktisatta Gelir Dağılımı.....	24
2.5. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ.....	24
2.5.1. Kişisel Gelir Dağılımı.....	25
2.5.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	29
2.5.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	33

2.5.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	35
2.6. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ.....	38
2.6.1. Gelir Eşitsizliği Ölçüm İlkeleri.....	39
2.6.2. Objektif Ölçüm Yöntemleri.....	39
2.6.2.1. Değişim Aralığı Ölçüsü.....	39
2.6.2.2. Nispi (Görelî) Ortalama Mutlak Sapma.....	40
2.6.2.3. Aritmetik Ortalama.....	40
2.6.2.4. Standart Sapma.....	41
2.6.2.5. Varyans.....	41
2.6.2.6. Logaritmik Standart Sapma.....	41
2.6.2.7. Değişim Katsayısı.....	41
2.6.2.8. Yüzde Paylar Analizi.....	42
2.6.2.9. Theil Endeksi.....	43
2.6.2.10. Pareto Optimumu.....	44
2.6.2.11. Jan Pen Geçit Töreni.....	44
2.6.2.12. Lorenz Eğrisi.....	45
2.6.2.13. Gini Katsayısı.....	46
2.6.3. Normatif Ölçüm Yöntemleri.....	48
2.6.3.1. Atkinson Endeksi.....	48
2.6.3.2. Dalton Eşitsizlik Ölçütü.....	49
2.7. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ DURUM...49	
2.8. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ AÇISINDAN DÜNYADAKİ DURUM.....53	

3. BÖLÜM

YOKSULLUK

3.1. YOKSULLUK TANIMI.....	57
3.2. YOKSULLUĞUN TÜRLERİ.....	58
3.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	58
3.2.2. Görelî (Nispi) Yoksulluk.....	59
3.2.3. İnsani Yoksulluk.....	59
3.2.4. Nesnel (Objektif) Yoksulluk.....	59
3.2.5. Öznel (Subjektif) Yoksulluk.....	60
3.2.6. Kronik Yoksulluk.....	60
3.2.7. Geçici Yoksulluk.....	60

3.2.8. Kırsal Yoksulluk.....	60
3.2.9. Kentsel Yoksulluk.....	61
3.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ.....	61
3.4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK.....	62
3.5. DÜNYADA YOKSULLUK.....	64
3.6. KALKINMA, GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ.....	69

4.BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

4.1. LİTERATÜR TARAMASI.....	72
4.2. VERİ, METODOLOJİ VE UYGULAMA.....	76
4.2.1. Panel Veri Analizi.....	77
4.2.1.1. Betimleyici Analiz.....	78
4.2.1.2. Uygulamalı Analiz.....	82
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	91
KAYNAKÇA.....	94

GİRİŞ

Kalkınma, gelir dağılımı, yoksulluk konuları ve bunların birbirleriyle olan girift ilişkileri iktisatçıların uzun yıllardır gündeminde olan tartışmalı konulardır. Kalkınmanın sağlanması, gelir dağılımının daha âdil hale getirilmesi ve dünyada yoksulluk oranlarının en az düzeye indirilebilmesi için bu konuların etraflıca ortaya konulması bütün toplumlar için ortak olgulardandır.

Üretim her toplum açısından önemli bir unsur olmakla birlikte, üretilen mal ve hizmetlerin toplumun fertleri arasında âdil dağıtılması da toplumsal huzur ve refah açısından önemi yadsınamaz bir olgudur. Zirâ üretimin büyük bir kısmının nüfusun küçük bir azınlığına gittiği bir toplumda birtakım sıkıntıların baş göstermesi kaçınılmaz bir sosyolojik gerçekliktir.

Her ne kadar ideal olan, gelirin en âdil şekilde dağılımının gerçekleşmesi olsa da maalesef uygulamada birçok nedenle bu durum realize olamamaktadır. Bu kapsamda yapılması gereken, en azından adaletsizliği minimize etmeye çalışmak olmalıdır. Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bunlardan sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri Gini katsayısıdır. 2017 yılı verilerine göre, Gini katsayısı açısından en iyi durumda olan Slovenya’da Gini katsayısı %25.4 iken, bunu takip eden İzlanda’da söz konusu katsayının %25.6 olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, Gini katsayısı en yüksek olanlar Asya ve Afrika ülkeleridir. Dünyada özellikle Asya ve Afrika ülkelerinde birçok yer altı zenginliği olmasına rağmen, bu ülkelerin gerek gelir gerekse de bunun dağılımı bakımından oldukça kötü durumda oldukları; susuzluk, açlık ve bunlara bağlı sağlık sorunları nedeniyle insanların genç yaşta hayatlarını kaybettikleri bir durum söz konusudur. Bu çerçevede, dünyanın bir tarafında insanlar refah içerisinde yaşarken, diğer yanında içecek temiz su ve başlarını sokacak bir mekân bulamamalarının nedenleri ve sonuçları üzerinde yoğun bir mesai harcamak insanlığın en temel öncelikleri arasında olmalıdır. Zirâ kaybedecek bir şeyi olmayan insanın sadece yaşadığı toplum değil, dünya huzuru açısından da büyük bir sorun oluşturacağını öngörmek için dâhi olmaya gerek yoktur. Bu noktada, gelişmiş Batılı ülkelerin yüzyıllardır uygulayageldikleri sömürgeci yaklaşımın ortaya çıkan bu resimde hatırı sayılır bir payı olduğu,

dolayısıyla, sorunun çözümü noktasında da ellerini taşın altına koymalarının zaruri olduğu ortadadır.

Kökeni 17. yüzyıla kadar dayanan yoksulluk olgusu, o yıllarda savaşlar ya da doğal felaketlerin yol açtığı kıtlıklar sonucunda kendini hissettirirken, devlet ya da zengin kesimlerin yardımlarıyla bertaraf edilebilmiş, ancak yoksulluğun yaygınlaşması ve sürekli hale gelmesiyle 18. yüzyılın ortalarından itibaren gözle görülür düzeyde artmıştır (Şenses, 2006: 102). Bugüne gelindiğinde, Batı medeniyetinin dünyada hâkimiyetini pekiştirmesi ve onun felsefi temellerinden beslenen kapitalizmin hegemonik tekелci gücünün dünyaya yayılmasıyla orta sınıf aşındırılmış ve hızlı bir zengin-fakir kutuplaşması başlamıştır. 2010 yılında dünyanın en zenginlerinin servetinin dünya nüfusunun yarısının servetine eşitliğini sağlayan kişi sayısı 388 iken, bu rakam; 2011 yılında 177, 2012 yılında 159, 2013 yılında 92, 2014 yılında 80 ve 2015 yılında 62’dir (Bozan, 2017: 391-392). Oxfam’ın 2018 yılı verilerine göre bu rakam 26’ya inmiştir¹.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile açıklanmaya çalışılan ekonomik kalkınma kavramı; gelir, sağlık, beşeri sermaye, eğitim, yaşam şartları, eşitlik, yoksulluk gibi kavramlarla değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, ekonomik kalkınma kavramı, gelir dağılımı ve yoksulluk kavramları ile doğrudan bağlantılıdır. Kaynak (2011)’a göre ekonomik kalkınma, “...Bir ülkenin üretim yapısının yüksek katma değerli ürünler üretecek biçimde dönüştürülmesi ve ortaya çıkan ürünün o toplumu oluşturan gelir grupları arasında adaletli bir şekilde dağıtılarak yaşam standartlarının yükseltilmesidir” (Akt. Arslan, 2013: 46). Tanımda, gelirin âdil dağılımına vurgu yapılmıştır. Gelirin âdil dağıtılmadığı ülkelerde kişilerin ekonomik sıkıntılarla boğuşması ve sonucunda yoksulluğun oluşması ve bunun da toplumsal sorunlar haline gelmesi kaçınılmazdır. Ekonomik nedenler toplumsal refahın sağlanmasında en önemli etkindir. Gelir politikalarının adaleti sağlamaya yönelik olması ekonomik refahı arttıracak, yoksulluk da buna bağlı olarak azalacaktır (Ay vd., 2018: 369).

¹Oxfam, İngiltere kökenli, 19 organizasyondan oluşan uluslararası bir konfederasyondur ve 90’dan fazla ülkede yerel topluluk ve partnerlerle çalışan bir kuruluştur. Detaylı bilgi için bkz., <https://www.oxfam.org/en/about>, Erişim Tarihi: 10.04.2019.

Kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk açısından iyi durumda olmayan toplumlarda; cinayet, terör, uyuşturucu, kaçakçılık, gasp ve hırsızlık gibi birçok sorunun ortaya çıktığı bilinen bir vakıadır. Nitekim, gelirin âdil dağıtılmamasının bir yansıması olarak, zenginin daha zengin, fakirin daha fakir olmasına zemin hazırlanması, bu kesimler arasında birbirlerine karşı olumsuz düşünceler beslenmesi sonucunu doğurarak sosyal barışın bozulması durumuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle, bu çarpık durumun düzeltilmesine dönük tedbirlerin alınmaması, uzun dönemde oldukça tehlikeli sonuçlar doğurabilecek birtakım olaylara zemin hazırlayabilecektir. Bu kapsamda, çalışmada yapılacak analizler sonucu elde edilecek bulguların ve çözüm önerilerinin sorunun çözümüne dönük geliştirilecek politikalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu önemine binaen literatürde; kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk kavramlarını içeren birçok çalışma yapılmış, ancak bu kavramlar arasındaki ilişki genellikle ikili olarak ele alınıp incelenirken, üçü arasındaki ilişkinin çok fazla ele alınmadığı görülmüştür. Bu kapsamda bu çalışmada, Türkiye ve dünyada kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk açısından hangi durumda olduğu ortaya konularak, 2003-2016 yılları arasında, verilerine ulaşılabilmiş Türkiye dâhil 16 gelişmekte olan ülke özelinde yapılacak ekonometrik analizler sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öncelikle ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme kavramlarına değinilecek, ardından, beşeri kalkınma endeksinin hesaplanmasında kullanılan; sağlık, bilgi ve gelir boyutları ele alınarak dünyadaki gelişmişlik göstergeleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra, beşeri kalkınma endeksi ve dünyadaki ülkelerin beşeri kalkınma endeksleri hakkında bilgi verilecektir. Bu bölüm, kalkınma kavramının gelir dağılımı ile olan ilişkisine değinilerek tamamlanacaktır. İkinci bölümde; gelir, servet, gelir dağılımı, gelir dağılımının önemi anlatılmakta, devamında, gelir dağılımının türleri olan; kişisel, fonksiyonel, bölgesel, sektörel, birincil ve ikincil, dikey ve yatay, makro ve mikro planda gelir dağılımı üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde ayrıca, gelir dağılımı araştırmalarında kullanılan yöntemlerden de bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde yoksulluk konusuna değinilmektedir. Dördüncü ve son bölümde ise, ele alınan

lkelere ilifkin ekonometrik bir uygulamaya yer verilecektir. Çalışma sonuç ve değerlendirme ile tamamlanacaktır.

1. BÖLÜM

EKONOMİK KALKINMA

Ekonomik kalkınma olgusunun açıklanması, kalkınmanın gelir dağılımı ve yoksulluk ile ilişkisinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu nedenle, aşağıda öncelikle ekonomik kalkınma kavramı üzerinde durulacak, ardından insani kalkınma endeksini oluşturan kriterler ve çeşitli gelişmişlik göstergeleri bakımından dünya ülkelerinin durumu ortaya konulacaktır.

1.1. EKONOMİK KALKINMANIN TANIMI

Ekonomik kalkınma, ekonomik gelişme ile eş anlamlıdır. Kalkınma kavramı, ekonomik büyüme kavramından teoride ve uygulamada farklıdır. Burada kalkınmayı açıklarken ekonomik büyüme kavramına da değinmek gerekir.

Ekonomik büyüme nicel bir kavramdır ve kabaca büyüme, milli gelirdeki rakamsal artıştır. Kalkınma ise, gelirin artmasının yanında, gelirin âdil paylaşımını da içerecek şekilde sosyo-ekonomik yapıdaki değişiklikleri kapsar. Bu yönüyle büyümeden çok daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Ekonomik kalkınma, niteliksel bir gelişmedir. Kalkınma kavramının merkezinde insan yer almaktadır. İnsan, yaşamını devam ettirebilmek için yemek yemesi gereken bir varlıktan ibaret değildir. Giyinme, barınma, sağlık ve eğitim başta olmak üzere birçok ihtiyacı olan bir varlıktır. Kısaca kalkınma, bir ülkede yaşayan insanların ekonomisinin, sosyal refahının düne kıyasla bugün daha iyi konuma gelmesidir. Bu yönüyle kalkınmanın temel amacı, insanların daha iyi yaşamalarını sağlamaktır.

Zincirleme birbirine bağlı olan büyüme ve kalkınma kavramlarının tanımından da anlaşılacağı üzere, kalkınmanın gerçekleşmesinin büyüme ile yakın bir bağı söz konusudur. Bununla birlikte, bir ülkede ekonomik büyümenin olması o ülkenin kalkınmış olduğu anlamına gelmeyebileceği gibi, düşük büyüme oranlarına sahip kalkınmış bir ülkenin varlığından da söz edilebilir. Bir ülkenin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) oranları çok yüksek olabilir, ancak; adaletsiz gelir dağılımı,

sağlıksız yaşam şartları, eğitim alanında yaşanan sorunlar olduğu sürece ülke kalkınmış değildir. Ekonomisi büyük olan ülkelere Çin ele alındığında, bu ülke 19. yüzyılın ilk çeyreğinde GSYİH düzeyi ile dünyanın en büyük ekonomisi konumundayken, bu dönemden sonra batıdaki sanayileşme devriminin ardından Avrupalı ülkelerin yakaladığı teknolojik gelişim ve deniz aşırı ticaret karşısında duramayıp, değişime ayak uyduramamış ve hızlı bir çöküş yaşamıştır (Sandıklı, 2009: 41). Batılı ülkelerle kıyaslandığında yeterince ekonomik gelişmişliğe sahip olmadığını belirtmek gerekir. Nitekim 2017 yılında verilerine ulaşılabilen ülkelere göre Çin; 76.4 yıl olan doğumda beklenen yaşam süresi ile dünya sıralamasında 60., satın alma gücü paritesine göre kişi başına 15.309\$ geliri ile 75. ve 2015 yılında %96.4 yetişkin okur yazarlık oranıyla 46. sırada yer almıştır (UNDP, 2018: 23-59). Benzer şekilde, doğal kaynak zengini olup milli gelirleri yüksek olduğu halde kalkınma göstergeleri açısından iyi durumda olmayan ülkeler de vardır.

1.2. KALKINMA PLANLARI

Gerek gelişmiş gerekse de gelişme yolundaki devletler, kalkınma sorunlarını belirli bir ekonomik plan dâhilinde çözüme kavuşturmak için kalkınma planı oluşturmaktadırlar. Ekonomik kalkınma planlarında hedef; ekonomik ve sosyal yapının, kalkınma planında öngörülen süre sonunda amaçlanan seviyeye ulaşmasını sağlamaktır. Bu çerçevede, ekonomik büyümenin sağlanmasıyla birlikte kişi başına düşen geliri ve çalışan nüfusu arttırmak, gelir dağılımı eşitsizliğini gidermek gibi ekonomik amaçlarla birlikte; toplumun yaşam beklentisini arttırmak, eğitim seviyesini yükseltmek, refah düzeyini arttırmak, bilim ve teknolojiyi geliştirmek gibi birden çok ekonomik olmayan amaçları gerçekleştirmek için çalışmaktır (Takım, 2011: 155). Kalkınmanın başarıyla yürütülmesinin iki koşulu vardır: İlk koşul; kamu kesiminin elinde kalkınmayı sağlayacak fon yeterince bulunduğu için kalkınma olgusu kamu kesimi tarafından yapılmalıdır. İkinci koşul ise; iç ve dış güçler siyasal otorite üzerinde piyasacı davranılması yönünde aşırı baskı oluşturabilecek güçte olmamalıdır. Bu iki ölçüt dikkate alındığında, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde ve devletçilik dönemlerinde kalkınma, gelişme sağlanırken, 1980’li ve 2000’li yıllarda ekonomik büyümeye önem verilmiş, kalkınma çabaları ikinci plana atılmıştır (Pınar vd., 2015: 84). Rostow’un 1960 yılında batı ülkelerinin yaşamış

olduğu deneyimlerden yola çıkarak yazdığı “Ekonomik Büyümenin Aşamaları” adlı çalışmasına göre, sanayileşmiş toplumlar beş aşamadan geçmektedir: Geleneksel Toplum, Kalkışa Hazırlık, Kalkış, Gelişen Topluma Geçiş, Olgunluk. 1850’de İngiltere, 1900’de Amerika, 1910’da Almanya, 1940’da Japonya ve 1950’de Rusya’nın olgunluk aşamasına geçtiği ifade edilmiştir. Rostow’a göre Türkiye, 1937 yılında Kalkış aşamasındadır. Bu tarihten 40 yıl sonra (1977 yılında) olgunluk aşamasına ulaşmış olması gerekmektedir. Olgunluk aşamasında gelirin %10-20’si yatırım harcamalarına gitmektedir. Türkiye’nin 2016 yılında yatırım harcamalarının GSYİH içindeki payı %4.1’i kamu yatırım harcamaları ve %24.1’i özel yatırım harcamaları olmak üzere toplam %28.2’dir (Küçüköğlu vd., 2018: 2620).

Ülkemizde ekonomik kalkınma planları 1930’lu yıllarda uygulanmaya başlanmıştır. 1930’lu yıllarda uygulanan devletçi ekonomi politikasının biçimlenmesinde; 1923-1930 döneminde uygulanan liberal ekonomi politikasının neticede başarılı olmaması, 1929 yılında ABD’de meydana gelen ve tüm dünya ülkeleri üzerinde olumsuz etki gösteren kriz ve batılı ülkelerin yaşanan krize çözüm getirememesi, Sovyetler Birliği’nde uygulanan planlı iktisat politikalarının olumlu sonuçlar vermesi üzerine Türkiye’nin bu planı örnek alması etkili olmuştur (Parasız, 1998: 29). Türkiye, Sovyetler Birliği’nden sonra sanayileşme amacıyla planlama uygulayan ilk devlettir. 1929 krizinin ertesi, İktisat Vekaleti’nin kaleme aldığı “İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor” adlı çalışmanın hazırlanmasından iki yıl sonra, bir Sovyet heyeti Türkiye’ye gelerek sanayi tesisleri ile ilgili hazırladığı raporu İktisat Vekaleti’ne sundu. Dönemin Bakanı Celal Bayar raporu “Sinaî Tesisat ve İşletme Raporu” adıyla 1933 yılında Başbakanlığa iletti. Böylece kalkınma planı olmanın ötesinde bir sanayi planı özelliği taşıyan Birinci Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı ile somutlaştırıldı (Ekiz ve Somel, 2007: 103). Birinci beş yıllık kalkınma planı yürürlükteyken, 1936 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı hazırlanmış, 1938 yılında uygulanmaya konulmuştur. İkinci plandan ayrı olarak aynı yıl Dört Yıllık Plan hazırlanmış, ancak İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması nedeniyle uygulanamamıştır. Birinci ve ikinci planlar temel sanayinin kurulmasını hedefleyen kısmi planlardır. Bu nedenle reel anlamda kalkınma planları olarak kabul edilmemektedirler (Takım, 2011: 155-156). 1940-1950 yılları devletçi ekonomi politikasının uygulandığı, Türkiye’nin de şartlarından olağanüstü etkilendiği İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülke genelinde yüksek enflasyonun olduğu, halkın zor günler geçirdiği bir dönem olmuştur. İkinci

Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye yüklediği zorunluluk, 500.000 kişilik ordunun silah altına alınması ve beslenmesi olmuştur. Bu nedenle, bu dönemin temel sorunu, halkın ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. Dolayısıyla, silahlı altına alınan insan sayısının yüksek olması üretimin düşmesine neden olmuş; yatırım yapılamamış, kalkınma hızı düşmüş, dış ticaret zayıflamıştır (Ünal, 2009: 72-73).

Demokrat Parti (DP) dönemi olarak da bilinen 1950-1960 dönemi, liberal politikanın savunulduğu, sanayi yerine tarıma öncelik verilen, dış ticaret kısıtlamalarının olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde ABD dünya savaşının galibi olarak yeni küresel düzeni oluşturdu. DP batı dünyası ile siyasi ve ekonomik düzeyde güçlü bağlar kurmayı hedefledi. Oluşan iş bölümü gereği, Türkiye tarım alanında yatırım yapmaya teşvik edildi. Marshall Yardımı ile ithal edilen tarımsal malzeme, yatırımlarla birlikte tarımın Pazar ekonomisine geçişini sağladı. Böylece, Türkiye'de 1970'lerin sonuna kadar ithal ikâmecî ekonomi modeli uygulandı (Gürses, 2009: 344). Bu dönemin özellikle ikinci yarısı, gelir bölüşümünde farkların belirginleştiği ve bunun sebep olduğu huzursuzlukların sosyo-politik sorunlar meydana getirdiği bir dönem olmuştur (Taş, 2004: 1). Ücret ve maaşlı grupların nispi durumlarının gerilediği, mülk gelirleri ve ticaret sermayesinin milli gelirden aldığı payın arttığı bu dönemde devletin gelir dağılımı sorununu öncelikli bir amaç olarak görmediği anlaşılmaktadır (Boratav, 1993: 84).

1960 Askeri Darbesi sonrasında ülkenin kalkınmasının hızlandırılması hedefiyle 30 Eylül 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. DPT tarafından 1960-1980 yıllarında Türkiye'de dört adet Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. 1973'te yaşanan petrol krizi ve Batı ülkelerinin ekonomilerinin yaşadığı durgunluk Türk ekonomisini etkilemiş ve dördüncü kalkınma planı uygulanamamış, bu plan haricinde diğer kalkınma planları uygulanabilmiştir.

1980'lerde Türkiye dâhil gelişmekte olan ülkeler, Bretton Woods kuruluşları olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurumlarının, az gelişmiş ülkelerin yaşadığı finansal krizlere cevaben bir arada oluşturduğu yapısal uyum programını uygulamaya başladı. Bu program ile döviz girdisiyle az gelişmiş ülke ekonomilerinin kısa dönemli şokları atlatmaları sağlanırken, işçi ve memur kesimleri, tarımsal üreticiler ve enformel sektörlerde çalışanlar yüksek gelir kayıpları yaşamışlardır.

1930’lardan günümüze kadar on adet kalkınma planı hazırlanmıştır. 2019 yılında uygulanmaya konulacak on birinci beş yıllık kalkınma planı 2023 yılına kadar geçerli olacaktır.

1.3. İNSANİ KALKINMA KRİTERLERİ

Tablo 1’den de görülebileceği gibi, insani kalkınma endeksi; sağlık, bilgi ve gelir olmak üzere üç boyut endeksi ayrı ayrı hesaplanarak oluşturulmaktadır.

Tablo 1: İnsani Kalkınma Endeksi Hesaplanması

Boyut	Uzun ve Sağlıklı Yaşam	Bilgi	İyi Bir Yaşam Standardı
Gösterge	Doğumda Yaşam Beklentisi	Beklenen Okullaşma Yılı	Ortalama Eğitim Yılı
Boyut Endeksi	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	Kişi Başına GSMH (SGP)

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2006, s.393.

Bu kısımda, endeksin hesaplanmasında kullanılan bu üç boyut hakkında bilgi verilecektir.

1.3.1. Uzun ve Sağlıklı Yaşam (Doğumda Yaşam Beklentisi)

İnsani kalkınmada birinci anahtar unsur sağlıktır. Sağlık için de temel unsur yeterli ve sağlıklı beslenmedir. Sağlık standartlarının iyileşmesi, ülke vatandaşlarının en tabii hakkı olan sağlık hizmetlerinden eşit ve âdil şartlarda yararlanmasına bağlıdır. Toplamlar ancak sağlıklı ve uzun bir yaşama sahip olabilirse o ülke kalkınabilir.

1.3.2. Bilgi (Yetişkin Okur Yazarlık Oranı)

Ülkelerin insani kalkınma amacı ile yatırım yapmak zorunda oldukları ikinci önemli unsur eğitimidir. Eğitime yapılan yatırımlar harcama olarak görülmemelidir. Çünkü, üretken bir toplum olabilmek ancak insan kaynaklarının nitelikli olmasıyla mümkün olacaktır.

1.3.3. İyi Bir Yaşam Standardı (Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Gelir)

Satın alma gücü paritesi (SGP), iki ayrı ülkede aynı ürünün fiyatlarının oranlanması ile hesaplanır. SGP ile belli miktarda paranın alabildiği mal ve hizmet miktarı eşit sayılmaktadır. Örneğin, Türkiye’de 1 kilogram et 50 TL, ABD’de 20 dolar ise SGP (Türkiye/ABD) = $50/20 = 2.5$ TL/dolar olarak elde edilir. Buna göre, 1 kilogram et için ABD’de 1 dolar, Türkiye’de 2.5 TL ödenecektir.

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından her yıl düzenli olarak, ülkelerin kalkınma düzeylerini ortaya koymak ve birbirleriyle karşılaştırılmasını sağlamak amacıyla, çeşitli kalkınma göstergeleri temelinde Beşeri Kalkınma Raporu ve İndeksi yayınlanmaktadır. Tablo 2’de seçilmiş ülkelerde; 1990, 2015 ve 2017 yılları için bazı gelişmişlik göstergeleri yer almaktadır.

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde Bazı Gelişmişlik Göstergeleri

Ülkeler	Doğum Yaşam Beklentisi (Yıl)		Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (%)	Satın alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen Gelir (\$)	
	1990	2017	2015	1990	2017
Katar	75	78.3	97.8	-	116.936
Lüksemburg	75.2	82	-	56.437	94.278
Singapur	76	83.2	96.8	34.298	85.535
Birleşik Arap Emirlikleri	71.5	77.4	93.8	114.519	67.293
Kuveyt	72.1	74.8	96.2	-	65.531
Norveç	76.7	82.3	-	43.296	64.8
Hong Kong	77.5	84.1	-	26.974	56.055
ABD	75.3	79.5	-	37.062	54.225
Danimarka	74.9	80.9	-	33.256	46.683
Almanya	75.5	81.2	-	31.47	45.229
Avustralya	76.9	83.1	-	28.572	44.649
İzlanda	78.1	82.9	-	28.712	44.649
Kanada	77.3	82.5	-	31.3	44.018
Japonya	79	83.9	-	29.55	39.002
Yeni Zelanda	75.4	82	-	24.237	36.086

İtalya	76.9	83.2	99.2	30.734	35.22
Slovenya	73.2	81.1	99.7	-	31.401
Türkiye	64.3	76	95	10.67	25.129
Yunanistan	76.6	81.4	97.7	21.07	24.574
Kazakistan	66.8	70	99.8	13.601	24.056
Ekvator Gine	48.2	57.9	95.3	1.056	22.605
Şili	73.7	79.7	97.3	9.244	22.767
Panama	73	78.2	95	7.692	22.267
Uruguay	72.6	77.6	98.4	9.841	20.551
İran	63.8	76.2	86.8	10.174	19.083
Arjantin	71.6	76.7	98.1	-	18.934
Bulgaristan	71.3	74.9	98.4	9.284	18.563
Meksika	70.8	77.3	94.4	12.547	17.336
Venezüella	69.8	74.7	95.4	14.451	16.745
Tayland	70.3	75.5	96.7	6.651	16.278
Azerbaycan	64.8	72.1	99.8	8.513	15.847
Irak	66.1	70	79.7	11.516	15.664
Çin	69.3	76.4	96.4	1.516	15.309
Brezilya	65.3	75.7	92.6	10.246	14.103
Mısır	64.6	71.7	75.2	6.014	10.55
Gürcistan	70.3	73.4	99.8	8.017	9.745
Ermenistan	67.9	74.8	99.8	3.736	8.788
Swaziland	-	48.9	87.5	6.316	7.93
Fas	64.7	76.1	72.4	3.901	7.485
Tonga	69.6	73.2	99.4	3.572	5.426
Bangladeş	58.4	72.8	61.5	1.29	3.524
Mikronezya	66.2	69.3	-	2.763	3.299
Kiribati	60.4	66.5	-	1.426	1.981
Ruanda	34.2	67.5	70.5	850	1.854
Haiti	54.6	63.6	60.7	-	1.653
Sierra Leone	37.3	52.2	48.1	1.373	1.39
Nijer	43.5	60.4	19.1	906	926
Orta Afrika Cumhuriyeti	48.8	52.9	36.8	943	661

Kaynak: UNDP, Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update, 2018, s. 22-25, 58-61, <http://hdr.undp.org/en/data>, Erişim Tarihi: 29.07.2018.

Tablo 2’den izlenebileceği gibi, 1990 yılında en düşük yaşam süresi 34.2 yıl olan Ruanda’da, 2017 yılına gelindiğinde yaşam süresinin 67.5 yıla yükseldiği görülmektedir. 2017 yılında yaşam süresi en yüksek olan ülke 84.1 yıl ile Hong Kong olmuştur. Ardından 83.9 yıl ile Japonya ve 83.2 yıl ile İtalya ve Singapur

gelmektedir. Her ne kadar 1990 yılında 37.3 olan yaşam süresini 2017 yılında 52.2'ye yükseltse de Sierra Leone, Swaziland'dan sonra en düşük yaşam süresine sahip ikinci ülke olmuştur. Türkiye 1990 yılında 64.3 yıl olan yaşam süresini 2017 yılında 76.0'a yükselterek dünya sıralamasında 67. sırada yer almıştır. Buna göre, genel anlamda tüm ülkelerde ortalama yaşam süresi açısından iyileşmeler olmuştur. 2015 yılında eğitimde yetişkin okuryazarlık oranı en yüksek olan ülke Slovenya (%99.7), en düşük olan ülke Nijer (%19.1)'dir. Türkiye, 1990 yılında %79.2 seviyesindeyken, 2015 yılında bu oran %95'e yükselmiştir.

Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen milli gelir ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir. 1990 yılından 2017 yılına kadar kimi ülkelerin kişi başına geliri artarken, kimi ülkelerde azalma olduğu görülmektedir. Bu azalma özellikle az gelişmiş ülkelerde olmuştur. Az gelişmiş ülkelerin gelirlerinde artış olsa da düşük miktarlarda olmuştur. Burada dikkat çeken ülke 1990 yılında 1.056\$ olan gelirini 2017 yılında 22.605\$'a yükselten Ekvator Ginesi'dir. 2017 yılında geliri en yüksek olan ülke 116.936\$ ile Katar, en düşük olan ülke 661\$ ile Orta Afrika'dır. Geliri en çok artan ülke Singapur, ardından Lüksemburg olmuştur. Bunun yanı sıra en yüksek düşüş Birleşik Arap Emirlikleri'nde meydana gelmiştir. 1990 yılında 114.519\$ olan geliri, 2017 yılında 67.293\$'a gerilemiştir. Türkiye ise 1990 yılında 10.670\$ olan gelirini 2017 yılında 25.129\$'a yükselterek dünyada 48. sırada yer almıştır.

Türkiye, komşularıyla kıyaslandığında; yaşam süresi açısından, İran ve Yunanistan'ın; okuryazarlık alanında; Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın; gelir alanında ise Yunanistan'ın gerisinde kaldığı görülmektedir.

1.4. BEŞERİ (İNSANİ) KALKINMA ENDEKSİ

İnsani kalkınma endeksi, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin göstergesidir. Tam olarak gelişmiş bir ülke için endeks 1; hiç gelişmenin olmadığı ülkeler için endeks 0'dır. Bu rakamların karşılığı olan ülke yoktur. Endeks değeri 0 ile 1 arasında değişir. Yıllan yıla insani gelişmişlik endeksinin 1'e yaklaşması ülke toplumunun hayat standardının gelişmekte olduğunun bir göstergesidir. Bu yaklaşmanın olması, diğer bir deyişle,

insani kalkınmanın sağlanabilmesi için kişilerin sağlıklı ve uzun yaşamın yanında belirli bir gelir ile bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir.

Beşeri kalkınma endeksi hesaplanırken, ülkeler kendi içlerinde kıyaslanarak, en düşük ve en yüksek değerlere sahip ülkeler baz alınmaktadır. Örneğin; en uzun yaşam süresi 84.2 yıl ile Hong Kong'da, en kısa yaşam süresi 48.9 yıl ile Swaziland'dadır. Burada, Hong Kong 1, Swaziland 0 kabul edilerek diğer ülkeler de buna göre karşılaştırılmaktadır (Öztürk, 2017: 62.)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), dünya ülkelerindeki insani gelişme endekslerini; yüksek düzey beşeri kalkınma (0.800 ve üzeri İGE değerine sahip ülkeler için), üst orta düzey beşeri kalkınma (0.700-0.799 İGE değerine sahip ülkeler için), alt orta düzey beşeri kalkınma (0.550-0.699 İGE değerine sahip ülkeler için) ve düşük düzey beşeri kalkınma (0.550 altında İGE değerine sahip ülkeler için) olarak dört grupta toplamaktadır.

Tablo 3: İnsani Gelişme Düzeylerinin Sınıflandırılması

İnsani Gelişme Düzeyi	İnsani Gelişme Endeks Değeri
Yüksek Düzey Beşeri Kalkınma	0.800 ve üzeri
Üst Orta Düzey Beşeri Kalkınma	0.700-0.799
Alt Orta Düzey Beşeri Kalkınma	0.550-0.699
Düşük Düzey Beşeri Kalkınma	0.550 altı

Kaynak: UNDP, Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update, 2018, ss. 22-25.

Tablo 4'te ülkelerin; 1990, 2000, 2010, 2012, 2015 ve 2017 yıllarındaki beşeri kalkınma endeksleri yer almaktadır. Rapora göre;

1990-2017 yılları arasında İGE değerlerinin en yüksek olduğu ilk üç ülke; Norveç, Avustralya ve İsviçre; en düşük olduğu ülkeler ise; Çad, Nijer ve Orta Afrika'dır.

2017 yılında insani gelişmişlik endeksi en yüksek olan ülke, 0.953 endeks değeriyle Norveç olmuştur. Ardından 0.944 değerine sahip İsviçre gelmektedir. Avustralya ile aynı sırayı paylaşan Almanya 0.939 endeks değeriyle üçüncü sırada yer almıştır. 2017 yılında yüksek düzey beşeri kalkınma endeksine sahip 59 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden, 1990 yılında 0.718 olan endeks değerini 2017 yılında 0.932

seviyesine yükselten Singapur 27 yılda en yüksek kalkınma rakamını elde etmiştir. Bazı ülkeler 1990 yılına göre, 1995 yılında endeks değerlerini düşürmüş olsa da 1995 yılından itibaren genel anlamda artış söz konusu olmuştur.

Tablo 4: Dünya Ülkelerinde 1990-2017 Yıllarında İnsani Gelişme Endeksleri (İGE)

Ülkeler	1990	2000	2010	2012	2015	2017
Yüksek Düzey Beşeri Kalkınma	0.791	0.836	0.876	0.884	0.892	0.894
Norveç	0.849	0.917	0.939	0.942	0.949	0.953
Avustralya	0.866	0.899	0.927	0.933	0.939	0.939
İsviçre	0.831	0.888	0.932	0.934	0.939	0.944
Almanya	0.801	0.86	0.912	0.919	0.926	0.939
Danimarka	0.799	0.862	0.91	0.924	0.925	0.929
Singapur	0.718	0.82	0.911	0.92	0.925	0.932
ABD	0.86	0.884	0.91	0.915	0.92	0.924
Kanada	0.849	0.867	0.903	0.909	0.92	0.926
Lüksemburg	0.782	0.854	0.894	0.892	0.898	0.904
Avusturya	0.794	0.837	0.88	0.887	0.893	0.908
Kazakistan	0.69	0.685	0.766	0.782	0.794	0.800
Üst Orta Düzey Beşeri Kalkınma	0.574	0.637	0.716	0.728	0.746	0.757
Gürcistan	-	0.673	0.742	0.755	0.769	0.78
Türkiye	0.576	0.653	0.737	0.754	0.767	0.791
Venezuela	0.634	0.672	0.756	0.77	0.767	0.761
Meksika	0.648	0.7	0.745	0.753	0.762	0.774
Azerbaycan	-	0.642	0.741	0.745	0.759	0.757
Brezilya	0.611	0.685	0.724	0.734	0.754	0.759
Cezayir	0.577	0.644	0.724	0.737	0.745	0.754
Ermenistan	0.634	0.644	0.729	0.736	0.743	0.755
Ukrayna	0.706	0.673	0.734	0.744	0.743	0.751
Moldova	0.652	0.597	0.672	0.686	0.699	0.7
Alt Orta Düzey Beşeri Kalkınma	0.465	0.525	0.598	0.613	0.631	0.645
Mısır	0.547	0.612	0.671	0.681	0.691	0.696
Endonezya	0.528	0.604	0.662	0.677	0.689	0.694
Vietnam	0.477	0.576	0.655	0.668	0.683	0.694
Bangladeş	0.386	0.494	0.545	0.565	0.579	0.608
Zambiya	0.398	0.468	0.543	0.565	0.579	0.588
Nepal	0.378	0.446	0.529	0.545	0.558	0.574
Myanmar	0.353	0.427	0.526	0.54	0.556	0.578
Kenya	0.473	0.447	0.53	0.541	0.555	0.59
Pakistan	0.404	0.45	0.525	0.538	0.55	0.562
Kamerun	0.444	0.437	0.486	0.501	0.518	0.556
Düşük Düzey Beşeri Kalkınma	0.356	0.388	0.475	0.486	0.497	0.504
Swaziland	0.548	0.506	0.526	0.539	0.541	-

Suriye	0.556	0.589	0.646	0.635	0.536	0.536
Ruanda	0.244	0.322	0.464	0.485	0.498	0.524
Senegal	0.367	0.381	0.455	0.474	0.494	0.505
Haiti	0.408	0.443	0.47	0.483	0.493	0.498
Sudan	0.331	0.399	0.463	0.478	0.49	0.502
Sierra Leone	0.272	0.302	0.392	0.413	0.42	0.419
Burundi	0.27	0.268	0.385	0.398	0.404	0.417
Çad	-	0.3	0.37	0.387	0.396	0.404
Nijer	0.212	0.255	0.323	0.341	0.353	0.354
Orta Afrika	0.32	0.314	0.361	0.37	0.352	0.367

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2016, ss. 202-205, Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update, ss. 22-25.

Türkiye, insani gelişme endeksi sıralamasında; 1990, 1995, 2000 ve 2005 yıllarında alt orta düzey ülkeler arasında yer alırken, 2007 yılından itibaren üst orta düzey ülkeler arasına girmiştir. 1990 yılında 0.576 olan endeks değerini yıllar itibarıyla arttırarak 25 yılda %33.2'lik bir artışa sahip olmuştur (UNDP, Türkiye, 2016: 2). Türkiye, 2017 yılındaki 0.791 endeks değeriyle 64. sırada yer almıştır. Türkiye'nin bu yılda üst orta düzey ülkeler ortalamasının (0.757) üzerinde olduğu görülmektedir. 2015 yılında üst orta düzey ülkeler arasında 13. sırada yer alan Türkiye, 2017 yılında; Panama, Antigua ve Barbuda, Morityus, Trinidad ve Tobago, Sri Lanka, Sırbistan, Küba ve Gürcistan'ı geride bırakarak 5. sıraya yükselmiştir. Bu da Türkiye'nin insani kalkınma sürecinin istikrarlı olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca, Tablo 2 ve 4 incelendiğinde, 2017 yılında yüksek düzey beşeri kalkınmış ülkelerin arasına katılan Kazakistan'ın kişi başına düşen gelirin (24.056\$), Türkiye'nin kişi başına düşen gelirinden (25.129\$) daha düşük olduğu görülmektedir. Bu farklılık, Türkiye'nin, ekonomik gelişmede sağladığı başarıyı, insani gelişmişlik alanında sağlayamadığını göstermektedir.

1.5. EKONOMİK KALKINMA VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Geçmişten günümüze süregelen ekonomik kalkınma ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ilk olarak Simon Kuznets tarafından ortaya atılmıştır. Kuznets'e göre gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere göre daha dengeli bir dağılım göstermektedir. Ayrıca, ekonomik kalkınmanın başlangıç aşamasında gelir dağılımı eşitsizliği artarken, sonraki aşamalarında eşitsizlik azalma yönünde eğilim göstermektedir (Kuznets, 1955: 1-28). Başlangıç aşamasında gelir eşitsizliğinin artmasını iki faktörle

açıklamaktadır: Birinci faktör, tasarrufların dağılımındaki dengesizlik, gelir ve servet dağılımındaki dengesizlikten daha büyüktür. İkinci faktör ise, gelir eşitsizliğinin düşük olduğu kırsal kesimi tanımlayan sektörlerden, eşitsizliğin yüksek olduğu kentteki sektörlerle yönelik nüfusun yapısal dönüşümü gelir dağılımındaki dengesizliği arttırmaktadır. Kalkınmanın ilerleyen aşamasında; teknolojik değişim, hizmet gelirlerinin yaygın hale gelmesi, demografik yapıda meydana gelen değişimler, sosyal adaleti sağlamaya yönelik politik kararların uzantısı olarak tasarrufların gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkisi ortadan kalkmaktadır (Dağdemir, 1998: 42). Kuznets'in ters U eğrisi olarak adlandırılan bu teori sadece Batı Avrupa medeniyetlerinde geçerli olmuştur. Nitekim 1823 yılında İngiltere'de Gini katsayısı 0.400, 1871 yılında 0.621 ve 1901 yılında 0.443 olarak hesaplanmıştır. Bunun aksine, Kolombiya ve Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerinde bu hipotez çalışmamaktadır (Öztürk ve Oktar, 2017: 103).

Ekonomik büyüme gelirdeki artışı ifade ederken, ekonomik kalkınma gelirdeki artışın yanında gelir dağılımındaki adaleti ifade eder. Dolayısıyla, kalkınmanın en önemli gelişmesi, gelirin âdil dağıtılması yönündeki gelişmedir (Arslan, 2013: 47). Kalkınma süreciyle birlikte gelir dağılımı ve yoksulluk olguları başta olmak üzere pek çok durum söz konusu olmaktadır. Kalkınmış ülkeler, gelir dağılımı ve yoksulluk alanlarında kalkınması daha az olan ülkelere göre daha iyi durumdadır. Bu nedenle, gelir dağılımının adaletli dağıtılması ve yoksulluğun azaltılmasıyla da kalkınma süreci hızlanacaktır.

Kalkınma kavramının tanımından da anlaşılabileceği gibi, ekonomik büyümenin sağlanmasıyla birlikte bu durumun kalkınmayı desteklemesi ve ardından gelir dağılımının daha âdil duruma gelmesi beklenmektedir. Ters olması durumunda büyümenin ardından kalkınma gerçekleşmemiştir.

Bir ülkede insanların refah içinde yaşamaları için gelirin âdil dağıtılması gerekmektedir. Doğumda yaşam beklentisi, okuryazarlık oranı, kişi başına düşen gelir gibi refah göstergeleri maddi öğelere dayalı mutluluk olduğundan ekonomik etkilerinin yanı sıra sosyal etkileri açısından da gelir dağılımını önemli hale getirmektedir. Gelir dağılımında eşitsizlik söz konusu olduğunda toplumun bazı kesimleri gelirden yüksek oranda pay alırken, bazı kesimleri düşük pay alacak ve

refah göstergeleri bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, adaletli paylaşımın sağlanmasıdır. Milli gelirin artmasıyla kişi başına düşen gelir oranı artarak büyüebilir. Kişi başına düşen gelir oranının yüksek olması, o ülkede yoksul nüfus yoktur demek değildir. Gelirin âdil dağıtılmaması durumunda nüfusun bir kısmı yine yoksul olacaktır. Bu durumda ülkede büyüme sağlanmış olurken, kalkınma yine sağlanamayacaktır. Tablo 2’de gösterilen dünyada kişi başına gelir seviyesi sıralaması 661\$’dan 116.936\$’a kadar uzanan ülkeler, gelir dağılımındaki eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

Türkiye’nin 1990 yılından 2015 yılına kadar İnsani Gelişme Endeksi’nde meydana gelen %33.2’lik artış dikkate alındığında, bu gelişmenin nedeni dünyadaki teknolojik gelişme ve bilgiye ulaşımın kolaylaşmasıyla açıklanabilir. Türkiye’nin bu zaman içerisinde İGE değerleri artarken, gelir eşitsizliğini ölçen Gini değerleri de düşmüştür. Bu değerlendirme, ülkeler nezdinde yapıldığında düşük beşeri düzeydeki ülkeler haricinde tüm ülkelerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

1973’te yaşanan Petrol Krizi’nden sonra Türkiye sosyo-politik bunalım süreci içine girmiştir. Ülkenin yaşadığı bu bunalımdan çıkması adına uygulanan 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye ekonomisi dışa kapalı ve devletçi yapıdan piyasa ekonomisine dönüşmeye başlamıştır (Parasız, 1998: 368). Türkiye ekonomisi yaşanan krizler sonucunda daha kırılgan hale gelmiş ve bunalımlardan en çok etkilenen gelir dağılımının üçüncü %20’lik dilimi olmuştur (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 44).

Boratav’a göre Türkiye ekonomisi, “kemale ermiş bir burjuva demokrasisi olmak yerine popülizm ve askeri rejimler arasında yalpalamıştır”. Türkiye zaman içinde çeşitli ekonomi politikalarını deneyimlemiştir. Ancak, en ciddi değişiklik 1980 sonrası serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı dönemde yaşanmıştır. Türkiye 1990’ların ortasında AB ile Gümrük Birliğini gerçekleştirerek dışarıya açık hale gelmiştir. Ancak, bu liberalleşme gelişmiş ülkeler ile Türkiye arasındaki kalkınmışlık farkını azaltmamış, Batı ile arasındaki fark sabit kalmıştır (Boratav, 2006: 205-210).

İktisadi büyümeyi hedef alan geleneksel kalkınma anlayışından farklı olarak sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda sürdürülebilirliği sağlamaktır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunda, iktisadi büyüme

neticesinde oluşan refahın gelir dağılımı yolu ile âdil paylaşılması oldukça önemlidir. Şekil 1’den de görülebileceği gibi, negatif gelir dağılımı ve negatif büyüme durumu hiç istenmeyen, pozitif gelir dağılımı ve pozitif büyüme durumu çok istenen boyutu oluşturmaktadır (Aliyev ve Aslanlı, 2015: 54).

Şekil 1: Sosyal Kalkınma Esnekliği Haritası

Kaynak: Peter Rogers, Kazi F. Jalal and John A. Boyd (2007), “An Introduction to Sustainable Development” Cambridge, Massachusetts.

2.BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI

Bir toplumun milli gelirinin artması kadar, artan gelirin dağılımı da oldukça önemli bir konudur. Zira bugün hiçbir ülkede gelir âdil dağıtılmamaktadır. Özellikle düşük gelirli ülkelerde az sayıda zengin kimsenin milli gelir pastasından aldıkları dilimin çok büyük olması, bunun tersine, çok sayıda kimsenin bu pastadan aldıkları dilimin az olması gelir dağılımı adaletsizliğinin bir sonucudur. Aşağıda gelir dağılımı kavramının tanımına geçmeden önce bilinmesi gereken gelir ve servet tanımları üzerinde durulacak, ardından gelir dağılımının önemine değinilecek ve gelir dağılımı türlerinin Türkiye ve dünya açısından bulunduğu durum ortaya konulacaktır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçüm yöntemleri anlatıldıktan sonra gelir dağılımı eşitsizliği açısından Türkiye’de ve dünyadaki durumun boyutları üzerinde durulacaktır.

2.1. GELİR VE SERVET

2.1.1. Gelir

Periyodik olarak herhangi bir ekonomik birimin, üretim ya da hizmet karşılığında elde ettiği parasal bir değerdir. Bir toplumun gelirsiz yaşaması mümkün değildir. Gelir belli bir zaman aralığında kazanıldığı için akım değişkendir. Bir kişinin kazancının gelir adını alabilmesi için cari yıl üretiminin karşılığı olması gerekmektedir. Bu nedenle; emeklilik maaşları, bağışlar, yardımlar gibi ödemeler transfer ödemeleridir, gelir sayılmazlar (Özgüler, 2014: 25).

2.1.2. Servet

Servet, kişiden kişiye aktarılabilen, geçmişten günümüze kadar harcanmadan biriken gelirin oluşturduğu ekonomik değere sahip mallar toplamıdır. Gelir bir akım değişken iken, servet ise stok değişkendir. Kişiye veya devlete ait olabilir. Bunun yanı sıra kişi belli bir anda gelire sahip olamaz, fakat servete sahip olabilir. J.S. Mill’in “zihni servet” olarak nitelendirdiği insana ait bilgi, beceri de servet sınıfına girmektedir (Bayramiç, 2006: 9). Bir kişinin gelirinden yaptığı tasarruf kendi

servetini arttırır. Dolayısıyla, ülkede yaşayan her bir kişinin tasarrufu devletin de servetini arttırmaktadır. Düşük gelirli ülkelerden ziyade yüksek gelire sahip ülkelerde servet edinebilme daha yüksektir. Servet düzeylerindeki eşitsizliklerin ekonomilere ve ülkelerin sosyal yapılarına dengesizlik getirdiği düşünülmektedir. Son 30 yılda özellikle Batılı ülkelerin birçoğunda servet eşitsizlikleri artmış, kişisel tasarruflar azalmıştır (Yıldırım, 2017: 214).

Gelir dağılımının âdil olmaması servet dağılımının da âdil olmamasına yol açmaktadır. Gelir âdil dağıtılmayınca servet, yüksek gelirli kişilerin elinde bulunmaktadır. Buna karşılık, düşük gelire sahip kişiler de tasarruf yapamayacağından servete sahip olamayacaklardır. Bu yönüyle gelir dağılımı ve servet birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

2.2. GELİR DAĞILIMI TANIMI

Gelir dağılımı, milli gelirin farklı gelir grupları arasında nasıl dağılmış olduğudur. Daha detaylı olarak, bir ülkenin, belirli bir dönem için eline geçen milli gelirinin; toplumdaki bireyler, bireylerin oluşturduğu gruplar, üretim faktörleri ve bölgeler arasındaki dağılımına gelir dağılımı denilmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, başlıca dört temel gelir dağılımından bahsedilebilir. Bunlar; kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımlarıdır. Schumpeter'in sosyal ortamın "termometresi" olarak nitelendirdiği dağılım; kâr marjlarının küçültülmesi, sendikaların direnme gücü, sosyal gönenç programları, artan oranlı gelir vergisi ve devlet müdahaleleriyle yön değiştirmektedir.

Türkiye'de ve dünyada gelir dağılımı gayri âdildir. Necip Fazıl'ın Destan şiirinde yazdığı, "bir kişiye tam dokuz, dokuz kişiye bir pul" sözü buna açıklık getirmektedir. Geçmişten günümüze bitmeyen bir bölüşüm sorunu olduğu ortadadır. Bugün dünyadaki ülkeler gelir dağılımının âdil dağıtılmamasından kaynaklanan birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Nitekim, dünyada bir bardak suya muhtaç, yaşanan savaşlar nedeniyle ölen, bunun yanında kendi ülkelerinden göç etmek zorunda kalan birçok insan bulunmaktadır.

2.3. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ

Gelir dağılımındaki eşitsizlik ve adaletsizlik kavramlarına geçmeden önce eşitlik ve adalet kavramlarını açıklayacak olursak; Eşitlik, temin edilen hak ve imkânlar bakımından fark olmamasını ifade eden bir kavramdır. Adalet ise hakkın gözetilmesi manasına gelir. Bu çerçevede, “eşitlik”, “adalet” ters düşen bir kavramdır. Nitekim, Grek filozoflarının düşünce birliği içinde oldukları adalet kavramı, eşitlere eşit, eşit olmayanlara ise eşit olmayan biçimde davranmaktır (Urhan, 2016: 104). Adalet, herkesin yeterli yiyeceğinin olmasını icap ettirirken, bir yandan da herkesin üretime katkıda bulunmasını gerektirir (Canetti, 1998: 189).

Eşitsizlik, toplumsal sınıflar arasında değişen yaşam şartları olarak tanımlanabilir. Gelir eşitsizliği, aynı orandaki iki nüfus diliminin milli gelirden farklı oranlarda pay almasıdır (DPT, 2001: 5). Günümüzde gelirin dağılımına bakıldığında eşitsizliğin bütün boyutlarıyla sürdüğü ve gelir dağılımının kendisinin aslında gelir eşitsizliği olduğu görülmektedir. Bu kapsamda “gelir eşitsizliği” kavramı, “gelir dağılımı” kavramının eşitsiz, adaletsiz yanını vurgulamaktadır (Çelik, 2004: 58-59)

2.4. GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ

Eşitsizlik insanoğlunun doğuşundan itibaren başlamaktadır. Bir kısım bebekler varlıklı ailelerin çocukları olarak dünyaya gelirler. Daha doğmadan giysileri, oyuncakları, ileride okuyacakları okulları, hangi işte çalışacakları, hangi marka araba kullanacakları bellidir. Bunun yanı sıra bir kısım bebekler de yoksul ailelerin çocukları olarak dünyaya gelirler. Bu çocukların giysileri yoktur. Kardeşlerinin eskilerini giyerek büyürler. Yaşamlarını devam ettirmek zorunda oldukları için okula da gidemezler (Dinler, 2005: 283).

Dünyada tüm ülkelerin en temel hedefi gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmak ya da daha âdil hale getirmeye çalışmaktır. Çünkü, gelir dağılımı adaletsizliğinin yol açtığı en büyük ve en önemli sorun maalesef yoksulluk olmaktadır. Bununla birlikte, ülkelerarası eşitsizliğin boyutları da farklıdır. Örneğin; Burundi’de yoksulluk; yetersiz beslenmek, evsiz kalmak, sağlık olanaklarının olmaması, eğitimsizlik, işsizlik iken; Norveç’te yoksulluk, lüks evlerde oturamamak

ya da tatile gidememek gibi nedenlerdir. Gelir dağılımının bozuk olması, önce yoksulluğun habercisi, ardından da yoksulluğun besleyicisidir (Aytaç ve Hatipler, 2013: 103).

Bir ülkenin gelir dağılımı, ülkedeki refah seviyesini gösterir. Toplumda refahın olması için kişiler arasında adaletin sağlanması gereklidir. Fakat “adalet” ölçülebilen bir kavram değildir. Gelir dağılımını âdil hale getirmek, gelirden az pay alan kesimin gelirlerini ekonomik gelişmelere bağlı olarak aynı doğrultuda arttırmakla mümkün olmaktadır. Böylece, gelir adaleti sağlanarak toplumsal huzursuzluk azalır ve refah seviyesinde artış meydana gelir. Gelir dağılımının bozuk olmasına bağlı olarak ülkede önemli sosyal sorunlar yaşanmakta, toplumda sınıf farklılıkları oluşmaktadır. Bunun yanında, toplumda suçluluk oranları artarak, hırsızlık, ahlâksızlık önemli sorunlar haline gelmektedir (Dinler, 2005: 283).

Her ne kadar kısa bir dönemde değiştirilmesi mümkün olmasa da yeni gelir dağılımı teorilerinin ortaya atılması için geçmiş iktisatçıların bu konu hakkındaki fikirlerinin bilinmesi gereklidir.

2.4.1. Klasik İktisatta Gelir Dağılımı

Klasik İktisat Teorisi, Adam Smith’in 1776 yılında yayınlanan “Ulusların Zenginliği” adlı eseri ile başlar. Eser, adından anlaşılacağı üzere, milletin zenginliğini arttırabilmenin yollarını aramakla uğraşmaktadır. Gelir dağılımının önemi burada ortaya çıkmaktadır.

Klasik dönemdeki ekonomi kuramları sadece fonksiyonel dağılıma odaklanmıştır (Kurtipek, 2011: 16). Klasik iktisatta gelir dağılımı; ücret, rant, faiz olarak üç faktörlü bir modelle incelenmiştir. Ardından, Schumpeter’in girişimci kârını eklemesiyle dört unsurlu fonksiyonel dağılım tamamlanmıştır (Aksu, 1993: 10).

David Ricardo gelir dağılımı ve klasik büyüme modelini kurmuştur (Özgüler, 2014: 235). Ricardo’nun gelir bölüşüm kuramı, “marjinallik” ve “artık değer” üzerine kuruludur. Ricardo’nun gelir dağılımı ile ilgili üç varsayımı bulunmaktadır. Bunların

ilki; tarımda toprakların sınırlı olması ve türdeş verimliliğe sahip olmamasına dayanan tarımda azalan verimler kanununun geçerli olması, ikincisi; Malthus'un nüfus teorisine göre, ücretlerin asgari geçim düzeyi üzerine çıkmasıyla nüfusun artması, tersi olması durumunda ise nüfusun azalması, üçüncüsü ise, ekonomik gelişmede sermaye birikimi için kârın önemli bir unsur olmasıdır (Peterson, 1976: 452).

Ricardo'nun dağılım kuramı, kârın değil, rantın açıklanmasına yöneliktir. Bu sebeple, Ricardo döneminde en önemli tarımsal ürün buğday olmuştur. Buna göre, tarımda kullanılan az verimli, marjinal toprak parçası üzerinde bir rant elde edilememekte, üretilen buğday ücret ve kâr olarak paylaşılmaktadır (Uysal, 1997: 15).

Karl Marx'ın dağılım kuramının cevap aradığı sorular, gelir dağılımını yöneten yasaların neler olduğu, bu yasaların ekonominin uzun dönemde gelişmesini nasıl etkilediğidir (Öztürk, 2017: 97). Marx'ın gelir dağılımı kuramı “Emek Değer Kuramı” ve “Artık Değer Kuramı” üzerine kuruludur. Marx'ın “artık değer” teorisi emeğin kullanım değeriyle değişim değeri arasındaki farka eşittir. Emeğin kullanım değeri (EKD), emeğin fiilen çalışılan iş süresine eşit yarattığı değerdir. Bir işçinin günde 8 saat çalıştığı düşünülürse, bu sürede yaratılan emeğin kullanım değeridir. Çalışan işçi bu değerın tümüne sahip olamaz. Çünkü ücreti kendisinin ve ailesinin geçimini karşılayacak kadardır. Emeğin değişim değeri (EDD), emeğin kendisini yeniden yaratabilmesi için kendisine ve ailesine geçimi için ödenecek satın alabileceği malların değerine eşit gelirdir (Özgüler, 2014: 241).

$EKD > EDD$ şeklindeki fark artık değerdir. $Ücretler + Artık Değer = EKD$

2.4.2. Neoklasik İktisatta Gelir Dağılımı

Neoklasik İktisat 1870'li yıllarda gelişmeye başlamıştır. Neoklasik iktisatta gelir dağılımı kuramı klasik iktisat teorilerinden farklı olarak mikro yaklaşımla milli gelirin dağılımında faktör fiyatlarının oluşumunu ele almıştır.

Marks'ın gelir bölüşümü kuramının aksine, neoklasik kuram veya marjinal üretkenlik kuramı sadece işçinin değil, bütün üretim faktörlerinin kıt olduğunu ve artık değer ürettiğini savunmaktadır. Bu nedenle, neoklasik gelir bölüşümü teorileri üretim fonksiyonu üzerine kurulup, ikâme eksikliğine dayanmaktadır.

Neoklasik iktisadi yaklaşım, gelir dağılımı sorununu, kişiler ve faktörler arasındaki dağılım olarak iki düzeyde formülleştirmiştir. Gelirin kişiler arasında dağılımı üretim faktörlerinin kişiler arasındaki dağılımına ve faktör fiyatlarına bağlıdır. Sınıfsal dağılım söz konusu olmamakla beraber, kişiler arasındaki dağılımı belirleyen üretim faktörlerinin dağılımı sorunu da bir kenara atılmaktadır (Akyüz, 1980: 95).

Neoklasik dağılım kuramlarında üç varsayım bulunmaktadır. Bunlar; kurumsal, davranışsal ve teknik varsayımlardır. Kurumsal varsayım, mal ve faktör piyasalarında tam rekabetin geçerli olmasıdır. Davranışsal varsayım, firmaların üretim faktörleriyle ilgili karar ve seçimlerinde kâr maksimizasyonunu dikkate almaları görüşüne dayanır. Teknik varsayım, üretim faktörünün nitelikleri ve üretim tekniklerinin özellikleridir (Uysal, 1997: 21-22).

2.4.3. Keynesyen İktisatta Gelir Dağılımı

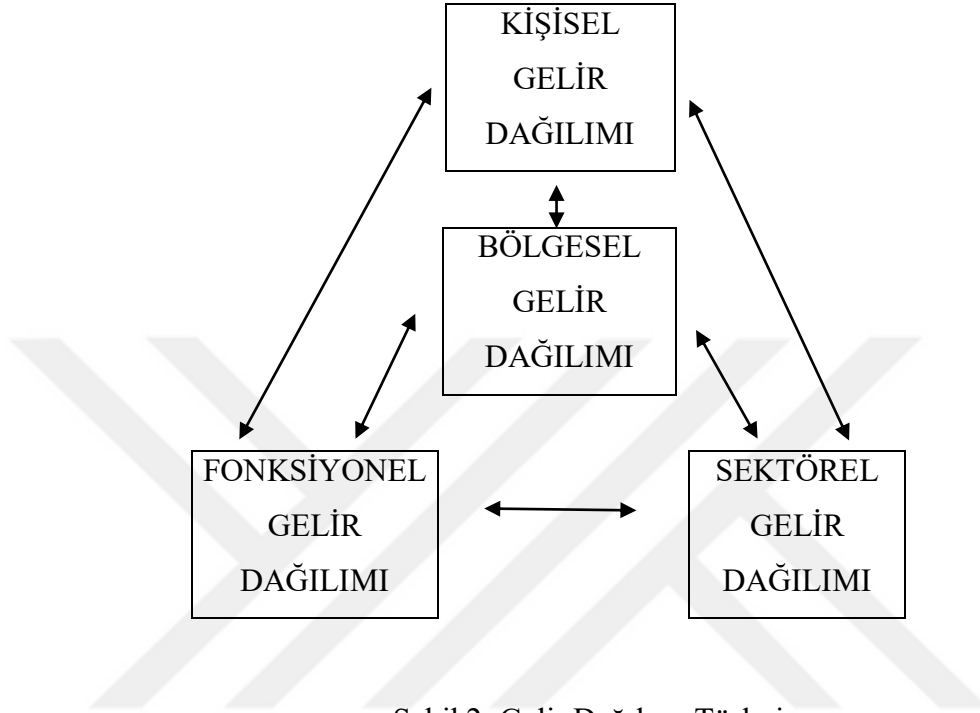
Keynes'e göre ekonominin iki temel sorunu tam istihdam ve gelir dağılımıdır. Tam istihdam sorununu efektif talep ve çarpan kuramı analizi ile çözmeye çalışmış, ancak gelir dağılımı için bir teori ortaya koyamamıştır (Kurtipek, 2011: 19).

2.5. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Bir ülkede yaratılan gelirin kişiler arasındaki paylaşımı kişisel gelir dağılımının, üretim faktörleri arasındaki paylaşımı fonksiyonel gelir dağılımının, üretim sektörleri arasındaki paylaşımı sektörel gelir dağılımının, bölgeler arasındaki paylaşımı bölgesel gelir dağılımının konusudur. Bu dört gelir dağılımı türü dışında birincil ve ikincil gelir dağılımı, yatay ve dikey gelir dağılımı, makro planda ve mikro planda gelir dağılımı türleri de bulunmaktadır.

Şekil 2'de gelir dağılımı türleri yer almaktadır. Şekilden izlenebileceği gibi, gelir dağılımı türleri birbirinden ayrı düşünülemez. Gelir dağılımı türlerinden birinde

meydana gelecek bir değişme diğerlerini de etkilemektedir. Buna göre; fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımına bağlı olarak belirlenmekte, ekonomik faaliyetlerin sektörel bazda coğrafi dağılımı bölgesel gelir dağılımını ortaya çıkarmakta, kişisel gelir dağılımı da bunlara göre şekillenmektedir (Uysal, 2007: 255)

Şekil 2: Gelir Dağılımı Türleri

Kaynak: Yaşar Uysal (2007), “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik  neriler”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı: 2, ss. 255.

2.5.1 Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel ya da bireysel gelir dağılımı, bir ülkedeki toplam gelirin, o  lkenin vatandaşları arasındaki dağılımını irdelemektedir. Kişisel gelir dağılımında önemli olan gelirin hangi üretim sektöründen elde edildiği değil, gelirin ne kadar olduğudur ( zt rk, 2017: 13). Fonksiyonel gelir dağılımından bu noktada ayrılır. Eşitsizlik göstergesi olarak kişisel gelir dağılımı önemlidir. Kişisel gelir dağılımı ölçütlerinden biri kişi başına düşen gelir miktarıdır. Kişi başına düşen geliri arttırmanın yolu ise ancak; üretim, yatırım, ihracatla mümkün olmaktadır. Ülkelerin hiçbirinde kişisel gelir eşit olarak dağıtılmamaktadır ( zg ler, 2014: 59). Bu eşitsizliğin nedenleri arasında; kişiy  özgü girişimcilik ruhu, yetenek farklılıkları, devlete özgü ekonomi

politikaları gösterilebilir. Türkiye için bakıldığında, bu nedenler arasına bölgesel gelir farklılıkları ve bu farklılıkların gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri de eklenebilir.

Tablo 5, kişi başına düşen yıllık gelire göre ekonomilerin sınıflarını göstermektedir. Tabloya göre, 12.056 dolar ölçütü gelişmiş-az gelişmiş ülkelerin gelir düzeyi sınırı olarak kabul edilmektedir. Kişi başına düşen geliri 12.056 dolar ve üzerinde olan ülkeler yüksek gelirli, geliri 3.896-12.055 dolar olan ülkeler üst orta gelirli, geliri 996-3.895 olan ülkeler alt orta gelirli ve geliri 995 dolar ve altında olan ülkeler düşük gelirli ekonomi sınıfında yer almaktadır.

Tablo 5: Kişi Başına Düşen Yıllık Gelire Göre Ekonomilerin Sınıflandırılması

Ekonomiler	Kişi Başına Düşen Yıllık Gelir
Yüksek Gelirli Ekonomiler	12.056 dolar ve üzeri
Üst Orta Gelirli Ekonomiler	3.896-12.055 dolar
Alt Orta Gelirli Ekonomiler	996-3.895 dolar
Düşük Gelirli Ekonomiler	995 dolardan az

Kaynak: World Bank, <http://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-income-level-2018-2019>, Erişim Tarihi: 21.08.2018.

Tablo 6’da, 2017 yılında gelir düzeyine göre dünyadaki seçili ülkelerin; Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla (KBGSMH) ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme rakamları gösterilmektedir. Dünya Bankası’nın yayınladığı bu verilere göre, ülkelerin gelir seviyeleri arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Gelir seviyelerine bakarak mutlak yoksulluk durumlarının da tahmin edilebileceği bu tablodan hareketle, düşük gelirli ülkelerde mutlak yoksulluk oldukça yüksek, yüksek gelirli ülkelerde ise mutlak yoksulluk oldukça düşüktür.

Dünya üzerinde ülkelerin azgelişmiş ve gelişmişlik haritası kişi başına düşen yıllık gelirlerine göre sınıflandırılmaktadır. Yüksek gelire sahip ülkelerle düşük gelire sahip ülkeler arasında büyük uçurum olduğu görülmektedir. 2017 yılında seçili ülkeler arasında kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu İsviçre ile kişi başına düşen gelirin en düşük olduğu Burundi arasında yaklaşık 278 kat fark vardır.

Tablo 6: Seçilmiş Ülkeler İçin GSMH, Kişi Başına Düşen Gelir ve Büyüme Oranları

	GSMH (2017, milyon \$)	KBGSMH (2017, \$)	GSYİH Büyüme (2017,%)
Yüksek Gelirli Ülkeler	50.132.5	40.136	2.2
ABD	18.980.3	58.270	2.3
Almanya	3.596.7	43.490	2.2
Avusturya	400.3	45.440	3
Avustralya	1.263.5	51.360	2
Belçika	475.2	41.790	1.7
Danimarka	318.6	55.220	2.2
Hollanda	791.3	46.180	3.2
İrlanda	266.2	55.290	7.8
İsveç	529.5	52.590	2.3
İsviçre	682.1	80.560	1.1
İzlanda	20.8	60.830	3.6
Kanada	1.573.5	42.870	3
Lüksemburg	42.1	70.260	2.3
Katar	161.2	61.070	1.6
Norveç	401.4	75.990	1.9
Singapur	306	54.530	3.6
Üst Orta Gelirli Ülkeler	21.103.4	8.192	4.8
Brezilya	1.796.5	8.580	1
Bulgaristan	54.9	7.760	3.6
Çin	12.042.9	8.690	6.9
İran	438.4	5.400	4.3
Kazakistan	142.3	7.890	4
Makedonya	10.2	4.880	0
Maldivler	4.2	9.570	8.8
Peru	191.9	5.970	2.5
Romanya	195.2	9.970	6.9
Türkiye	882.9	10.930	7.4
Türkmenistan	38.3	6.650	6.5
Alt Orta Gelirli Ülkeler	6.296.5	2.118	5.3
Hindistan	2.430.8	1.820	6.6
Kenya	71.4	1.440	4.9
Myanmar	63.5	1.190	6.4
Nijerya	397.5	2.080	0.8
Özbekistan	64.2	1.980	5.3
Pakistan	311.7	1.580	5.7
Sudan	96.4	2.380	4.3
Ukrayna	101.5	2.930	2.5

Düşük Gelirli Ülkeler	545	744.000	5.7
Afganistan	20.2	570.000	2.6
Burkina Faso	11.7	610.000	6.7
Burundi	3.1	290.000	0.5
Liberia	1.8	380.000	2.5
Malawi	6	320.000	4
Mali	14.3	770.000	5.3
Mozambik	12.3	420.000	3.7
Niger	7.7	360.000	4.9
Senegal	15.1	950.000	6.8
Tajikistan	8.8	990.000	7.1
Orta Afrika	1.8	390.000	4.3
DÜNYA	78.060.8	10.366	3.2

Kaynak: World Bank, World Development Indicators: Size of the Economy, 2017.

İsviçre ve Myanmar arasında yaklaşık 68 kat, İsviçre ile İran arasında yaklaşık 15 kat fark vardır. Azgelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışından dolayı kişi başına gelirin düşük olması nedeniyle insanların gelirleri ancak beslenmelerine yeterken, bu durum tasarruf edecek duruma gelememelerine, dolayısıyla, yatırım ortamının oluşmamasına neden olmaktadır. Yüksek gelire sahip ülkelerin vatandaşları gelişmişliğin sunduğu refah içinde yaşarken, düşük gelire sahip ülkelerin vatandaşları karınlarını zor doyuracak durumdadır.

Düşük gelirli ülkelerin gelirlerindeki büyüme hızı (5.7), yüksek gelirli ülkelerin gelirlerindeki büyüme hızından (2.2) daha yüksek olmasına rağmen, gelirde büyük bir artış oluşturmaz. Örneğin, İsviçre'nin gelirinde %2.2 artış olması gelirde yaklaşık 1.773 dolar artış oluştururken, Burundi'nin gelirinde %5.7'lik artış olması yaklaşık 17 dolar artış olması demektir. Ortaya çıkan bu farkın giderilmesi zor görünmektedir.

Türkiye için 1963-1998 döneminde kalkınma ve kişisel gelir dağılımı ilişkisinde Kuznets hipotezinin geçerli olup olmadığını araştıran Dişbudak ve Süslü (2009), yapılan ekonometrik testler sonucunda kalkınma sürecinde gelir dağılımının önce düzeldiği, ardından bozulduğu sonucuna ulaşmışlardır. 1980 yılından sonra uygulanan iktisadi politikaların gelir dağılımını olumsuz etkilemiş olması çıkan sonucu doğrulamıştır (Dişbudak ve Süslü, 2009: 161).

2002-2007 yıllarında Türkiye'nin de dâhil olduğu OECD ülkelerinde bireysel gelir dağılımı eşitsizliğinde artış gözlemlenirken, Türkiye'de bir iyileşme söz konusu olmuştur. 2001 ekonomik krizinden sonra IMF desteğiyle uygulanan yapısal reformlar, artan büyüme oranları ve düşük enflasyon rakamları gelir eşitsizliğinde bir düzelme meydana getirmiştir. 2007-2011 döneminde yaşanan ekonomik kriz ve düşen büyüme rakamları bireysel gelir dağılımını durağan hale getirmiştir (TÜSİAD, 2014).

Öztürk ve Oktar'ın bulgularına göre, Türkiye'nin kalkınma seviyesi arttıkça, kişiler arası gelir eşitsizliği de artmaktadır. Görünüyor ki, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçleri farklıdır. Çünkü, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere farklı olarak kalkınma süreçlerinde rekabet ettiği ülkeler olmamıştır (Öztürk ve Oktar, 2017: 101).

2.5.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Milli gelirin oluşumunda etkisi olan üretim faktörlerinden; işgücünden elde edilen gelir olan ücretin, sermayeden elde edilen gelir olan faizin, girişimciden elde edilen gelir olan kâr/zararın ve doğal kaynaklardan elde edilen gelir olan rant'ın gelirden hangi oranda pay aldığını gösteren gelir dağılımı fonksiyonel gelir dağılımıdır.

Tablo 7'de Türkiye'nin 2006-2016 yıllarında gelir türüne göre fert gelirinin dağılımı yer almaktadır.

Tablo 7: Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar ve Gelir Türüne Göre Yıllık Fert Gelirinin Dağılımı

Gelir Türleri	Yüzde 20'lik gruplar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Maaş ve ücret	İlk %20(1)	23	24.2	23.1	25.5	25.3	26.4	31.3	31.5	33.7	37.3	39.7
	İkinci %20	38.5	37	39	40	37.5	42.3	42.7	44	43.7	45.9	46.6
	Üçüncü %20	42	39.8	42.6	42.8	43.7	43.3	44.8	46.6	46.4	46.8	45.6
	Dördüncü %20	44	43	45.1	45.8	44	46.4	47.1	47.4	49.5	50.2	52.4
	Son %20(1)	41	40.4	42.6	43.8	46.6	46.7	48.9	51.6	52.4	52.4	51.4
	Toplam	40.8	39.7	41.9	42.9	43.7	44.8	46.5	48.3	49.1	49.7	49.7
Yevmiye	İlk %20(1)	24.8	21.3	23.9	21.5	20.6	22.4	21.5	20.7	19.6	16.1	14.5
	İkinci %20	11	10.9	11.5	9.7	10.2	9.5	9.7	9.6	8.7	7.6	6.6
	Üçüncü %20	5.2	6.1	5.4	5.1	5.4	4.8	4.6	3.8	4.5	3.7	3.7
	Dördüncü %20	2.6	3.6	3.1	2.7	2.7	2.7	2.5	2.3	2.3	2.1	2
	Son %20(1)	0.7	0.6	0.9	0.8	0.6	0.7	0.6	0.5	0.6	0.5	0.4
	Toplam	3.7	4	4	3.5	3.6	3.6	3.4	3.2	3.3	2.8	2.5
Müteşebbis	İlk %20(1)	25.6	26.1	26.1	23.4	23.6	24.7	20.1	20.2	18.3	16.8	16.9
	İkinci %20	23.1	22.3	22.8	20.9	21.7	20.7	18.4	18.4	17.5	16.2	16.1
	Üçüncü %20	18.9	19.5	18.1	18.7	17.1	17.9	16.3	16.3	15.4	15	15.6
	Dördüncü %20	19.5	17.3	18	16	18.2	18.3	17.9	17.9	15.7	16	15.7
	Son %20(1)	27.7	26.7	25	22.3	21.3	23.6	21.5	21.5	20.9	21.8	23.7
	Toplam	24.2	23.2	22.4	20.4	20.2	21.4	20.4	19.6	18.5	18.8	19.8
Tarım	İlk %20(1)	17	18	16.4	14.5	14.7	14.4	12.5	11.7	9.8	8	8.9
	İkinci %20	11.1	11.8	11.2	10.1	10.8	10	10.8	8.7	7.9	7	6.9
	Üçüncü %20	8.6	8.3	8.3	7.1	7.2	7.5	8	7.4	6.4	5.4	6.1
	Dördüncü %20	7.2	6	6.7	5.7	6.9	7.2	6.6	6.6	6.1	5.3	5.4
	Son %20(1)	5.2	3.9	3.5	3.1	4.2	5.1	5.2	5.1	3.7	4	4
	Toplam	7.1	6.4	6.2	5.4	6.3	6.8	6.8	6.4	5.3	5	5
Tarım dışı	İlk %20(1)	8.6	8.1	10.3	8.9	8.9	10.3	7.5	8.6	5.5	8.8	8
	İkinci %20	12	10.5	11.6	10.8	10.9	10.6	9.9	9.6	9.5	9.3	9.1
	Üçüncü %20	10.3	11.1	9.9	11.6	9.9	10.4	9.6	8.9	9	9.6	9.5
	Dördüncü %20	12.3	11.3	11.3	10.3	11.3	11.1	10.7	11.3	9.7	10.7	10.3
	Son %20(1)	22.5	22.8	21.4	19.3	17.1	18.4	17.2	16.4	17.1	17.8	20
	Toplam	17.1	16.8	16.1	15	13.8	14.6	13.6	13.2	13.2	13.8	14.8
Gayrimenkul	İlk %20(1)	1.2	1.8	1.7	1.9	1.3	1.2	1.1	0.9	1.1	1	1.2
	İkinci %20	1.1	1.8	1.8	1.7	1.7	1.4	1.2	1	1.1	1.3	1.1
	Üçüncü %20	1.6	1.8	2.3	2.5	2	2	1.7	1.8	1.7	1.8	1.8
	Dördüncü %20	2.3	3.1	3.6	3.6	3.2	3.2	2.6	2.7	2.7	2.4	2.6
	Son %20(1)	4.4	5.7	6.1	7.1	6	5.4	5.1	4.7	4.7	4.6	4.3
	Toplam	3.1	4.1	4.4	5	4.2	3.9	3.5	3.3	3.3	3.3	3.1

Menkul kıymet	İlk %20(1)	2.9	4.3	2.7	2.8	2.9	2	2.1	2.4	2.1	1.8	14.4
	İkinci %20	3.9	5.4	2.8	3.2	3	2.3	2.1	2.2	2.1	1.7	1.2
	Üçüncü %20	4.3	6.5	2.7	3.8	3.2	2.9	2.2	2.4	2.2	2.1	1.5
	Dördüncü %20	5.4	6.6	3.5	4.7	3.7	3.1	2.3	2.5	2.4	2.3	1.6
	Son %20(1)	7.5	7.9	5.4	6.7	5.6	4.8	4.4	3.8	3.6	3.1	3.4
	Toplam	6.1	7	4.2	5.3	4.5	3.8	3.3	3.1	2.9	2.6	2.5
Sosyal transferler	İlk %20(1)	13.3	14.3	14	15.9	18.8	16.1	16.7	17.4	18.7	20.5	20.5
	İkinci %20	15.9	17.5	16.7	19.3	20.4	18.5	19.3	20.8	22.9	23.4	24.4
	Üçüncü %20	22.8	22.2	23.8	22.9	24.4	24.9	25.4	25.7	26.5	27.2	28.4
	Dördüncü %20	21.7	22.9	22.6	23.6	24.8	23.2	25	24.3	24.5	24.2	23.1
	Son %20(1)	15.4	15.6	17.2	17.3	17.6	16.7	16.7	16	15.9	15.4	14.7
	Toplam	17.8	18.2	19.1	19.6	20.5	19.4	20	19.7	20.1	20	19.6
Emekli ve dul-yetim aylıkları	İlk %20(1)	7.5	7.2	8.2	9.1	9.1	9.5	9.3	10.5	11.6	12.7	12.8
	İkinci %20	14	15.2	14.6	16.4	16.3	9.3	16.4	17.8	19.8	20.3	21.3
	Üçüncü %20	21.9	21.1	22.5	21.4	22.2	10.5	23.4	24	24.7	25.3	26.5
	Dördüncü %20	21	22	21.7	22.6	23.3	11.6	23.7	23.3	23.4	22.8	21.9
	Son %20(1)	15.1	15.1	16.8	16.8	17	12.7	16.1	15.2	15.4	14.8	13.8
	Toplam	16.9	17	18.1	18.3	18.6	12.8	18.4	18.2	18.7	18.4	18
Diğer sosyal transferler	İlk %20(1)	5.8	7.1	5.8	6.8	9.6	6.6	7.5	7	7.1	7.8	7.7
	İkinci %20	1.9	2.3	2.1	2.8	4.2	2.9	2.9	3	3.1	3	3.1
	Üçüncü %20	0.9	1	1.3	1.5	2.2	1.9	2	1.7	1.8	1.9	1.9
	Dördüncü %20	0.7	0.9	0.9	1	1.5	1.3	1.4	0.9	1.1	1.3	1.2
	Son %20(1)	0.4	0.5	0.4	0.5	0.7	0.8	0.7	0.8	0.5	0.7	0.8
	Toplam	0.9	1.1	1.1	1.3	1.8	1.5	1.6	1.5	1.4	1.6	1.6
Haneler arası transferler (Alınan)	İlk %20(1)	7.7	6.6	6.6	8	6.4	6.2	6	5.4	5.3	5.1	4.5
	İkinci %20	4.5	3.8	4.6	4.8	5	4.8	3.7	3.5	3.5	3.3	3.3
	Üçüncü %20	3.3	2.9	4	4	3.9	3.9	3.5	3.1	3	3	3.2
	Dördüncü %20	2.9	2.2	3.2	3.4	3.2	3	2.9	2.7	2.8	2.6	2.4
	Son %20(1)	2.1	2.2	2.1	2	2.2	2.1	1.8	1.8	1.9	2.1	2
	Toplam	2.9	2.6	3.1	3.1	3.1	3	2.7	2.5	2.6	2.6	2.5
Diğer gelirler	İlk %20(1)	1.5	1.5	1.3	1.1	1.1	0.9	1.2	1.4	1.2	1.6	1.3
	İkinci %20	1.4	1.2	1	0.4	0.4	0.4	0.5	0.6	0.5	0.6	0.6
	Üçüncü %20	1.9	1.3	1	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
	Dördüncü %20	1.7	1.4	0.9	0.1	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.2	0.1
	Son %20(1)	1.2	0.9	0.8	0	0	0	0	0	0	0	0
	Toplam	1.5	1.1	0.9	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2017.

(1) Fertler eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında “ilk yüzde 20’lik grup” geliri en düşük olan grubu, “son yüzde 20’lik grup” geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Buna göre;

Türkiye’de 2006 yılında, gelirin türüne göre dağılımında birinci %20’lik dilimde gelirden en fazla payı alan %25.6 oranıyla müteşebbis geliri olmuştur. Müteşebbis gelirini %24.8 ile yevmiye takip etmiştir. İkinci %20’lik dilimde %38.5, üçüncü %20’lik dilimde %42, dördüncü %20’lik dilimde %44 ve son %20’lik dilimde %41 ile gelirden en yüksek payı alan maaş ve ücretler olmuştur.

2007 yılında, birinci %20’lik dilimde gelirden en fazla payı alan %26.1 ile müteşebbis geliri olmuştur. İkinci %20’lik dilimde %37, üçüncü %20’lik dilimde %39.8, dördüncü %20’lik dilimde %43 ve son %20’lik dilimde %40.4 ile gelirden en fazla paya sahip olan maaş ve ücretler olmuştur.

2011 yılında, birinci %20’lik dilimde %26.4, ikinci %20’lik dilimde %42.3, üçüncü %20’lik dilimde %43.3, dördüncü %20’lik dilimde %46.4 ve son %20’lik dilimde %46.7 ile gelirden en fazla paya sahip olan maaş ve ücret geliri olmuştur.

2016 yılında, birinci %20’lik dilimde %39.7, ikinci %20’lik dilimde %46.6, üçüncü %20’lik dilimde %45.6, dördüncü %20’lik dilimde %52.4 ve son %20’lik dilimde %51.4 ile gelirden en fazla paya sahip olan maaş ve ücret geliri olmuştur.

2006 yılında maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı %40.2 iken, sürekli artarak 2015 ve 2016 yıllarında %49.7’ye yükselmiştir. Yevmiye gelirlerinin payı, 2006 yılında %3.7 iken, 2007 ve 2008 yıllarında %4’e yükselmiş, 2010 ve 2011 yıllarında %3.6’ya gerilemiştir. Müteşebbis gelirlerinin payı, 2006 yılında %24.2 iken, 2010 yılına kadar azalmış, 2010 yılında %20.2’ye düşmüştür.

2016 yılında toplam gelirler içerisinde en fazla payı alan maaş, ücret ve müteşebbis gelirleri olmuştur. Tarım gelirlerinin en yüksek payı 2006 yılında %7.1’dir. 2015 ve 2016 yıllarında %5’e düşmüştür. Tarım dışı gelirlerin payı en fazla 2006 yılında %17.1’dir. Gayrimenkul gelirlerinin en fazla payı 2009 yılında %5’tir. Müteşebbis gelirlerinden sonra toplam gelirler içerisinde en yüksek pay sosyal transfer harcamalarıdır. En yüksek payı 2010 yılında %20.5’tir. Sosyal transferlerden sonra

en yüksek pay emekli ve dul-yetim aylıklarıdır. Toplam gelirler içerisinde en düşük payı 2011 yılında %12.8 oranında almıştır.

2.5.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, milli gelirin ekonomideki üretim sektörlerine göre dağılımıdır. Tarım, sanayi, üretim, hizmet ve diğer sektörlerin milli gelire hangi oranda katıldığını gösterir.

Ülkelerde ekonomik gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte sektörlerin milli gelir içindeki payları değişiklik göstermektedir. Ülkelerin gelişme düzeyleri arttıkça; sanayi, üretim ve hizmet sektörünün milli gelir içindeki payı artış gösterirken, tarım sektörünün milli gelir içindeki payı azalma göstermektedir. Yüksek gelirli ülkelere düşük gelirli ülkelere doğru tarımın milli gelir içindeki payı artarken, hizmet sektörünün milli gelir içindeki payı azalmaktadır. Üst orta gelirli ve alt orta gelirli ülkelerde bu durumun tersine sanayi ve üretim sektörünün milli gelirden aldığı paylar yüksek gelirli ülkelere daha fazladır. Yüksek gelire sahip ülkelerde hizmet sektörünün ekonomideki rolünün arttığı ortadadır. Burada en düşük pay yine düşük gelire sahip ülkelere aittir. Düşük gelirli ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için sanayi ve üretim sektörlerindeki paylarını arttırmak zorundadır.

Tablo 8, çeşitli ülkelerin 2017 yılındaki milli gelirlerinin sektörel dağılımını göstermektedir.

Tablodan da izlenebileceği gibi, yüksek gelirli ülkelere, gelirin en büyük kısmı (%74'ü) hizmet sektöründen, en küçük kısmı (%1'i) tarım sektöründen, %25'i sanayi ve %15'i üretim sektöründen elde edilmektedir. Üst orta gelire sahip ülkelere gelirin payı sırasıyla; %59 hizmet, %34 sanayi, %21 üretim ve %7 tarım sektörlerindedir. Alt orta gelire sahip ülkelere; gelirin %54'ü hizmet, %30'u sanayi, %17'si üretim ve %16'sı tarım sektöründen elde edilmektedir. Düşük gelire sahip ülkelere tarım sektörü cankurtaran sektör niteliğindedir. İnsanlar tarım sektöründe çalışmakta ve gelirin büyük bölümü tarımdan elde edilmektedir. Ancak, bu sektördeki işletmelerin kullandıkları üretim teknolojisinin ileri olmaması ve işletmelerin çoğunluğunun aile işletmesi niteliğinde olması nedeniyle tarımsal

verimlilik gelişmemiş, bunun yanı sıra elde edilen gelir geçimlik gelir düzeyinde oluşmuştur. Gelirin %47'si hizmet, %30'u tarım, %23'ü sanayi ve %8'i üretim sektörlerindedir.

Tablo 8: Milli Gelirin Sektörel Dağılımı (2017, %)

Ülkeler	Tarım	Sanayi	Üretim	Hizmet
Yüksek Gelirli Ülkeler	1	23	14	69.6
ABD	1	19	12	77
Almanya	1	28	21	61.9
Avusturya	1	25	17	62.8
Avustralya	3	23	6	67
Belçika	1	20	13	68.8
Danimarka	1	20	13	65.9
Hollanda	2	18	11	70.4
İrlanda	1	36	32	55.3
İsveç	1	22	14	65.2
İsviçre	1	25	18	71.8
İzlanda	5	20	9	63
Katar	0	52	9	47.9
Lüksemburg	0	12	5	78.9
Norveç	2	30	7	56.8
Singapur	0	23	18	70.4
Üst Orta Gelirli Ülkeler	6	33	21	55.6
Brezilya	5	18	10	63.1
Bulgaristan	4	25	14	58.3
Çin	8	40	29	51.6
İran	10	21	12	65.4
Kazakistan	4	32	11	57.4
Makedonya	9	23	12	54.2
Maldivler	6	10	2	70.7
Peru	7	30	13	55.2
Romanya	4	30	20	56.2
Türkiye	6	29	18	53.3
Alt Orta Gelirli Ülkeler	15	28	16	49.6
Hindistan	15	26	15	48.9
Kenya	32	17	8	45.4
Myanmar	26	32	24	42.2
Nijerya	21	22	9	55.8
Özbekistan	17	30	..	42.5
Pakistan	23	18	12	53.1
Sudan	30	2	..	46.8

Ukrayna	10	24	12	50.3
Düşük Gelirli Ülkeler	26	30	9	39.2
Afganistan	21	22	11	53
Burkina Faso	28	21	6	42
Burundi	36	15	9	-
Çad	49	15	3	33.5
Liberya	34	12	3	53.6
Malawi	26	14	9	52.4
Mali	38	17	-	36.7
Mozambik	22	18	9	54.2
Nijer	40	16	6	39
Senegal	15	21	11	53.8
Sierra Leone	60	5	2	32.4
Tacikistan	20	27	10	42.3
Orta Afrika	40	15	7	39.3
DÜNYA	4	25	16	65.1

Kaynak: World Bank, World Development Indicators: Structure of Output, 2017, <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>, Erişim Tarihi: 04.02.2019.

2.5.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan vatandaşlarının yaratılan toplam gelirden aldıkları payı gösteren gelir dağılımıdır. Bir ülkenin her bölgesine gelir eşit dağılmamıştır. Bölgeler içerisindeki bölümler bile sosyo-ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle farklı gelire sahiptir. İktisaden kalkınmış ülkelerde bölgeler arası gelir eşitsizliği daha âdilken, az gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin gelir eşitsizliği ciddi boyutlardadır. Herhangi bir bölgede ekonomik gelişme hızının olması, diğer bölgelerden bu bölgeye sermaye ve işgücünün kaymasına neden olur. Örnek verecek olursak, Güney İtalya Kuzey İtalya lehine, Doğu Almanya Batı Almanya lehine yoksul kalmıştır (Özgüler, 2014: 58-59).

Tablo 9'dan görüldüğü gibi, Türkiye'nin iller arası gelir eşitsizliği yüksek boyutlardadır. İstanbul, Ankara ve İzmir illerinin çok yüksek rakamlarla diğer illerin önünde olduğu görülmektedir. Bu üç ilin ortak özelliklerine bakıldığında; eğitim, sağlık, hizmet, sanayi, sosyal farklılıklar bakımından diğer illere göre daha iyi durumda oldukları açıktır.

Tablodan hareketle, Türkiye’de bölgesel anlamda iktisadi faaliyet kollarına göre 2013 yılına kıyasla GSYİH 2014 yılında tüm bölgelerde artmıştır. Her iki yılda da en yüksek olduğu bölge Marmara Bölgesi, en düşük olduğu bölge Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’dir. 81 il için toplam 26 bölge belirlenmiştir. Bu bölgeler arasında her iki yılda üstünlüğünü koruyarak en yüksek paya sahip olan TR10 (İstanbul) olmuştur.

Tablo 9: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölgesel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Bin TL)

Bölgeler	2013	2014
TR Türkiye	1 809 713 087	2 044 465 876
TR10	552 851 154	622 761 611
TR21	42 538 084	48 480 676
TR22	34 598 566	39 607 166
TR31	112 861 051	127 429 459
TR32	59 117 448	67 608 511
TR33	57 092 393	64 962 167
TR41	99 567 646	112 839 228
TR42	104 842 226	120 076 331
TR51	167 658 987	186 977 438
TR52	42 815 834	49 781 531
TR61	70 686 044	79 813 304
TR62	68 516 601	78 233 180
TR63	44 441 876	50 291 641
TR71	24 336 565	27 707 257
TR72	43 805 204	48 672 480
TR81	17 087 996	19 203 445
TR82	12 948 910	14 407 904
TR83	43 163 250	47 905 183
TR90	42 021 288	47 554 199
TRA1	16 364 905	18 142 063
TRA2	11 383 947	12 425 511
TRB1	23 959 474	26 605 019
TRB2	20 929 902	22 793 781
TRC1	38 061 443	44 929 189
TRC2	34 140 124	38 576 156
TRC3	23 922 173	26 681 446

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bölgesel Hesaplar, 2016, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1075, Erişim Tarihi: 04.02.2019.

İstanbul’u sırasıyla; TR51 (Ankara), TR31 (İzmir), TR42 (Kocaeli, Düzce, Bolu, Sakarya) bölgeleri izlemiştir. En düşük paya sahip olan bölge, TRA2 (Ağrı, Kars,

Iğdır, Ardahan) bölgesi olmuştur. TRA2 bölgesi 2014 yılında 2013 yılına kıyasla üstünlük göstermiş, ancak diğer bölgelere kıyasla ilerleme gösterememiştir. Bunu da sırasıyla; TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgeleri izlemiştir. İstanbul, Ankara, İzmir dışında 2014 yılında 2013 yılına göre belirgin gelişme gösteren bölgeler; TR42 (Kocaeli, Düzce, Bolu, Sakarya), TR41 (Bilecik, Eskişehir, Bursa) ve TR62 (Adana, Mersin) bölgeleri olmuştur.

TÜİK'in Düzey 1 sınıflamasına göre, yayınladığı eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri, 2006 yılında Türkiye'de ortalama 6395 TL olarak hesaplanmıştır. Bu yılda en yüksek geliri TR1 İstanbul Bölgesi (ortalama 8969 TL), en düşük geliri ise TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi (ortalama 2751 TL) elde etmiştir. 2006 yılında İstanbul Bölgesi'nde ilk %20'lik grup ortalama olarak gelirden 3014 TL alırken, son %20'lik grup ortalama olarak gelirden 20063 TL almıştır. Bunun yanı sıra, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ilk %20'lik grup ortalama olarak gelirden 877 TL alırken, son %20'lik grup ortalama olarak gelirden 6403 TL almıştır. 2017 yılına gelindiğinde, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri Türkiye'de ortalama olarak 21577 TL'dir. Yine en yüksek geliri İstanbul Bölgesi (ortalama 30895 TL) elde ederken, en düşük geliri Güneydoğu Anadolu Bölgesi (ortalama 11231 TL) elde etmiştir. 2017 yılında İstanbul Bölgesi'nde ilk %20'lik grubun gelirden aldığı pay 9695 TL, son %20'lik grubun gelirden aldığı pay 79796 TL'dir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise ilk %20'lik grup gelirden 4202 TL, son %20'lik grup gelirden 24612 TL pay almıştır (http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1383, Erişim Tarihi 04.03.2019). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Düzey 1 bölgeleri arasında en düşük geliri elde etmesinde; Irak'a Körfez Savaşı sonrası uygulanan ambargo, PKK terörü, ABD'nin 2003'de Irak'a müdahalesi ve son dönemde Arap Baharı sonrası Suriye'de görülen gelişmeler etkili olmuştur (Üzümcü ve Korkat, 2014: 143).

Aşağıda; birincil, ikincil, dikey, yatay, makro planda ve mikro planda gelir dağılımı kısaca açıklanacaktır.

Birincil Gelir Dağılımı: Belirli dönemde üretim faktörlerinden; işgücü, toprak, sermaye ve müteşebbisin gelirden elde ettikleri pay; ücret, rant, faiz ve kâr olmak

üzere dağıtılmaktadır. Birincil gelir dağılımı, devletin serbest piyasada elde edilen gelire hiç müdahalesi olmadan gelirin dağılmasıdır.

İkincil Gelir Dağılımı: Devletin piyasaya müdahalesi olmadığında gelir dağılımı eşitsizliği artarak olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldıramaması durumunda devletin yardımına ihtiyaç duyar. İkincil gelir dağılımında, devlet serbest piyasada elde edilen gelire adaletin sağlanması amacıyla müdahale eder.

Dikey Gelir Dağılımı: Dikey gelir dağılımı, üst gelir grupları ve alt gelir grupları arasındaki dağılımı ifade eder.

Yatay Gelir Dağılımı: Yatay gelir dağılımı, toplumun aynı kesimi içerisindeki gelir dağılımıdır. Yatay gelir dağılımı, toplumun aynı gelir grubu içinde fakat farklı durumlardaki harcama birimlerine doğru net pozitif gelir akışı varsa söz konusu olmaktadır (Akdoğan, 2002: 434-435).

Makro Planda Gelir Dağılımı: Makro bazlı gelir bölüşümü analizlerinde, milli gelirin emek ve mülk geliri arasındaki dağılımı ya da kişiler ve aileler arasındaki dağılımı üzerinde durulmaktadır (Öztürk, 2017: 23).

Mikro Planda Gelir Dağılımı: Mikro bazlı gelir bölüşümünde, marjinalist analiz çerçevesinde üretim faktörleri piyasasında fiyat oluşumunun ve üretilen çıktıda faktör paylarının hangi ilkelere göre belirleneceğinin analizi üzerinde durulmaktadır (Öztürk, 2017: 23)

2.6. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ

Eşitsizlik matematiksel bir vakıdır. Bu vakıayı cemiyete taşıdığımızda birtakım sosyal vakıaları formülleştirmek gerekebilir. Sosyal anlamda yoksulluk ve refah kavramlarını da içine alır (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001: 47).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin belirlenmesi amacıyla literatürde kullanılan objektif ölçüm yöntemleri başlığı altında kullanılan; değişim aralığı, nispi ortalama mutlak sapma, aritmetik ortalama, standart sapma, varyans, logaritmik standart sapma,

değişim katsayısı, yüzde paylar analizi, theil endeksi, pareto optimumu, jan pen geçit töreni, lorenz eğrisi, gini katsayısı ve normatif ölçüm yöntemleri başlığı altında kullanılan; atkinson endeksi ve dalton eşitsizlik ölçütleri iki grupta toplanmaktadır. Bu ölçütlerden yararlanarak, ülkelerde gelir dağılımının değişiminin ve karşılaştırmalarının yapılması mümkün hale gelmektedir.

2.6.1. Gelir Eşitsizliği Ölçüm İlkeleri

Gelir eşitsizliği ölçümlerinde gerekli olan beş anahtar ilke şöyledir (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001: 49):

Transfer İlkesi: Gelir eşitsizliğini daha fazla arttırmayacak şekilde yoksuldan zengine ya da zenginden yoksula gelir transferi yapılabilir.

Nüfus İlkesi: Gelir ve nüfusun aynı oranda artması kişi başına düşen gelirden artış meydana getirmeyecektir. Bu sebeple nüfus gelir dağılımından ayrı düşünülmemelidir.

Gelir Ölçeğinden Bağımsız Olma İlkesi: Herkesin gelirinde eşit oranda değişiklik olduğunda eşitsizlik değişmemelidir.

Simetri İlkesi: Kişinin geliri haricindeki nitelikleri dikkate alınmalıdır.

Ayrıştırma İlkesi: Dağılımı oluşturan alt grupta meydana gelen değişiklik dağılımın tamamına aynı oranda yansımalıdır. Alt grupta eşitsizlik artıyorsa eşitsizlik de görece olarak yükselmelidir.

2.6.2. Objektif Ölçüm Yöntemleri

Objektif ölçüm yöntemleri gelir eşitsizliğini istatistiksel olarak ortaya koymakta, gelirin ortalama gelirden ya da birbirinden farklarının ölçümünde kullanılmaktadır.

2.6.2.1. Değişim Aralığı Ölçüsü

Ülkelerdeki toplam gelirin artmasıyla kişilerin gelir aralıklarının sınırları değişebilir. Geliri en düşük ve en yüksek olanlar, eskisine göre daha fazla gelir elde ettiğinde gelir dağılımı makası iyice açılır. Değişim aralığı ölçüsü de dağılımın en yüksek ve

en düşük gelirlerini karşılaştırmaktadır. Arada kalan değerler değişim aralığı ölçüsü yöntemini ilgilendirmez.

Örneğin, 10-11-45-46-48-50-54-.....-110 ve 10-11-45-50-55-60-65-.....-90 biçimindeki iki dağılıma değişim aralığı ölçütüne göre bakıldığında, birinci dağılım 10 ve 110, ikinci dağılım 10 ve 90 değerleri arasındadır. İkinci dağılım daha âdil görünmektedir. Dağılımlara bakıldığında ilk dağılım, ikinci dağılıma göre daha âdildir.

2.6.2.2. Nispi (Görelî) Ortalama Mutlak Sapma

Gelir dağılımındaki gelir seviyelerinin toplanıp gelir adedine bölünmesiyle ortalama gelir seviyesi elde edilir. Nispi (görelî) ortalama mutlak sapma ölçütünde, dağılımdaki gelir seviyeleri ortalama gelir seviyesi ile karşılaştırılmaktadır. Nispi (görelî) ortalama mutlak sapma, tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunarak, bu farkların toplamının toplam gelire oranlanmasıyla elde edilmektedir. Bu ölçüt, aralık ölçütünden farklı olarak tüm dağılımı kapsar. Ortalamanın aynı tarafında bulunan yoksul bir kişiden zengin bir kişiye doğru yapılan gelir transferlerine karşı duyarlı olmaması nispi (görelî) mutlak sapma ölçütünün eksikliğindendir (Öztürk, 2017: 49).

Örneğin; gelir düzeylerinin 50-60-65-85-90-100-110 birim olarak dağıldığını varsayalım. Gelir düzeyinin ortalaması $560/7=80$ birimdir. Gelir düzeyi 80'e kadar olanlar, gelir düzeyi ortalamasının altında kalırken, 80'in üzerinde olanlar ortalamanın üstünde olacaktır. Toplumun %50'sinin gelirinin 79 ve altında olduğunu varsayarsak, nüfusun %50'si ortalama gelir düzeyinin altındadır diyebiliriz.

2.6.2.3. Aritmetik Ortalama

Aritmetik ortalama, gelir dağılımının orta noktasını gösterir. Dağılımın en küçük ve en büyük değerlerinin ortalamaya olan uzaklığının tespiti amacıyla kullanılır. Örneğin; gelirin 3 kişi arasında 10-24-38 birim olarak dağıldığını varsayalım. Aritmetik ortalama $72/3=24$ 'tür. Gelirin 22-24-26 birim olarak dağılımında da aritmetik ortalama $72/3=24$ 'tür. İlk dağılımda, ilk ve son değer aritmetik ortalamadan çok uzakta iken, ikinci dağılımda daha yakındadır.

2.6.2.4. Standart Sapma

Standart sapma, dağılımdaki değerlerin ortalamaya olan uzaklığını gösteren ölçüttür. Dağılımın yaygınlaşması standart sapmayla doğru orantılıdır (Öztürk ve Göktolga, 2010: 7).

Hesaplama, önce terimlerin aritmetik ortalaması alınır, her bir terimin bu ortalamadan farklarının kareleri bulunarak ortalaması alınır. Tavandaki gelir gruplarından tabandaki gelir gruplarına gelir aktarması olduğunda tavan değerinde sapma azalırken, taban değerinde sapma artar. Gelirler birbirine eşit olduğunda standart sapma sıfır olur (Karluk, 2007: 3).

2.6.2.5. Varyans

Gelir bölüşümünde gözlemlerin ortalamaya olan uzaklığını ifade etmede varyanstan yararlanılmaktadır. Varyans, gelir seviyelerinin ortalamadan farklarının karelerinin toplamının birey sayısına oranıdır. Bu ölçüt, gelir eşitsizliğinin ölçütlerinde olması gereken ölçekten bağımsız olma ilkesini sağlayamamaktadır. Diğer değişkenler sabitken, daha yoksul bir kişiden, daha zengin bir kişiye yapılan gelir transferi varyansı yükseltmektedir (Öztürk, 2017: 50).

2.6.2.6. Logaritmik Standart Sapma

Logaritmik standart sapma hesaplanırken, gelir seviyelerinin logaritması alınır. Bu da bu ölçütün alt gelir gruplarına daha çok ağırlık verdiği sonucunu doğurmaktadır. Üst gelirlilerden alt gelirliye gelir transferi olduğunda logaritmik standart sapma değeri düşer (Aktan ve Vural, 2002). Gini katsayısındaki gibi, logaritmik standart sapmanın üst sınırı yoktur. Sapmanın değeri arttıkça, gelir dağılımı eşitsizliği de artar (Öztürk, 2017: 50).

2.6.2.7. Değişim Katsayısı

Bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünerek sonuç 100 ile çarpıldığında değişim katsayısı bulunmaktadır (Öztürk, 2017: 49). Değişim katsayısı, aritmetik ortalama etrafındaki dağılımı ölçmektedir. Katsayının değeri sıfıra

yaklařtıķa gelir daēılımlı daha âdil olmaktadır Gelirlerin eşit olmasıyla katsayının deēeri sıfır olmaktadır.

2.6.2.8. Yüzde Paylar Analizi

Yüzde paylar analizi, kişisel gelir daēılımlını ölçmek için kullanılan eşitsizlik ölçütüdür. Bu yöntemde haneler; %1, %5, %10 ve %20'lik dilimlere ayrılmakta ve her grubun gelirden aldığı pay karşılaştırılmaktadır. Hesaplamada, haneler toplam kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüēe doēru sıralanarak; 5, 10 ya da 20 gruba ayrılmaktadır. Her gruba düşen gelir toplam kullanılabilir gelire oranlanarak yüzde paylara ulaşılır. Bu analizde, gelirin eşit daēılımlı için her grubun toplam nüfustan aldığı pay ile gelirden aldığı pay eşit olmalıdır.

Tablo 10'da seēilmiş ülkelerin en düşük ve en yüksek %10'luk diliminin gelirden aldıkları pay gösterilmektedir. Bu tablo, gelir daēılımlı adaletsizliēini gözler önüne sermektedir. En yüksek eşitsizliklerin yaşandığı ülkelerden Namibya'da, nüfusun en yoksul %10'luk kısmı gelirin %1'ini alırken, nüfusun en zengin %10'luk kısmı gelirin %47.3'ünü; Zambiya'da nüfusun en yoksul %10'luk kısmı gelirin %1'ini alırken, en zengin %10'luk kısım gelirin %44.4'ünü almaktadır.

Tablo 10: Seçilmiş Ülkelerin Gelir Dağılımları (2015)

Ülkeler	En düşük %10'luk gelir payı	En yüksek %10'luk gelir payı
İtalya	1.8	25.7
Slovenya	3.9	21.0
İrlanda	3.1	25.4
Hollanda	3.5	23.0
Finlandiya	3.9	22.4
Türkiye	2.1	33.5
Gürcistan	2.6	27.8
Bosna-Hersek	3.0	25.1
Ukrayna	4.2	21.6
Tayland	3.2	28.4
Bolivya	1.1	34.8
El Salvador	2.4	31.8
Tacikistan	3.0	26.4
Namibya	1.0	47.3
Zambiya	1.0	44.4
Benin	1.0	37.6
Fildişi Sahili	2.1	31.9
Togo	1.9	31.6
Gambiya	3.0	28.7

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 2015,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, Erişim Tarihi:06.04.2019.

2.6.2.9. Theil Endeksi

Henri Theil tarafından 1967 yılında geliştirilen Theil endeksi, alt gelir gruplarının gelir bölüşümü araştırmalarında kullanılır. Ayrıca, ülkelerin gelir dağılımı karşılaştırmalarında da sıklıkla kullanılmaktadır (Özgüler, 2014: 95).

Zengin bir kimseden yoksul bir kimseye yapılan gelir transferi Theil endeksini küçültür. Böylece, gelir daha adaletli dağılır (Conceição and Ferreira, 2000). Gelir oranları eşit olan iki kişi arasındaki transfer Theil endeksini aynı oranda küçültür. Örneğin; geliri 4.000 olan bir kimseden, geliri 2.000 olana yapılan transfer ile geliri 40.000 olan bir kimseden, geliri 20.000 olana yapılan transferin endeks üzerindeki küçültücü etkisi aynıdır (Özgüler, 2014: 95).

Theil endeksinin sıfır olması durumunda, gelir bölüşümünden herkes eşit pay almıştır. Theil değeri büyüdükçe eşitlik azalmakta, gelir tek kişinin elinde bulunmaktadır.

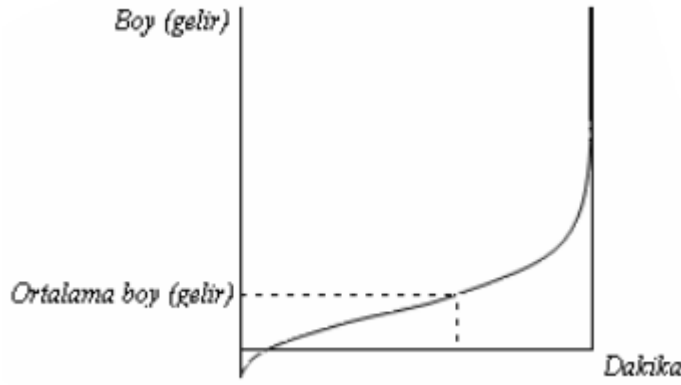
2.6.2.10. Pareto Optimumu

Pareto Optimumu, en az bir kişinin gelir durumunu kötüleştirmeden, toplumdaki diğer kişilerin durumunun iyileştirilemediği durumdur. Pareto optimum çeşitli varsayımlar geçerli ise mevcuttur. Bunlar; tam rekabet piyasası, iki üretici/tüketici, teknoloji veri, fiyatlar veri, ticaret haddi veri, zevk ve tercihler veri, genel denge mevcut biçimindedir (Özgüler, 2014: 93).

Pareto, ülkelerin milli gelirlerinin aileler arasında dağılımını piramide benzetmektedir. Piramidin en üstünde ülkenin en zengin ailesi, piramidin tabanına doğru düşük gelir seviyesindeki aileler bulunmaktadır. Bölüşümün eşitsiz olduğu toplumlarda piramidin tepesi çok sivri, tabanı çok yayvandır (Ersezer, 2004: 7).

2.6.2.11. Jan Pen Geçit Töreni

Jan Pen'in 1971 yılında geliştirdiği geçit töreni çizimi, gelir bölüşümünün görsel olarak etkileyici ifadelerindendir (Cowell, 1995: 16). Bu çizimde, toplumdaki bireyler kısa boylulardan uzun boylulara doğru geçit törenine katılırlar. Bu bireylerin, “çok sayıda cücenin ve birkaç devin geçiti” olarak da adlandırılan töreni bir saat içinde tamamladıkları düşünülür (Pen, 1971: 48). Törende önce cüceler (en düşük gelirli olanlar) görünecektir. Törenin sonlarına doğru orta boylu kişiler (geliri orta düzey olanlar), törenin bitmesine yakın birkaç dev (geliri en yüksek olanlar) görünecektir (Pen, 1971: 58).

Şekil 3: Jan Pen Geçit Töreni Çizimi

Kaynak: Ezgi Kaya, Türkiye’de Gelir Bölüşümüne Cinsiyet Ayrımının Katkısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, s.7, 2008.

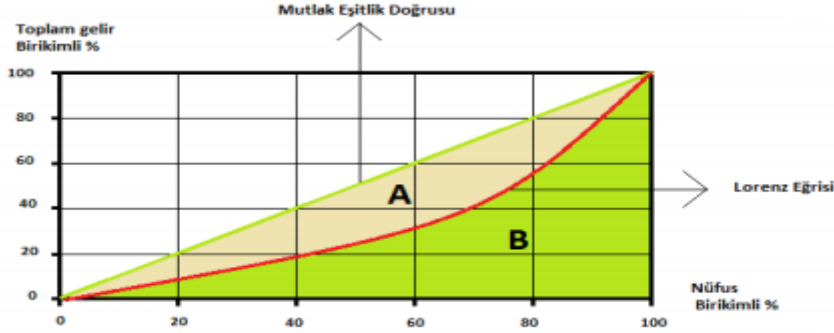
2.6.2.12. Lorenz Eğrisi

Yoğunlaşma eğrisi de denilen Lorenz eğrisi, belirli bir dönem içerisinde ekonomide oluşan reel gelirin yüzde cinsinden kişisel bölüşümünü göstermektedir (Kerm, 2009: 93). Gelir dağılımındaki eşitsizliğin ölçülmesinde temel alınan grafiklerden birisidir. 1905 yılında Max Otto Lorenz tarafından geliştirilmiştir. Eğriyi oluşturabilmek için geliri elde edenler kümülatif küçükten en büyüğe doğru yatay eksende sıralanır. Bu geliri elde edenlerin, yani kişi veya hane halklarının elde ettikleri gelirin kümülatif yüzde payları ise düşey eksende sıralanır.

Şekil 4’te Lorenz Eğrisi görülmektedir. Çizilmiş olan mutlak eşitlik doğrusu mümkün olan en âdil gelir dağılımını göstermektedir. Bütün ülkeler gelirlerin eşit olarak dağıtıldığını gösteren mutlak eşitlik doğrusuna sahip olmak istemektedir, fakat gerçek hayatta gelirin âdil dağıtıldığı hiçbir toplum yoktur. Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik eğrisine ne kadar yakın olursa gelir bireyler arasında daha âdil dağıtılmıştır denilmektedir. Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik eğrisine ne kadar uzak olursa da gelir bireyler arasında oldukça bozuk dağıtılmış denilmektedir.

Farklı ülkelerin ya da bir ülkenin farklı zamanlardaki gelir dağılımlarının adaletini karşılaştırmak için Lorenz eğrisinden yararlanılmaktadır. İki dağılım

karşılaştırılırken birinci dağılımın Lorenz eğrisi, ikinci dağılımın Lorenz eğrisinin üzerinde bir yerdeyse birinci Lorenz eğrisi, ikinci Lorenz eğrisine göre eş bölüşüm doğrusuna daha yakın olduğu için birinci dağılım ikinci dağılıma kıyasla daha âdildir.

Şekil 4: Lorenz Eğrisi

Kaynak: Mehmet Akif Peçe, M. Said Ceyhan ve Ahmet Akpolat (2016), Türkiye’de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), volume 2, special issue 1, ss. 137.

2.6.2.13. Gini Katsayısı

Gelirin adaletli dağıtılıp dağıtılmadığının en yaygın ölçüm yöntemi Gini katsayısıdır. Corrado Gini tarafından Lorenz eğrisi temel alınarak geliştirilmiştir. Gini katsayısı sayesinde eşitsizlik düzeyi bir sayı olarak ifade edilebilmekte, bu da ülkeler arası gelir dağılımı karşılaştırmaları yapılmasına olanak sağlamaktadır. Gini Katsayısı, Şekil 4’te gösterilen 45°’lik mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusu altındaki tüm üçgenin alanına bölünmesiyle elde edilir. Gini katsayısı, 0 ile 1 arasında değişen değerler almaktadır. Toplumda herkesin eşit gelir elde etmesi Gini katsayısının 0 olması, bunun aksine gelirin tek bir kişinin elinde olması Gini katsayısının 1 olması demektir. Gini değerlerinin 0’dan 1’e doğru yaklaşması eşitsizliği artırır.

Türkiye’de gelir dağılımı araştırmaları ilk olarak, gelirin sosyal sınıflar arasında nasıl paylaşıldığı ile ilgili olarak 1950-1965 döneminde yapılmış, ancak tarım analiz dışında tutulduğu için sonuçlar sağlıklı olmamıştır. 1963 yılında DPT tarafından

yapılan araştırmada Gini katsayısı 0.55 olarak hesaplanmıştır. Bunu izleyen 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütölen çalışma, dönemin en kapsamlı çalışması olmuştur (Özgöler, 2014: 126). 1968 yılında hesaplanan Gini katsayısı 0.56 olarak hesaplanmıştır. 1973 yılında DPT tarafından yapılan çalışmada Gini katsayısı 0.51, 1986 yılında TÜSİAD tarafından yapılan çalışmada Gini katsayısı 0.46, 1987 yılında DİE tarafından yapılan çalışmada Gini katsayısı 0.43 olarak hesaplanmıştır (DPT, 2001: 16). Ülkemizde özellikle 2001 krizinin ertesinde ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasıyla ve devletin sosyal içerikli yardımlarıyla Gini katsayısı düşme eğilimine girmiştir (Üzümcü ve Korkat, 2014: 135). Nitekim, gelirin en âdil dağıtıldığı 2005 yılında Gini katsayısı 0.38 olarak hesaplanmıştır. 2016 yılında Gini katsayısı 0.404, 2017 yılına gelindiğinde 0.405 olmuştur (<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27823> Erişim Tarihi: 03.03.2019). Bu çalışmalardan yola çıkarak, 1963 yılından itibaren Gini değerlerinde iyileşme olduğu görölmektedir. Ancak, uzun süredir arzu edilen düzeylere gelmemiştir.

Tablo 11’de gelir düzeyine göre seçilmiş ölkelerin Gini katsayıları gösterilmektedir. Bu tablodan hareketle, gelirin en âdil dağıtıldığı ölkenin Ukrayna (0.250 Gini değeri), en adaletsiz dağıtıldığı ölkenin Zambiya (0.571 Gini değeri) olduğu görölmektedir.

Tablo 11: Seçilmiş Ülkelerin Gini Katsayıları

Ülkeler	Gini Katsayısı (2010-2017)
Çok Yüksek Gelirli Ülkeler	
Slovenya	0.254
İzlanda	0.256
Kazakistan	0.269
İtalya	0.347
Malezya	0.463
Üst Orta Gelirli Ülkeler	
Ukrayna	0.250
Sırbistan	0.285
Türkiye	0.419
Sejšeller	0.468
Panama	0.504
Alt Orta Gelirli Ülkeler	
Irak	0.295
Mısır	0.318
Endonezya	0.395
Hindistan	0.351
Zambiya	0.571
Düşük Gelirli Ülkeler	
Yemen	0.367
Rwanda	0.504
Lesotho	0.542
Mozambik	0.540
Orta Afrika	0.562

Kaynak: Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update, ss.30-33.

2.6.3. Normatif Ölçüm Yöntemleri

Normatif ölçüm yöntemlerinde, gelirin istatistiksel ölçümünün yanı sıra, refah anlayışı da dikkate alınmaktadır.

2.6.3.1. Atkinson Endeksi

Atkinson endeksi, toplumun gelir eşitsizliğine karşı duyarlılığını ölçmektedir. Toplumun gelir eşitsizliğine verdiği değer 0 ile ∞ arasında değişmektedir. Değer 0 olduğunda, toplumun gelir dağılımı eşitsizliğine kayıtsız olduğunu, değer ∞

olduğunda ise toplumun sadece en alt gelir grubundaki kişilerle ilgilendiğini göstermektedir (TÜSİAD, 2000: 181).

Örneğin, toplam geliri 100 birim olarak varsayalım. Gelir eşitsizliğinden dolayı Atkinson endeksi 0.32 değerini aldığında toplumda 32 birim refah kaybı olmuştur. Eğer gelir eşitliği olsaydı 100 birimlik gelirin 68 birimiyle toplumsal refah sağlanabilirdi (TÜSİAD, 2000: 181).

2.6.3.2. Dalton Eşitsizlik Ölçütü

Dalton eşitsizlik ölçütü sosyal refahı içermektedir. Gelirin artmasıyla marjinal faydası düşer. Dolayısıyla bu ölçüt, toplam faydanın fiili düzeyleri ile gelirin eşit dağıtılması durumunda elde edilecek toplam faydaların karşılaştırılmasına dayanır (Karluk, 2007: 74).

2.7. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Tablolardan da görüleceği üzere, Türkiye'de uzun yıllardan beri gelir dağılımının dengesiz olduğu ve dolayısıyla eşitsizlik sorununun güncelliğini koruduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu durumda olmasının önemli nedenlerinden biri 1980'li yıllardan sonra uygulanan iktisat politikalarıdır. Benimsenen ihracata dayalı kalkınma anlayışı ve 2000'li yılların başına kadar borçlanmanın doğal bir gelir kabul edilmesi eşitsizliğin hız kazanmasına yol açmıştır (Doğan ve Tek, 2007: 94).

Türkiye gibi gelişme yolunda olan ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinde zaman içinde iyileşme olsa da eşitsizlikler oldukça yüksektir. Türkiye'nin eşitsizlik resmi, az gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında iyi durumda görünürken, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında durum iç açıcı değildir.

Tablo 12'de TÜİK tarafından yayınlanan 1994 yılı gelir dağılımı ve 2002-2005 yıllarında yapılan hanehalkı bütçe araştırması verileri gösterilmektedir.

Tablo 12: 1994-2005 Yıllarında Türkiye’de Gelir Dağılımı

Hane Halkı Yüzdeleri	1994	2002	2003	2004	2005
İlk %20	4.9	5.3	6.0	6.0	6.1
İkinci %20	8.6	9.8	10.3	10.7	11.1
Üçüncü %20	12.6	14.0	14.5	15.2	15.8
Dördüncü %20	19.0	20.8	20.9	21.9	22.6
Son %20	54.9	50.0	48.3	46.2	44.4
Toplam	100	100	100	100	100
Gini Katsayısı	0.49	0.44	0.42	0.40	0.38

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi, 1994, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hane Halkı Bütçe Araştırması, 2002-2005.

Tablo 12’deki gelir dağılımı verilerinden görülebileceği gibi, Türkiye’de 1994 yılında ilk %20’lik dilimin gelirden aldığı pay %4.9 oranında iken, son %20’lik dilimin gelirden aldığı pay %54.9 oranındadır. Söz konusu oranlar en zengin kesim ile en yoksul kesim arasında 11 kat fark olduğunu göstermektedir. 2002 yılına gelindiğinde, son %20’lik kesimin gelirden aldığı pay 1994 yılına göre azalmışsa da milli gelirin yarısına bu kesim sahiptir. Gelirin kalan yarısı da nüfusun %80’i arasında paylaşılmıştır. 2002 yılında ilk %20’lik ve son %20’lik kesimin payları sırasıyla, %6.1 ve %44.4 şeklindedir. Buna göre, 2002-2005 yıllarında ilk %20’lik, yani en yoksul kesimin gelirden aldığı pay %4.9’dan %6.1’e çıkarken, son %20’lik, yani en zengin kesimin gelirden aldığı pay %54.9’dan %44.4’egerilemiştir.

Tablodaki Gini değerleri dikkate alındığında; anılan değer en yüksek olduğu yıl 1994’tür. Bu yıldan sonra Gini değerlerinde istikrarlı bir iyileşme olmuştur ve söz konusu değer sırasıyla; 2002 yılında 0.44’e, 2003’te 0.42’ye, 2004’te 0.40’a ve 2005 yılında 0.38’e gerilemiştir. Gini değerlerindeki azalma eğilimi olumlu bir gelişme olmasına rağmen, değerlerin hâlâ yüksek olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 13’te, TÜİK’in 2017 yılı gelir ve yaşam koşulları araştırmasına göre, hane halkı kullanılabilir gelirin 2006-2017 yılları arasında izlediği seyir ve Gini katsayıları yer almaktadır. Gelir dağılımının uzun dönemde seyrinin izlenebileceği

Tablo 13'deki verilere bakıldığında, genel olarak ilk dikkat çeken nokta, gerek %20'lik dilimler gerekse de Gini katsayıları açısından kayda değer bir değişiklik yaşanmadığıdır. 2006-2017 yılları arasında en yoksul %20'lik dilimin gelirden aldığı pay %6 seviyelerinde iken, en zengin %20'lik dilimin gelirden aldığı pay %45 seviyelerindedir. 2006 yılında ilk %20'lik kesimin payı %5.8 iken, son %20'lik kesimin payı ise %46.5'dir. Anılan yılda Gini katsayısı 0.40 düzeyindedir.

Tablo 13: 2006-2017 Yıllarında Türkiye'de Gelir Dağılımı

Hane Halkı Yüzdeleri	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İlk %20	5.8	6.4	6.4	6.2	6.5	6.5	6.5	6.6	6.5	6.3	6.3	6.3
İkinci %20	10.5	10.9	10.9	10.7	11.1	11.0	11.0	10.9	11.0	10.9	10.6	10.6
Üçüncü %20	15.2	15.4	15.4	15.3	15.6	15.5	15.6	15.4	15.6	15.5	15.2	15.1
Dördüncü %20	22.1	21.8	22.0	21.9	21.9	21.9	22.0	21.8	22.2	22.0	21.6	21.4
Son %20	46.5	45.5	45.3	46.0	44.9	45.2	45.0	45.2	44.7	45.3	46.3	46.7
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gini Katsayısı	0.403	0.387	0.386	0.394	0.380	0.383	0.382	0.382	0.379	0.386	0.396	0.400

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, Erişim Tarihi: 04.02.2019.

Gini katsayısı; 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında 0.38 bandında kalmış ve Gini katsayısının en düşük olduğu 2014 yılında en yoksul %20'lik kesim milli gelirden %6.5 oranında pay alırken, en zengin %20'lik kesim milli gelirden %44.7 oranında pay almıştır. Bu yıldan sonra gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasının sonucu olarak 2014 yılında 0.379 olan Gini değeri sürekli artarak 2017 yılında 0.40'a yükselmiştir. 2017 yılında ilk %20'lik kesim gelirden %6.3 oranında pay alırken, son %20'lik kesim gelirden %46.7 oranında pay almıştır. Dolayısıyla, Türkiye'de gelir dağılımının iyileştiğini söylemek oldukça güçtür.

Tablo 14'te, 2014-2017 yıllarında İBBS Düzey 2 bölgelerinin Gini katsayıları görülmektedir. Tablodan, Türkiye'nin bölgeler arası eşitsizliklerinin yıllar itibarıyla farklılaştığı net olarak görülmektedir. Tablo'ya göre, Türkiye'de Gini katsayıları;

2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında bir önceki yıla kıyasla genel olarak sürekli artmış, yani gelir dağılımı eşitsizliği giderek artmıştır.

Tablo 14: 2014-2017 Yıllarında Gini Katsayıları

Bölgeler	2014	2015	2016	2017
TR Türkiye	0.391	0.397	0.404	0.405
TR10	0.367	0.397	0.413	0.443
TR21	0.308	0.328	0.356	0.369
TR22	0.355	0.373	0.357	0.356
TR31	0.382	0.385	0.384	0.387
TR32	0.322	0.318	0.321	0.316
TR33	0.348	0.354	0.332	0.338
TR41	0.347	0.354	0.341	0.347
TR42	0.319	0.321	0.317	0.336
TR51	0.389	0.382	0.395	0.372
TR52	0.376	0.366	0.355	0.338
TR61	0.379	0.373	0.381	0.35
TR62	0.391	0.396	0.414	0.392
TR63	0.379	0.386	0.367	0.378
TR71	0.329	0.308	0.335	0.322
TR72	0.367	0.358	0.369	0.342
TR81	0.304	0.315	0.315	0.299
TR82	0.314	0.31	0.34	0.316
TR83	0.351	0.358	0.346	0.352
TR90	0.309	0.332	0.356	0.325
TRA1	0.413	0.352	0.315	0.29
TRA2	0.366	0.4	0.365	0.349
TRB1	0.367	0.359	0.34	0.322
TRB2	0.385	0.374	0.412	0.372
TRC1	0.326	0.319	0.328	0.316
TRC2	0.412	0.42	0.38	0.374
TRC3	0.362	0.352	0.362	0.338

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018.

2014 yılında gelir eşitsizliğinin en yoğun yaşandığı bölge; Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerini kapsayan TRA1 bölgesi iken, eşitsizliğin en düşük olduğu bölge TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgesidir. 2015 yılına gelindiğinde en fazla eşitsizlik bu kez TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesinde; en az eşitsizlik TR71

(Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) bölgesinde olmuştur. 2016 yılında TR62 (Adana, Mersin) bölgesinde eşitsizlik yüksek iken, 0.315 Gini değeriyle TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) ve TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) bölgeleri eşitsizliğin en düşük olduğu bölgeler olmuştur. 2017 yılında 2016 yılına nazaran eşitsizliğin en düşük olduğu bölgeler değişmezken, eşitsizliğin en yüksek olduğu yer İstanbul ilini kapsayan TR10 bölgesi olmuştur.

2.8. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ AÇISINDAN DÜNYADAKİ DURUM

Geçmişten bugüne derinleşen gelir dağılımı eşitsizliği hâlâ önemini koruyan sorunlardanır. Dünyada gelir eşitsizliğinin bariz olduğu ülkeler düşük gelirli ülkelerdir. Yıllar itibariyle düşük gelirli ülkelerin en yoksul nüfusunun milli gelirden aldığı pay azalırken, en zengin nüfusunun milli gelirden aldığı pay artmıştır. Dolayısıyla, eşitsizliğin doğurduğu sonuçlardan en çok etkilenen ülkeler yine düşük gelirli ülkelerdir. 2018 Dünya Eşitsizlik Raporu'nun verilerine göre, 2016 yılında ulusal gelirden en yüksek payı alan %10'luk grubun toplam gelirden aldığı pay; Avrupa'da %37, Çin'de %41, Rusya'da %46, ABD ve Kanada'da %47, Sahra-altı Afrika'da %54, Brezilya ve Hindistan'da %55, Ortadoğu'da %61'dir. Görünür gelecekte de bu gidişatı önleyebilecek bir beklenti yoktur. Hâlihazırda uygulanan politikalar giderek daha da bozulan tabloyu düzeltecek durumda değildir. Düzeltme bir yana, uygulanan politikalar felaketi arttırıcı hale getirmektedir. Örneğin; Amerika'nın öncülüğünde krizin başından beri uygulanan parasal genişleme politikalarının dünyadaki servet sahiplerinin işine geldiği, bizzat bu servet sahipleri tarafından açıkça dile getirilmektedir (Öztürk, 2012). Dünyada giderek eşitsiz hale gelen gelir dağılımını eleştiren Stiglitz durumun sürdürülemez olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır (Savaş, 2012: 165): *“Günümüz küreselleşme süreci hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında dengesiz sonuçlar yaratıyor. Zenginlik yaratılıyor, fakat birçok ülke ve birçok halk bunun yararlarına ortak olamıyor. Ayrıca, bu sürecin şekillenmesinde seslerini ya hiç veya çok az duyurabiliyorlar... Bu küresel dengesizlikler ahlâki yönden kabul edilemez olduğu gibi politik yönden de sürdürülemez.”*

Gelir eşitsizliğinin en düşük olduğu ülkeler yüksek gelirli ülkelerdir. Bu ülkelerde Gini katsayıları ve en yoksul %20'lik dilim ile en zengin %20'lik dilim arasındaki

fark da düşüktür. Tablo 15, 2015 yılına ilişkin seçilmiş dünya ülkelerindeki gelir dağılımını göstermektedir.

Tablo 15: Seçilmiş Dünya Ülkelerinde Gelir Dağılımı (2015)

Ülkeler	Gini Katsayıları	En yoksul %10	En zengin %10	En yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Beşinci %20
Avusturya	30.5	3.0	23.8	7.9	13.2	17.6	22.9	38.4
Almanya	31.7	3.1	24.8	7.8	12.9	17.0	22.6	39.7
Belçika	27.7	3.4	22.2	8.6	14.0	18.1	22.7	36.5
Danimarka	28.2	3.7	23.8	9.4	13.9	17.2	21.8	37.7
Finlandiya	27.1	3.9	22.4	9.4	14.0	17.5	22.4	36.7
Fransa	32.7	3.1	26.6	7.9	12.8	16.7	21.7	40.9
İtalya	35.4	1.8	25.7	5.9	12.1	17.2	23.5	41.3
Kıbrıs	34.0	3.2	27.4	7.9	12.1	16.2	21.7	42.1
Norveç	27.5	3.5	22.3	9.0	14.1	17.7	22.7	36.5
İspanya	36.2	1.9	26.2	5.8	11.7	17.0	23.5	42.1
Slovenya	25.4	3.9	21.0	9.6	14.5	18.2	22.6	35.1
İsveç	29.2	3.0	22.9	8.2	13.9	17.6	22.8	37.6
Ukrayna	25.5	4.2	21.6	10.0	14.3	17.8	22.4	35.6
Rusya	37.7	2.8	29.7	6.9	11.1	15.2	21.5	45.3
Yunanistan	36.0	1.9	26.2	5.9	11.8	17.0	23.5	41.8
Şili	47.7	1.7	38.0	4.8	8.9	13.0	19.7	53.6
Panama	50.8	1.1	39.0	3.4	8.0	12.8	20.5	55.3
Gürcistan	36.4	2.6	27.8	6.8	11.4	15.9	22.6	43.4
Türkiye	42.9	2.1	33.5	5.6	9.9	14.2	21.1	49.2
Tayland	36.0	3.2	28.4	7.5	11.3	15.5	21.9	43.8
Brezilya	51.3	1.2	40.4	3.6	7.9	12.7	19.7	56.1
Pakistan	33.5	3.9	28.9	8.9	12.2	15.6	20.5	42.8
Mısır	31.8	3.9	27.8	9.1	12.8	16.0	20.6	41.5
El Salvador	40.6	2.4	31.8	6.1	10.5	14.8	21.4	47.2
Bolivya	46.7	1.1	34.8	3.9	9.0	14.2	21.8	51.1
Zambiya	57.1	1.0	44.4	2.9	6.0	10.6	19.3	61.3
Kenya	40.8	2.4	31.6	6.2	10.3	14.6	21.5	47.5
Namibya	59.1	1.0	47.3	2.8	5.8	9.8	17.9	63.7
Fildişi Sahili	41.5	2.1	31.9	5.7	10.2	14.6	21.6	47.8
Etiyopya	39.1	2.6	31.4	6.6	11.0	15.0	20.6	46.7
Benin	47.8	1.0	37.6	3.2	9.6	14.2	20.8	52.1
Togo	43.1	1.9	31.6	5.0	9.5	14.4	22.4	48.6
Myanmar	38.1	3.0	31.7	7.3	11.3	15.0	20.6	45.7
Gambiya	35.9	3.0	28.7	7.4	11.6	15.7	21.8	43.6

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 2015, <https://databank.worldbank.org>, Erişim Tarihi: 10.04.2019.

Tablo'dan Gini katsayıları incelendiğinde, genellikle gelişmiş ülkelerde katsayı düşük iken, az gelişmiş ülkelerde katsayı yüksektir. Şili'nin bu genelleme dışında olduğu görülmektedir. Yüksek gelirli ülkeler arasında yer alan Şili'nin, gelir eşitsizliğine bağlı olarak Gini katsayısı yüksektir. 2015 yılında en yoksul %10'luk dilim gelirden %1.7, en zengin %10'luk dilim gelirden %38.0 pay almıştır. Diğer taraftan, en yoksul %20'lik dilim gelirden %4.8 pay alırken, en zengin %20'lik dilim milli gelirin yarısından fazlasını (%53.6) almıştır.

Seçilen ülkeler içerisinde 2015 yılında Gini katsayısının en düşük olduğu ülke Slovenya (25.4), en yüksek olduğu ülke Namibya'dır (59.1). Slovenya'da en zengin %10'luk dilim gelirden %21, en zengin %20'lik dilim %35.1 pay alırken, Namibya'da en zengin %10'luk dilim gelirden %47.3, en zengin %20'lik dilim gelirden %63.7 pay almaktadır. Tablo'ya göre, gelir eşitsizliğinin en düşük olduğu ülkeler; Slovenya, Ukrayna, Finlandiya ve Norveç iken, gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkeler; Namibya, Zambiya, Brezilya ve Benin'dir.

Diğer ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye'nin, yüksek gelirli ülkelerin ve kendisi gibi gelişmekte olan Tayland ve Gürcistan'ın gerisinde olduğu görülmektedir.

3. BÖLÜM

YOKSULLUK

İnsanoğlu'nun var olduğu günden itibaren ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar kişiden kişiye değişkenlik gösterse de yaşamlarını idame ettirebilmeleri için; su, beslenme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim, kültür ve yeterli gelir kaynaklarına sahip olmaları gerekmektedir. Toplumun büyük çoğunluğu bu ihtiyaçlarını karşılamaktadır, karşılayamayan kesim ise yoksul olarak nitelendirilmektedir.

Yoksulluk göreceli bir kavramdır. Toplumların yoksullukla ilgili ölçütleri birbirinden farklıdır. Örneğin, bir toplumun yoksulluk sınırı, başka bir toplumun zenginlik sınırı olarak kabul edilebilir veya yoksul bir kesimin zenginlik sınırı, zengin kesimin yoksulluk sınırının bile altında kalabilir. Bu nedenle, herkes için yoksulluk tanımı ortaya koymak zordur. En genel anlamıyla yoksulluk, insanların temel gereksinimlerini karşılayamaması olarak tanımlanabilir. Çok farklı tanımları yapılmasına karşın, asıl önemli olan, insanlar için taşıdığı anlamdır. Yoksulluğun temel taşı “insan” dır ve aslında insanın hakkı olan da yoksul olmamaktır. Dil, din, ırk ayrımı gözetmeden insana değer vermek ve açlıktan ölecek duruma gelmesine müsaade etmemek önemlidir. Yaşanan ekonomik krizler, doğal afetler ve savaşlar gün geçtikçe yoksulluğun şiddetini arttırmakla kalmayıp, yeni yoksul insanların ortaya çıkmasına, dolayısıyla, yardıma muhtaç insan sayısının artmasına neden olmuştur.

Herhangi bir ülkenin sorunu olmaktan çıkıp dünya sorunu haline gelmiş olan yoksulluk, dünyanın bugününü ve yarını tehdit eden en büyük sorunlardan biridir. Dünya kaynakları zengin olmasına karşın, geçmişten günümüze yoksulluk sorunu çözüme ulaşamamış, giderek daha derinleşmiştir. Bunun nedeni paylaşım sorunudur. Çoğunlukla az gelişmiş ülkelere özgü bir sorun olsa da gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin de büyük sorunu, aynı zamanda ayıbıdır. Yoksulluğun doğuracağı olumsuz sonuçlar her ülkeyi farklı boyutlarda etkileyecektir. Bu bölümde, kalkınma ve gelir dağılımı ile de yakından ilişkili olan yoksulluk olgusu; tanımı, türleri ve nedenleri açısından ele alınacak ve Türkiye’de yoksulluğun durumu ve dünyada yoksulluğun boyutları üzerinde durulacaktır.

3.1. YOKSULLUK TANIMI

“Yoksulluk”, algılanması kolay, ancak tanımı üzerinde net bir karara varılmamış bir kavramdır. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun her ülke için farklı anlamlara sahiptir. Azgelişmiş ülkelerde yaşayan insanların adeta bir kaderi haline gelen yoksulluk, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerdeki bazı insanlar için de “aynı kaderi paylaşmak” deyimini doğrulamaktadır.

“Her şey zıddı ile kaimdir” sözünde anlatılmak istendiği gibi, her şey karşıtıyla vardır. Zengin olmayan fakir olarak tanımlanıyorsa, zenginlik olduğu sürece fakirlik de olacaktır. Bireylerin ve devletlerin yoksullukları ya da zenginlikleri diğer bireyler ve devletlerin yoksullukları ya da zenginliklerine göre tanımlanır. Günümüzde küreselleşmenin hız kazanmasıyla zenginlik ve yoksulluk arasındaki fark kalın çizgilerle ayrılmıştır. Dünyada bazı kesimler artan bir şekilde zenginleşirken, bazı kesimler de giderek artan oranda yoksullaşmaktadır.

Yoksulluk tanımı ilk kez Seeböhm Roventree tarafından 1901 yılında yapılmıştır. O’na göre yoksulluk; toplam gelirin yaşamın devamı için gereken; yiyecek, giyim vb. minimum seviyedeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi olarak tanımlanmıştır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 60).

Sosyoloji Sözlüğü’nde Gordon Marshall yoksullaşmayı, ekonomik krizlerden kaynaklanan bir sorun olmanın ilerisinde, toplum dışına itilmeyi ve toplumdan soyutlanmayı da kapsayan bir kavram olarak ele almıştır (Ak, 2016: 297). “Sosyal dışlanma” olarak adlandırılan, bireylerin toplumla sosyal bağlar kuraktan yoksun bırakılma süreci, toplumda dayanışma düşüncesinin zayıfladığının bir işaretidir (Sapancalı, 2005: 55). Literatürde, 1980’lerin sonlarına doğru yoksulluktan sosyal dışlanmaya doğru kavramsal bir kayma gerçekleşti (Karakaş, 2010: 10). Yeni kavramsallaştırmaya göre yoksulluk ile alakalı problemler, salt maddi kaynaklardan mahrumiyetle değil, aynı zamanda insan hakları ihlalinin büyümesi, sosyal katılımı düşüş, aile ilişkilerinin zayıflaması, enformel ağların büyümesi gibi olgularla ilişkilidir (Bhalla ve Lapeyre, 2004: 96-97).

Anlatılan bu bilgiler ışığında “yoksul olmak”; insanın hayatta kalması için güvenli su, hava ve yiyecek besin maddelerine ulaşamaması, korunaklı yerde barınamaması, hasta olunca doktora gidememesi, eğitimden yoksun olması, yeterli geliri olmaması, işsiz kalması bir yana çalışacak gücü olmaması, sosyo-kültürel anlamda diğer insanların gerisinde kalması olarak ifade edilebilir. Daha genel anlamda, üretememesinin yanında, asgari tüketim standardına ulaşamamasıdır. Yapılan tanımlar, yoksulluk olgusunun ekonomik kalkınma kavramının tanımında da olduğu gibi, iktisadi alakasına ek olarak sosyal boyutlarının önemine de işaret etmektedir.

3.2. YOKSULLUĞUN TÜRLERİ

Yoksulluğun farklı tanımları olduğu gibi farklı türleri de vardır. Toplumun yoksul olan kesimini yoksul olmayan kesiminden ayıran çizgi yoksulluk sınırındır. Bu sınıra göre yoksulluğun farklı tasnifleri yapılmıştır. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli kalori miktarına göre hesaplanan mutlak yoksulluk, mutlak yoksulluğa göre içeriği daha geniş olan göreceli (nispi) yoksulluk, sürekli olup olmamasına göre kronik ve geçici yoksulluk, yaşanan yere göre sınıflandırılan kırsal ve kentsel yoksulluk gibi tanımlar vardır. Aşağıda bu yoksulluk türleri üzerinde durulacaktır.

3.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, yoksulluk türlerinden en bilineni olarak yoksulluğun açıklanmasında önemli sınırlar çizmektedir. Bu kavram, yoksulluğun ölçülebilmesi için Dünya Bankası tarafından geliştirilmiştir (Özgüler, 2014: 138). Mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için en temel ihtiyaçlarını karşılayacak duruma ulaşamamasıdır. Mutlak yoksulluk sınıfında yer alan minimum ihtiyaçlar “ihtiyaç sepeti” olarak adlandırılır (Aytaç ve Hatipler, 2013: 12). Bu sepette; içecek ve kullanılacak temiz su, temel besin gıdaları, giyim ve konut ihtiyaçları yer alır. Mutlak yoksul olma durumu, sözü edilen sepetin satın alınamamasındaki yetersizlikten kaynaklanmaktadır.

Mutlak yoksulluk, azgelişmiş ülkeler için günlük 1\$’a, Latin Amerika ve Karayip ülkeleri için günlük 2\$’a Türkiye’nin de dâhil olduğu gelişmekte olan ülkeler için

günlük 4\$'a, gelişmiş ülkeler için günlük 14.40\$'a karşılık gelen yaşamı ifade etmektedir (DPT, 2001: 104).

3.2.2. Göreli (Nispi) Yoksulluk

Kapsam olarak mutlak yoksulluğa göre işaret ettiği alan daha geniştir. Mutlak yoksul olmayan, yani en temel ihtiyaçlarını karşılayabilen, ancak sosyal olarak toplumda yer almaları için yeterli gelire sahip olamayan insanlar için kullanılan bir kavramdır. Nispi yoksulluk tanımına göre yoksulluk sadece hayatını devam ettirme sorunu değildir. Yoksulluk, aynı zamanda toplumda yaşayan diğer insanların refah düzeylerinin altında kalınıp kalınmadığı ile ilgili bir kavramdır.

Nispi yoksullukta genellikle medyan gelirin %50'sinin altında geliri olanlar yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu referans noktasını bireyin ortalama refah seviyesi belirlemektedir (Şenses, 2002: 91-92).

Nispi yoksulluğun olduğu yerde mutlak yoksulluk olmayabilir, ancak mutlak yoksulluğun olduğu yerde nispi yoksulluk mutlaka olacaktır (Tufan ve Karataş, 2003: 16).

3.2.3. İnsani Yoksulluk

İçerisinde mutlak ve göreli yoksulluğu barındıran, bunlara göre daha geniş kapsamlı yoksulluk türüdür. Bunlar; beslenme, barınma, sağlık, eğitim, sosyal yaşam olanaklarından gerekli düzeyde yararlanamama olarak söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluk üç ölçüt ışığında hesaplanır. Birinci ölçüt, UNDP hesaplamalarında 40 yaş olarak esas alınan “yaşamdan yoksun olma”; ikinci ölçüt, okuryazar olma durumu; üçüncü ölçüt ise kişinin ekonomik ve sosyal haklara sahip olmasıdır (Aksan, 2012: 13).

3.2.4. Nesnel (Objektif) Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında, yoksulluğu oluşturan nedenlerin neler olduğu ve yoksulluktan kurtulmak için ihtiyaç duyulanların hesabı yapılır.

3.2.5. Öznel (Subjektif) Yoksulluk

Öznel yoksulluğu üstü kapalı olarak Adam Smith'in geliştirdiği söylenmektedir. Smith, "topluluk içinde var olmaktan utanmaksızın" diğer insanlarla bütünleşmekten söz etmektedir (Kartal ve Demirhan, 2014: 139). Öznel yoksulluk yaklaşımı; bireysel faydaya vurgu yapan, insanların hizmetlere ve mallara ne kadar değer verdiği ve onlar hakkındaki tercihlerinin ne olduğu ile ilgilenen bir anlayıştır (Dessallien, 2000: 3).

3.2.6. Kronik Yoksulluk

Ekonomik haklardan yoksun olmanın yanında, şiddetli ve uzun vadeli yaşanan, kuşaktan kuşağa aktarılan yoksulluktur. Kronik yoksulluk; toprak, hayvansal ürünler, mal-mülk, araç-gereç gibi yaşam için gereken üretim araçlarının eksik olmasıyla nitelendirilebilir (Temiz, 2008: 63). Kronik yoksulluk artık kalıcı hale gelmiştir.

3.2.7. Geçici Yoksulluk

Kronik yoksulluktan farklı olarak kısa zamanlı ve kalıcı değildir. Geçici yoksullukta bireylerin yoksulluktan kurtulma şansları vardır.

3.2.8. Kırsal Yoksulluk

Kırsal alan, nüfus yoğunluğunun düşük, ilişkilerin yüz yüze olduğu, gelirin ağırlıklı olarak; tarım, hayvancılık, ormancılık gibi faaliyetlerden elde edildiği, işbölümünün gelişmediği, sosyo-kültürel hayatın az geliştiği ve insanların yaşamakta zorlandığı bölgeler olarak tanımlanır (Geray, 1999: 12). Kırsal alanlarda gelir daha çok tarım ve hayvancılıktan sağlandığı için burada yaşayan insanların yeterli toprağa ya da hayvana sahip olmamaları, kendi meslekleri olmayıp, başkalarına bağlı olarak çalışmaları gibi nedenlerden dolayı yoksulluk baş göstermektedir. Kırsal yoksulluğun yaşanmasındaki sebepler; siyasal dalgalanmalar, kırsal alanlarda yaşanan ikilik, kötü yönetim ve kırsal alanı dışlayan ekonomidir (Khan, 2000: 8).

3.2.9. Kentsel Yoksulluk

Kentte yaşayan kişilerin kentteki hizmetlerden yoksun olmasıdır. Kentsel yoksulluğun en büyük nedeni, kırsal alanda yoksul insanların kentlere göçüdür. Kentsel yoksulluğun artması toplumsal eşitsizliğin ve kutuplaşmanın artması anlamına gelmektedir (Özgüler, 2014: 187).

3.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluğun, yapısal ve kişisel nedenler başta olmak üzere birden çok nedeni vardır. Bu nedenler tek başlarına ya da birbirlerinden beslenerek hep beraber yoksulluğa neden olmaktadır.

Neo-liberal Politikalar: Neoliberalizm, devlet müdahalesine sıcak bakmayan bir yaklaşımdır. Neoliberal iktisadın özgün yanı, finansal birikimin, bir yanı ile reel birikimden kabaca kopmuş olmasıdır. Eğer reel faizler uzun bir süreçte gayrisafi milli hasılanın büyüme oranının üstünde seyrederek ise, bunun gelir dağılımı üzerinde doğrudan çok büyük etkileri olmaktadır. Borçlular fakirleşmekte ve borç verenler hızla zenginleşmektedirler (Daldal, 2016: 91).

Gelir Dağılımı: Yoksulluğun en önde gelen nedenlerinden biri gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Bu nedenle, gelir eşitsizliğine yol açan servet dağılımının eşitsiz olması, işsizlik, ücretlerdeki farklılıklar, yüksek doğurganlık ve göçler gibi faktörler aynı zamanda yoksulluğa da neden olmaktadır.

Gelir dağılımı, ülkeler içi ve ülkeler arası olarak iki kısma ayrılabilir. Evrensel eşitsizliğin %60-90'ı ülkeler arası, %10-40'ı ülke içi eşitsizlikten kaynaklanmaktadır (Cornia, 2004: 426-427).

Düşük Büyüme Oranları: Ekonomik kalkınma üçüncü dünya ülkeleri de dediğimiz az gelişmiş ülkelerin bir sorunu iken, ekonomik büyüme tüm ülkelerin bir sorunudur. Ortalama olarak yoksul ülkeler, zengin ülkelere kıyasla daha yavaş büyüme oranlarına sahip olmalarından dolayı ülkeler arasında gelir farklılıkları giderek artmaktadır. Ekonomik büyüme oranlarının düşük olduğu ülkeler, makroekonomik istikrarın bulunmadığı ülkelerdir. Bunun en çarpıcı örneği, Sahra-altı Afrika

lkeleridir. Yetersiz büyüme oranları nedeniyle yoksulluk giderek daha vahim hale gelmiştir. Bunun aksine, artan büyüme rakamları da çeşitli fırsatlar sunarken, bu fırsatlardan her kişinin eşit şekilde yararlanma olanağını da azaltacaktır. Dolayısıyla büyüme, her zaman yoksulluğu aşağı çekmez, yoksulluğun artışına da sebebiyet verebilmektedir.

Enflasyon: Fiyat seviyelerinin sürekli yükselmesiyle paranın değerinin düşmesi olarak tanımlanabilir. Enflasyon, ekonomik büyümeyi negatif yönde etkileyerek yoksulluğu arttıran bir olgudur.

Nüfus Artışı: Azgelişmiş ülkelerdeki hızlı nüfus artışı yoksulluğun önemli nedenlerindendir. Nüfus artışı bir taraftan üretim yapılmasına olanak sağlamaktadır, ancak yeterli üretimin yapılmamasının yanında, tüketimin de artmasına neden olacağından yoksulluk kaçınılmaz olacaktır.

İşsizlik: Yoksulluğun bir taraftan nedeni, bir taraftan da sonucudur. Gelirini sadece çalışarak elde eden bireyler işsizlik durumunda yoksullukla direkt olarak karşı karşıya kalacaktır. Bunun yanı sıra yoksulluğun artmasına paralel olarak işsizlik artacak, üretim ve tüketim azalacaktır.

G: Yoksulluğu belirleyen etmenlerden bir diğer i glerdir. Özellikle kırdan kente sürekli olan g yoksulluğun bir sebebidir.

3.4. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK

Yoksulluk, ekonomik ve sosyal yönden her gün önemi artan bir olgudur. Türkiye’de yoksulluk sorunu 1923 öncesine uzanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıllarda Osmanlı Devleti’nden gelen borçların ödenmesi yüküyle yaşamına başlamış, bir süre yoksulluk sorununa çözüm geri planda kalmıştır (Aytaç ve Hatipler, 2013: 103). Ardından İkinci Dünya Savaşı’nın ülkede ekonomik alanda yarattığı olumsuzluklar ve 1980 yılına kadar yaşanan ekonomik krizler yoksulluğa yol açmıştır.

Türkiye’de özellikle 1980’den sonra neoliberal ekonomik politikaların uygulanmasıyla birlikte küreselleşme ve kapitalizmin etkileri toplumda daha çok hissedilmeye başlamıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 89). Bu yıllarda yüksek enflasyon, ekonomik krizler, ücret gelirlerindeki reel gerileme, depremler ve doğal afetler sonucu yoksullaşan insan sayısında artış olmuş ve yardıma muhtaç olanların oranı giderek artmıştır (Avcı, 2003: 127).

Türkiye, Birleşmiş Milletlerin “Binyıl Kalkınma” amaç ve hedefleri doğrultusunda yoksullukla mücadele etmiş ve olumlu sonuçlar almıştır. Bunun yanı sıra devletin sağladığı sosyal kamu harcamaları başlığı altında; sağlık, eğitim ve güvenlik harcamaları da yoksullukla mücadelede oldukça önemlidir. Literatürde yapılan çalışmalarda, kamu harcamalarının; ilk %20, ikinci %20, üçüncü %20 ve dördüncü %20’lik gelir grubunun gelir paylarını arttırırken, son %20’lik gelir grubunun gelirini azalttığı görülmüştür. Dolayısıyla, kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azaltırken, buna bağlı olarak yoksulluğu önemli derece azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gelişmekte olan ülkemizin geçmişten bu yana yoksullukla mücadelesinde olumlu gelişmeler olmuştur.

Yoksulluk analizlerinde kullanılan günlük 1\$ olan açlık sınırına göre, Türkiye’de 2002 yılında %0.2 olan aşırı yoksul insan sayısının, 2005 yılında %0.01’e gerilediği görülmektedir. Kişi başı günlük 2.15\$ ve 4.3\$ sınırları dikkate alındığında, bu sınırların altında gelir elde eden fert sayısının sırasıyla, %0.22 ve %4.35 olduğu görülmektedir. 2002 yılından 2009 yılına gelene kadar bu oranlarda azalma olmuştur. Türkiye’de yoksulluk oranının en şiddetli olduğu yerlerin kırsal kesimler olduğu görülmektedir. Kırsal kesimlerdeki yoksulluk, kentsel kesimdeki yoksulluğa kıyasla daha derin yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra yoksulluk oranlarındaki iyileşme de kırsal kesimlerde daha yavaş seyretmektedir. 2002-2009 yılları arasındaki tüm yıllarda kırsal bölgelerde yoksulluk daha yaygın bir sorundur. 2009 yılı verilerine göre, kırsal yerleşim yerlerinde yoksulluk oranı 38.69 iken, kentsel yerleşim yerlerinde yoksulluk oranının 8.86 olduğu görülmektedir. Kırsal alanların tarımsal üretim bölgeleri olduğu göz önüne alındığında, gıdayı üretenin gıda yoksulu olduğu görülmektedir. Çelişkili olan bu durumu Amartya Sen; kıtlık sorununun, gıda arzının az olmasından değil,

dağıtımla ilgili olan piyasa aksaklığından kaynaklanmasına bağlamıştır (Kabaş, 2010, 196).

3.5. DÜNYADA YOKSULLUK

Alman Dünya Nüfus Vakfı (DSW) verilerine göre, dünya nüfusu 2018 yılında 2017 yılına kıyasla 83 milyon kişi artarak 7.635 milyarı geçmiştir. Nüfus artışı en fazla Afrika kıtasında, en az Avrupa kıtasında yaşanmış, 2050 yılı itibariyle 9 milyar 8 milyona ulaşacağı öngörülmektedir. Nüfus artışı genel olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmakta ve nüfusun artması beraberinde yoksulluğu da getirmektedir. Dünya nüfusunun artmasıyla birlikte dünya çapında yeni yoksulların oluşmasında, gıda ya da temel gereksinimleri karşılayacak kaynak eksikliğinden ziyade, mevcut zenginliğin âdil dağıtılmaması oldukça önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Evrensel ölçekte düşünülecek olursa, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde bile yoksulluk görülmektedir. Özellikle, 1970'lerden sonra ABD ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde gelir adaletsizliği artış göstermiştir. 2007 yılında en zengin binde 1'lik kesimin yıllık geliri, en yoksul %90'lık kesimin gelirinin 220 katı olmuş, bu yılda %12.5 düzeyinde olan yoksulluk 2010 yılında %15.1 düzeyine yükselmiştir. 1996 yılındaki yoksulluk oranı 2011 yılına gelene kadar 2 kat artarak Amerikalı yoksul aile nüfusu 1.5 milyona ulaşmıştır (Kızıler, 2017: 83). Ancak, Güney Asya ve Sahra-altı Afrika ülkeleri insanları; içecek temiz su, beslenmeleri için gıda maddesi, barınmaları için korunaklı bir yer bulamayarak, yoksulluğu daha yoğun şekilde yaşamaktadır. Bu denli ağır yaşanan yoksulluğun nedenlerine bakılırsa; uygulanan ekonomi politikaları, ekonomik ve sosyal kalkınma konusundaki yanlış siyaset, küresel güçler olarak adlandırılan Batılı ülkelerin sömürü düzenleri ve dünya nüfusundaki küçük bir grubun aç gözlülüğüdür (Emin, 2018). 1950-1970 yılları arasında ekonomiye devletin müdahalesini öngören politikalar sonucunda ödemeler dengesi krizleri yaşanmış, bu durum yoksulluğu doğurmuştur. 1970'ler sonrasında yaşanan finansal krizler sebebiyle gelir dağılımı bozulmuş ve yoksul insan sayısında artış olmuştur. Bunun yanı sıra Belçika'nın Kongo Cumhuriyeti'ni sömürmesi çoğu Batılı ülkenin aynı yolu izlediği sömürü düzenlerine örnek olarak verilebilir. Belçika'da elmas madeni olmadığı halde elmas borsası varken, Kongo Cumhuriyeti'nde elmas madenleri bulunduğu halde bir organizasyon yoktur (Karacan, 2017: 95-96).

Dünya kaynakları tüm insanlar için yeterli seviyede iken, kapitalizmin “küreselleşme” olarak isimlendirilen güncel aşamasının egemen güçleri sosyal ve ekonomik düzeni yönlendirebilmektedir (Ar, 2016: 188). Bu süreç, dünyadaki kaynakların bazı insanların elinde fazlaca olmasını, zengin olanın daha da zenginleşmesini, bunun tersine, bu kaynaklardan yararlanamayan yoksul insanların da yoksullaşmasını sağlamıştır. Nitekim zengin ve yoksul ülkeler arasındaki fark 1820 yılında 3:1; 1913 yılında 11:1; 1950 yılında 35:1; 1973 yılında 44:1; 1992 yılında 72:1; 2005 yılında 94.3:1 olmuştur (Murshed, 2004: 69; UNDP, 2005: 45). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2013 yılı raporuna göre, dünya nüfusunun en zengin %8’lik kısmı dünya gelirin yarısını alırken, geri kalan %92’lik kısım gelirin kalan kısmını almaktadır (Ar, 2016: 190). Örneğin, ABD ve Batılı ülkeler dünya nüfusunun %25’ine sahipken, yeryüzü kaynaklarının %75’ini kullanmaktadır (Kitapçı, 2017: 243).

Yoksul olanın, yoksul olmayandan ayrılabilmesi için Dünya Bankası’nın kabul ettiği ölçüt satın alma gücü paritesine göre günlük 1.25\$’lık gelirdir. Bu gelir sadece insanın yaşamını devam ettirebilmesi için gereken asgari gıda ihtiyacıdır. 2 \$ olarak kabul edilen ölçütte ise, gıda ihtiyacının yanı sıra; ısınma, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlar da dâhil olmaktadır (Memiş, 2014: 149). Bu sınır dünyada yaşayan yoksul insan sayısını manipüle etmekte, yoksulların bir “azınlık” olarak gösterilmesine imkân tanımaktadır. Böylelikle banka, aynı standardı kullanmak suretiyle, dünyada yaşayan yoksul insan sayısında azalma olduğu gibi bir iddiada bulunabilmektedir (Coşkun ve Tireli, 2008: 143). Dünya Bankası’nın belirlemiş olduğu yoksulluk sınırı (günde 1.90\$) baz alınarak Tablo 16’da; 1990, 2005, 2010 ve 2015 yıllarına ait; Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya ve Sahra-altı Afrika bölgelerindeki yoksul insan sayısı dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 16: Dünya'nın Çeşitli Bölgelerinde Bulunan Yoksul İnsan Sayısı

Bölge Yoksul İnsan Sayısı (Milyon)	1990	2005	2010	2015
Doğu Asya& Pasifik	987.1	361.6	220.6	47.2
Avrupa ve Orta Asya	-	22.9	11.4	7.1
Latin Amerika ve Karayipler	62.6	54.9	35.6	25.9
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	14.2	9.4	7.9	18.6
Güney Asya	535.9	510.4	400.8	-
Sahra-altı Afrika	277.5	387.7	408.5	413.3
Dünya	1.894.8	1.352.2	1.090.6	735.9

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, Poverty rates at international poverty lines part 2.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde yoksulluk seviyeleri yıllar itibariyle farklılaşmaktadır. Tabloda gösterilen dünyanın muayyen bölgelerindeki nüfus artışının en yüksek olduğu 1990 yılında 1.894 milyar insan yoksullukla karşı karşıyadır. Yıllar itibariyle nüfus artışının azalmasıyla yoksul insan sayısında da azalma olmuştur. Sahra-altı Afrika ülkeleri tüm bölgelerin aksine %2.7 nüfus artışıyla dünyanın en yüksek doğurganlık oranına sahiptir. Bunun yanı sıra yüksek büyüme rakamlarına da sahiptir. Ancak, gelir dağılımı adaletsizliğinden kaynaklanan yoksul yaşayan insan sayısında azalma görülmemektedir.

Tablodan hareketle, Dünyada 1990 yılından 2015 yılına kadar olan süreçte mutlak yoksul olan insan sayısında azalma söz konusudur. 2015 yılında dünyada 735.9 milyon insan 1.90\$ gelir ile yaşamaktadır. Bu insanların 413 milyonu Sahra-altı Afrika ülkelerinin vatandaşlarıdır.

1990 yılında dünyada yoksul insan sayısının en fazla olduğu bölge sırasıyla; Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya ve Sahra-altı Afrika bölgeleridir. Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yoksul insan sayısı yıllar itibariyle azalarak 2015 yılına gelindiğinde 47 milyona gerilemiştir. Bu bölgeden sonra yoksulluğun en şiddetli yaşandığı bölge Güney Asya'dır. 2005 ve 2010 yıllarında yoksul sayısında azalma görülmesine

rağmen, Sahra-altı Afrika'nın ardından en yoksul bölgedir. Bu bölgelerdeki yoksul insan sayısındaki azalmanın nedeni, içinde bulundukları bölge nüfusunun %63'ünü oluşturan Çin ve %73'ünü oluşturan Hindistan'daki yoksulluk oranlarının düşmesidir. Bunun yanı sıra Güney Asya'nın uzun zamandır büyüme rakamları %5'in üzerindedir. Kuşkusuz, büyümenin gelir yoksulluğunu azaltıcı etkisi bulunmaktadır. Ancak, eğitim ve sağlık hizmetleri olmadan tek başına büyüme geri kalmış ülkeler için yeterli değildir (Farrington ve Clark, 2006: 27). 2015 yılında Sahra-altı Afrika bölgesinde her iki kişiden biri yoksuldur. 1990 yılından itibaren yoksul insan sayısında sürekli artış yaşanmıştır. Yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğu söylene de günlük 1.90\$'lık gelir ile yaşayan Sahra-altı Afrika ülkelerinin vatandaşları için yoksulluk tek boyutlu bir sorun halindedir.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Avrupa ve Orta Asya ülkeleri yoksul insan sayısının en düşük olduğu ülkelerdir. 2005 yılından 2015 yılına gelindiğinde 15 milyon insanın daha yoksulluktan kurtulduğu görülmektedir. Latin Amerika ve Karayipler'de de yoksul sayıları 1990 yılından 2015 yılına kadar sürekli azalmıştır. 1990, 2005 ve 2010 yıllarında dünyada en düşük yoksul insan sayısı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde iken, 2015 yılında 2010 yılına göre yoksul yaşayan insan nüfusunda 11 milyon artış söz konusudur.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 23. madde şu şekildedir: “Çalışan her kişinin, kendisine ve ailesine insanlık onuruna yakışır bir yaşam sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan âdil ve elverişli bir ücret hakkı vardır” (https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, Erişim Tarihi: 01.03.2019). Bu maddeden yola çıkarak, günlük 1.90\$ gelir ile insan onuruna yaraşır bir yaşam pek mümkün görünmemektedir.

Yoksulluk sınırı günlük 3.20\$ olarak baz alındığında, 1990 yılında yoksulluk oranları Doğu Asya ve Pasifik'te %85.3, Avrupa ve Orta Asya'da %9.9, Latin Amerika ve Karayipler'de %28.3, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %26.8, Güney Asya'da %81.7, Sahra-altı Afrika'da %74.9'dur. 2015 yılında ise yoksulluk oranları; Doğu Asya ve Pasifik'te %12.5, Avrupa ve Orta Asya'da %5.4, Latin Amerika ve Karayipler'de %10.8, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %16.3, Güney Asya'da %48.6, Sahra-altı Afrika'da %66.3'tür. Dünya'da 1990 yılında 3.20\$ gelirle yaşayan nüfus %55.1 iken,

2015 yılına gelindiğinde bu oran %26.3'e düşmüştür. Buna göre, Tablo 16 ile kıyaslandığında da görüleceği gibi, günlük 1.90\$ olan gelir 3.20\$'a çıkarıldığında, yoksulluk oranlarında da sıçrama olmaktadır. Nitekim, dünyada 2015 yılında günlük 1.90\$ gelirin altında yaşayan nüfus oransal olarak %10 iken, 3.20\$'ın altında yaşayan nüfus %26.3'tür.

Yoksulluk sınırı günlük 5.50\$ olarak baz alındığında, 1990 yılında yoksulluk oranları; Doğu Asya ve Pasifik'te %95.2, Avrupa ve Orta Asya'da %25.3, Latin Amerika ve Karayipler'de %48.6, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %58.8, Güney Asya'da %95.3, Sahra-altı Afrika'da %88.5'dir. 2015 yılında ise yoksulluk oranları; Doğu Asya ve Pasifik'te %34.9, Avrupa ve Orta Asya'da %14, Latin Amerika ve Karayipler'de %26.4, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %42.5, Güney Asya'da %81.4, Sahra-altı Afrika'da %84.5'dir. Dünya'da 1990 yılında 5.50\$ gelirle yaşayan nüfus %67 iken, 2015 yılına gelindiğinde bu oran %46'ya düşmüştür (World Bank, World Bank Group, Poverty and Shared Prosperity, 2018: 70). Bu rakamlara göre, 2015 yılında dünyanın neredeyse yarısı halen yoksulluk içindedir.

Günlük belli rakamlarla ölçülmeye çalışılan yoksulluğun aşağıda maddeler halinde gösterilen ciddi küresel boyutları da bulunmaktadır.

- Dünyada ağır borç yüküne dâhil olan 41 yoksul ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası en zengin 7 kişinin servetinden azdır.
- Dünyada her sene silahlar için harcanan paranın %1'inden azı ile tüm çocuklar okula gidebilecektir.
- ABD her yıl kozmetik ürünler için 8 milyar dolar, ABD ve Avrupa evcil hayvanlar için 17 milyar dolar, Avrupa sigara için 50 milyar dolar, alkollü içecekler için 105 milyar dolar harcamaktadır. Diğer taraftan, dünyadaki tüm insanların temel eğitimi alabilmesi için gereken para 6 milyar dolar, beslenme ve temel sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi için gereken para 13 milyar dolardır (Memiş, 2014: 159).

Buradan bakıldığında, dünya nimetlerinden gelişmiş ülkelerin yanı sıra az gelişmiş ülkelerin de faydalanabileceği ekonomi politikaları uygulanmalıdır. Dikkat edilmesi gereken diğer nokta Batı'nın yardım programlarıdır. Bu yardımlarda dikkat çeken iki

temel ilişkiden birincisi, yardım yapan ülkelerin yardım alan ülkelerdeki siyasi çıkarları; diğeri ise eski dönemlerdeki sömürge ilişkileridir (Alesina ve Dollar, 2000: 33). Küresel İnsani Yardım 2018 Raporu'na göre, Türkiye 8.070 milyar dolar ile en çok insani yardım yapan ülke olmuştur. Türkiye'nin ardından 6.683 milyar dolar ile ABD, 2.988 milyar dolar ile Almanya, 2.247 milyar dolar ile İngiltere gelmektedir. İnsani yardımlar, milli gelire oranlandığında ilk sırada 0.85 ile yine Türkiye ilk sıradadır. Ardından 0.17 ile Norveç ve Lüksemburg gelmektedir. ABD ise 0.04 ile sıralamada 19. sırada yer almaktadır. En çok insani yardım alan ülkeler ise; 2.579 milyar dolar ile Suriye, 1.555 milyar dolar ile Yemen, 1.416 milyar dolar ile Irak, 1.146 milyar dolar ile Filistin olmuştur.

3.6. KALKINMA, GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Her ülke, vatandaşlarının mutluluğunu sağlamak zorundadır. Bunun için cevaplaması gereken ortak sorulardan biri de bölüşümün nasıl olması gerektiğidir. Bölüşüm adaletli olduğunda ekonomi sağlıklı işlerken, adaletsiz olduğu durumda birçok sorun birbirini doğurmaktadır. Gelir bölüşümünde adaletin sağlanmasında amaç, gelirin mutlak anlamda kişiler arasında eşit dağıtılması değildir. Üretime katkısı fazla olanın az olana nazaran daha fazla gelir elde etmesi âdil bir paylaşım olacaktır. Adil bir paylaşım da kastedilen, yoksullar ve zenginler arasındaki farkın kabul edilebilir düzeylere indirgenmesidir (Çalışkan, 2010: 102). Gelir dağılımı adaletsizliği sorunlarının en başında yoksulluk gelmektedir. Düşük ve yüksek gelirli ülkelerin gelir dağılımları göz önüne alındığında, dağılımdaki eşitsizliğin artmasına ve azalmasına bağlı olarak yoksulluğun arttığı veya azaldığı görülecektir. Yoksulluğun da en önemli belirleyici etkeni nüfustur. Nüfusun artmasıyla gelir dağılımı eşitsizliği artmakta, nüfusun azalmasıyla ekonomik büyüme sağlanarak gelir dağılımı düzelmektedir.

Kullanıldığı döneme göre farklı anlamlar kazanmış olan kalkınma kavramı, çoğunlukla “ortak yararı” gözetilen olumlu bir anlamda kullanılmaktadır. Kalkınma olgusu üç temel süreç içerisinde işlemektedir. Bunlar; ekonomik, sosyal ve insani kalkınmadır. Ülkeler kalkınmışlık düzeyi bakımından farklılaşmaktadır. Kimi ülkeler diğerlerine göre daha yüksek kalkınma göstermiş ve yüksek, üst orta, alt orta ve düşük düzey kalkınma olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma gelir dağılımı ve

yoksulluk kavramlarıyla da yakından ilişkilidir. Nitekim kalkınması yüksek olan ülkeler, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksul insan sayıları düşük ülkelerdir. Bunun tersine, kalkınması düşük ülkeler, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksul insan sayıları yüksek ülkelerdir.

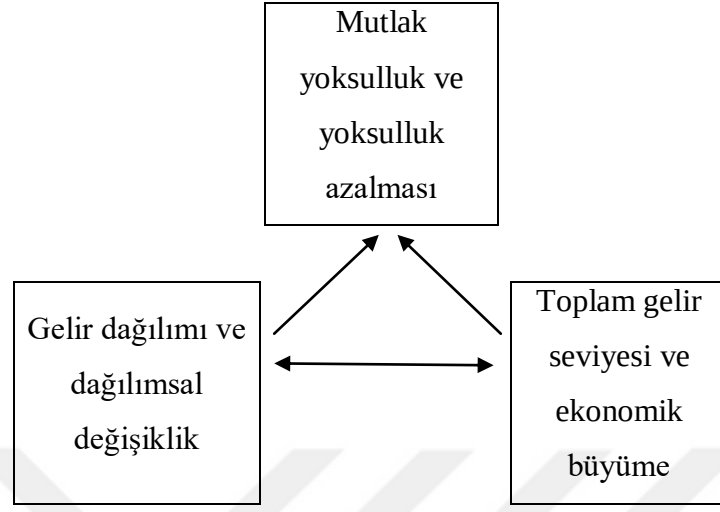
Toplum yaşamında ahengi sağlamanın en önemli şartı, tabakalar arasındaki boşluğun giderilmesidir. Aksi takdirde toplumun huzuru ve rahatı kaçır. Zengin kesimin yoksul kesimden uzaklaşmaması, “huzur ve güvenlikleri” için yoksul kesimi hayata tutunduracak bir bedel ödemeleri gerekmektedir. Bu bedel zenginlerden yoksullara bir “lütuf” değil, yoksulların zenginlerde kalmış olan alacağıdır (Bozan, 2017: 390).

Türk-İslam kültüründe dinen zengin sayılan Müslümanların yoksul kimselere yaptıkları zekat (servetin %2.5'i), fitır sadakası (en az 80.18 gr. altın ya da onun değerinde paraya sahip kişiler için), sadaka, adak, kurban gibi yardımların sosyal ve ekonomik yönü sebebiyle bir kalkınma hamlesi, servetin yoksul ile zengin arasında belli ölçülerle bölüştürülmesiyle gelir dağılımının da iyice bozulmasına engel olması açısından önemlidir. Bu yardımlar aynı zamanda, toplumda “senin var, benim yok” düşüncesinin sonucu olarak ortaya çıkabilen hırsızlık, yağmacılık gibi olayların azalmasına, kardeşlik bağının güçlenmesine ve böylece toplumsal dayanışmaya da katkı sağlayacaktır.

Sosyal sermaye olarak isimlendirilen, bir toplumda yaşayan bireylerin birbirleriyle iş yapabilme ortamının gelişmesi ekonomik yaşamda verimliliğin ve üretkenliğin artmasını sağlar. Bunun aksine, sosyal sermayesi düşük olan toplumların verimliliği de düşük olup; yolsuzluk, israf ve suç oranları yüksek oranda gerçekleşir. Yapılan çalışmalara göre, Türkiye’de sosyal sermaye seviyesi düşük çıkmış, özellikle 1990’lı yıllarda Türkiye’de yoksulluk oranı artmıştır (Altay, 2007: 351).

Yoksulluğun temel nedenleri arasında ekonomik nedenleri saymak mümkündür. Ekonomik nedenlerin de temeli kalkınmayla ilgili plan, politika ve uygulamalardır.

Şekil 5’e göre gelir dağılımındaki bir değişiklik iki etkiye ayrılmaktadır. Birincisi büyüme etkisidir ve bütün gelir düzeyleri için oransal değişime denir. İkincisi dağılım etkisidir ve ortalamadan bağımsız olarak nispi gelir dağılımındaki değişime verilen isimdir (Bourguignon, 2004: 4).

Şekil 5: Yoksulluk-Büyüme-Eşitsizlik Üçgeni

Kaynak: François Bourguignon (2004), “The Poverty-Growth-Inequality Triangle”, Indian Council for Research on International Economic Relations, ss.4.

4. BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

Aşağıda öncelikle literatür taraması üzerinde durulacak, ardından yöntem ve analiz bulgularına değinilecektir.

4.1. LİTERATÜR TARAMASI

Argun (2016), gelir eşitsizliği ve finansal ilişki arasındaki ilişkiyi 1989-2013 yılları arasında panel veri ile incelemiştir. Sonuç olarak Gini katsayısı ve finansal sektör kredileri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Calderon ve Serven (2004), 1960-2000 dönemlerinde altyapı göstergeleri ile ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisini yüz yirmi bir ülke için araştırmışlar, altyapıdaki gelişmelerin ekonomik büyümeyi arttırdığı, gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Cantarero, Pascual ve Sarabia (2005), 1993-2000 yıllarını kapsayan Avrupa Birliğindeki on beş ülke üzerindeki yaşam beklentisi, ölüm oranları ile gelir dağılımı eşitsizliği boyutunu inceleyen çalışmalarında panel veri analizi kullanmışlar, Gini katsayısının yaşam beklentisinde negatif, çocuk ölümlerinde pozitif etkisinin olduğu gözlemlenmiştir.

Carter (2006), otuz dokuz ülkenin, 1975-1979, 1980-1984, 1985-1989, 1990-1994, 2000-2004 dönemi verileri ile Panel veri analizini kullandığı çalışmasında, ekonomik özgürlükler ile gelir dağılımı arasında istatistiki açıdan anlamlı sonuçlar bulmuştur.

Dağdemir (2002), yoksulluk kavramını teorik olarak ele almış, daha sonra Türkiye’de 1987-1994 yılları arasında yoksulluğun kır-kent ayrımında yapısal analizini yapmıştır.

Herzer ve Vollmer (2012), gelişmiş ve gelişmekte olan kırk altı ülke için 1970-1995 döneminde kişi başına gelir ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Panel eş bütünleşme

analizi ile incelemişlerdir. Büyüme üzerinde gelir dağılımı eşitsizliğinin uzun dönemli etkileri olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Sarı (2003), eğitimin gelir dağılımındaki rolünü genelleştirilmiş entropy eşitsizlik indeksini kullanarak araştırmıştır. Sonuç olarak, ilkokul mezunlarının gelir dağılımını bozucu, üniversite mezunlarının gelir dağılımını iyileştirici etkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir.

Işık (2006), öncelikle teorik olarak gelir dağılımı ve türleri üzerinde durmuş, daha sonra sektörel gelir dağılımının 1980-2002 döneminde Türkiye’deki durumuna dikkat çekmiş ve yine bu dönemde sektörel gelir dağılımının ekonomik büyümeye nasıl etki ettiğini regresyon analiziyle test etmiştir. Tarım sektörünün Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)’ya katkısının diğer üretim sektörlerine göre daha az olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karabıyık ve Dilber (2016), 1970-2008 yıllarını kapsayan dönemde sanayileşmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş 50 ülke için gelir dağılımı eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Sonuç olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı eşitsizliğini iyileştirdiği görülmüştür.

Gyimah-Brempong ve Camacho (2006), 1980-1998 döneminde altmış bir ülke için yaptıkları çalışmalarında, yolsuzluğun büyüme üzerinde etkisinin olmadığı, gelir eşitsizliğini azaltacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Filiztekin ve Çelik (2010), Türkiye’deki bölgeler içi ve bölgeler arası gelir eşitsizliğinin boyutlarını varyans ve Pyatt ayrıştırma analizleri ile incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, bölgeler arası eşitsizlik yüksek boyuttadır. Elde edilen bulgulara göre, gelir eşitsizliği son kırk yılda düşmüş, fakat 1990’lar ve 2000’li yılların başında bu düşüş durmuştur.

Tan ve Law (2012), 1980-2000 döneminde otuz beş gelişmekte olan ülke için yaptıkları çalışmalarında, finansal derinliğin, gelir eşitsizliğini önemli ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Acar (2015), gelir dağılımı türlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini açıklamış, ardından gelir dağılımı araştırmalarında kullanılan ölçüm yöntemlerinden bahsetmiş, gelir dağılımının neden eşitsiz olduğunu açıkladıktan sonra yeniden gelir dağılımı kavramını ve gelir dağılımı eşitsizliğinin nasıl iyileştirilebileceğini anlatmıştır.

Alesina ve Perotti (1994), gelir dağılımı adaletsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sosyo-politik yönden incelemiş, gelir dağılımı adaletsizliğinin toplumsal huzursuzluk ve politik istikrarsızlıklara yol açtığı, dolayısıyla ekonomik büyümenin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011), yoksulluk kavramını geniş olarak ele almış, Türkiye’de ve Dünya’da çeşitli yoksulluk göstergelerini baz alarak yoksulluğun boyutlarını incelemişlerdir.

Aydın (2012), Türkiye’de kişisel gelir dağılımına etki eden sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin nispi etkilerini incelemiştir. Sonuçlar, Türkiye’nin orta sınıflaşma sürecinde henüz istenilen seviyeye ulaşamadığını göstermektedir.

Çalışkan (2010), gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili temel kavramları anlatmış, ardından Türkiye’de, Dünya’da ve OECD ülkelerinde gelir dağılımı ve yoksulluk boyutlarını detaylı olarak inceleyerek Türkiye’nin bu ülkeler içerisindeki konumuna açıklık getirmiştir.

Kuştepeli ve Halaç (2004); fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımlarını farklı yıllarda karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, kişisel gelir dağılımında çok büyük farklılık olmamak kaydıyla iyileşme olduğu gözlemlenmiştir. Fonksiyonel açıdan kırsal bölgelerde iş imkânlarının sağlanıp eğitim imkânlarının geliştirilmesi gerektiği, sektörel açıdan tarımda çalışan kesimin verimlerinin artırılması, fazlası olması durumunda hizmet ve sanayi sektörüne aktarılması gerektiği, bölgesel bazda ise Doğu bölgelerinin kalkınması için projeler hazırlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

McKinnon ve Shaw (1973), finansal ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yetersiz tasarrufların, eksik yatırımlara yol açarak ekonomik büyümeyi engellediği görüşündedirler.

Rusko ve Koraus (2010), sürdürülebilir kalkınma ile finansal sektör arasındaki ilişkiyi Slovakya üzerinde incelemişlerdir. Ekonomik ve çevresel mevzuların birbiriyle yakın ilişkili olduğu, özellikle üretim yapan şirketlere empoze edilen vazifelerin yeterli seviyede olması gerektiği belirtilmiştir.

Taş ve Özcan (2012), dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan yoksulluk oranları ile Türkiye'deki durumu incelemişlerdir. Türkiye'de mutlak ve gıda yoksulluk oranlarının düşük olduğu, yoksulluğun temel sorununun gelir düşüklüğü değil, gelir adaletsizliği olduğu, ülkelerin ürettikleri gıda ve gelirlerinin vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmadığını söylemişlerdir.

Tokatlıoğlu ve Atan (2007), Kuznets eğrisinin Türkiye için geçerli olup olmadığını araştırmışlar ve sonuç olarak Türkiye'nin Kuznets eğrisinin ters U şeklinde değil, U şeklinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Uysal (2007), gelir dağılımı türleri arasındaki ilişkiyi Türkiye genelinde teorik olarak ele alarak, bozuk olan gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik politikalar ortaya koymuştur. Sonuç olarak, dengesizliğin azaltılabilmesi için üç seçenek sunmuştur. İlki, piyasa koşullarında gelirin paylaşım sürecine devletin müdahale etmesidir. İkinci olarak, devletin toplayacağı vergiler ve yapacağı harcamalar aracılığıyla gelirin daha adil dağıtılmasını sağlamaktır. Üçüncüsü ise, ilk iki seçeneğin bir arada yürütülmesidir.

Yılmaz (2011), fonksiyonel gelir dağılımının finansal serbestleşme politikalarından ne yönde etkilendiğini incelemiştir. Çalışmada, finansal serbestleşme ile 1990 sonrası dönemde ekonomik krizlerin gelir dağılımının emek aleyhine bozulmasına neden olduğu ifade edilmektedir.

Yumuşak ve Bilen (2004), gelir dağılımı ve beşeri sermaye ilişkisini analiz ettikleri çalışmada; eğitim sağlık, mesleki göç harcamalarının dolaysız ya da dolaylı yollarla gelir dağılımını etkilediğini gözlemlemişlerdir.

4.2. VERİ, METODOLOJİ VE UYGULAMA

Bu çalışmada, seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde² yoksulluk ile kalkınma ve gelir dağılımı arasındaki ilişki; Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS), Sabit Etkiler (FEM), Rassal Etkiler (REM) ve Sistem GMM (SGMM) tahmincileri kullanılarak araştırılmaktadır. Uygulamada kullanılacak değişkenler Tablo 17’de görülmektedir. Çalışmada Yoksulluk (LNPOVERTY) değişkeni bağımlı, Gelir Dağılımı (LNGINI), İnsani Kalkınma Endeksi (LNHDI), İşsizlik Oranı (LNUNEMP) ile Enflasyon Oranı (LNINFR) ise açıklayıcı değişkenler olarak yer almaktadır. Analizlerde değişkenlerin logaritmaları kullanılmıştır.

Tablo 17: Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenin Adı	Değişken Kısaltması	Tanımı
Yoksulluk	LNPOVERTY	Günde 1.90 \$’lık gelire yaşayan yoksul nüfus oranı logaritması
Gelir Dağılımı (Gini Katsayısı)	LNGINI	Gini endeks değerlerinin logaritması
İnsani Kalkınma Endeksi	LNHDI	İnsani kalkınma endeks değerlerinin logaritması
İşsizlik Oranı	LNUNEMP	İşsizlik, işsiz ve iş arayan işgücünün payını ifade etmektedir.
Enflasyon Oranı	LNINFR	Tüketici fiyat endeksiyle ölçülen enflasyon, belli aralıklarla sabitlenecek veya değiştirilebilecek mal ve hizmet sepeti elde etmenin ortalama tüketicisine olan yıllık yüzde değişimini yansıtır.

Kaynak: IMF, International Financial Statistics, Data Query, <https://data.imf.org/?sk=4FFB52B2-3653-409A-B471-D47B46D904B5&sId=1485878855236>, Erişim Tarihi: 13.06.2019.

World Bank, Databank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators#>

² Ülkeler seçilirken veri yeterliliği göz önüne alınmıştır. Gürcistan’ın enflasyon oranı verileri, Federal Reserve Bank of St. Louis veri bankasından temin edilmiştir. Analize dâhil edilen ülkeler; Türkiye, Gürcistan, Panama, Ermenistan, Ukrayna, Kosta Rika, Endonezya, Moldova, Peru, El Salvador, Paraguay, Honduras, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Kazakistan ve Kırgızistan’dır.

Federal Reserve Bank of St. Louis, FRED, Economic Data,
<https://fred.stlouisfed.org/series/DDOE02GEA086NWDB#0>, Erişim Tarihi:
13.06.2019.

4.2.1. Panel Veri Analizi

Zaman serisi, bir değişkenin zaman içinde aldığı değerleri; kesit verisi, zamanın belli noktasında çeşitli birimlerden elde edilen değerlerin kümesini ifade ederken, panel verisi zaman ve kesit verilerini içinde barındırır. Yani, panel verisinde zaman ve mekân boyutu bir arada iki alt indis ile gösterilmektedir. Bu tip verilere karma ya da havuzlanmış veri adı verilir. Panel regresyon modelleri; Y bağımlı değişken, X 'ler ($X_1, X_2, X_3, \dots, X_k$) bağımsız değişkenler, t zaman boyutu, i kesitler, a sabit terim, β regresyon katsayıları ve u hata terimi olarak varsayıldığında;

$$Y_{it}, i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, N$$

$$X_{it}, i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, N$$

$$Y_{it} = a_{it} + \beta_{it}X_{it} + u_{it}$$

şeklinde tahmin edilir.

Panel veri analizinde; Sabit Katsayılar Modeli, Sabit Etkiler Modeli (FEM) ve Rassal (tesadüfi) Etkiler Modeli (REM) gibi modeller kullanılmaktadır. Sabit terim, eğim katsayıları ve hata terimi hakkında yapılan varsayımlara bağlı olarak panel veri regresyonu farklı şekillerde tahmin edilebilir (Kök ve Şimşek, 2009: 4). Sabit Katsayılar Modeli ya da Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS), modelin sabit eğim ve eksene sahip olması anlamında kullanılmaktadır (Bal ve Özdemir, 2017: 91). Sabit Etkiler Modeli, birim etkilerin bağımsız değişkenlerle ilişkili olmasına imkân tanımakta, birim etkiler arasındaki farklılıkların sabit olduğunu varsaymaktadır (Greene, 2003: 293). Rassal (tesadüfi) Etkiler Modeli'nde, veri kaybını azaltmak için yatay kesit ve zaman içindeki değişiklik hata teriminin bir unsuru olarak modele dâhil edilmektedir. Tesadüfi etkiler modelinde hata teriminin sabit varyanslı olduğu ve normal dağıldığı varsayılmaktadır.

Tahmin Edilecek Modeller:

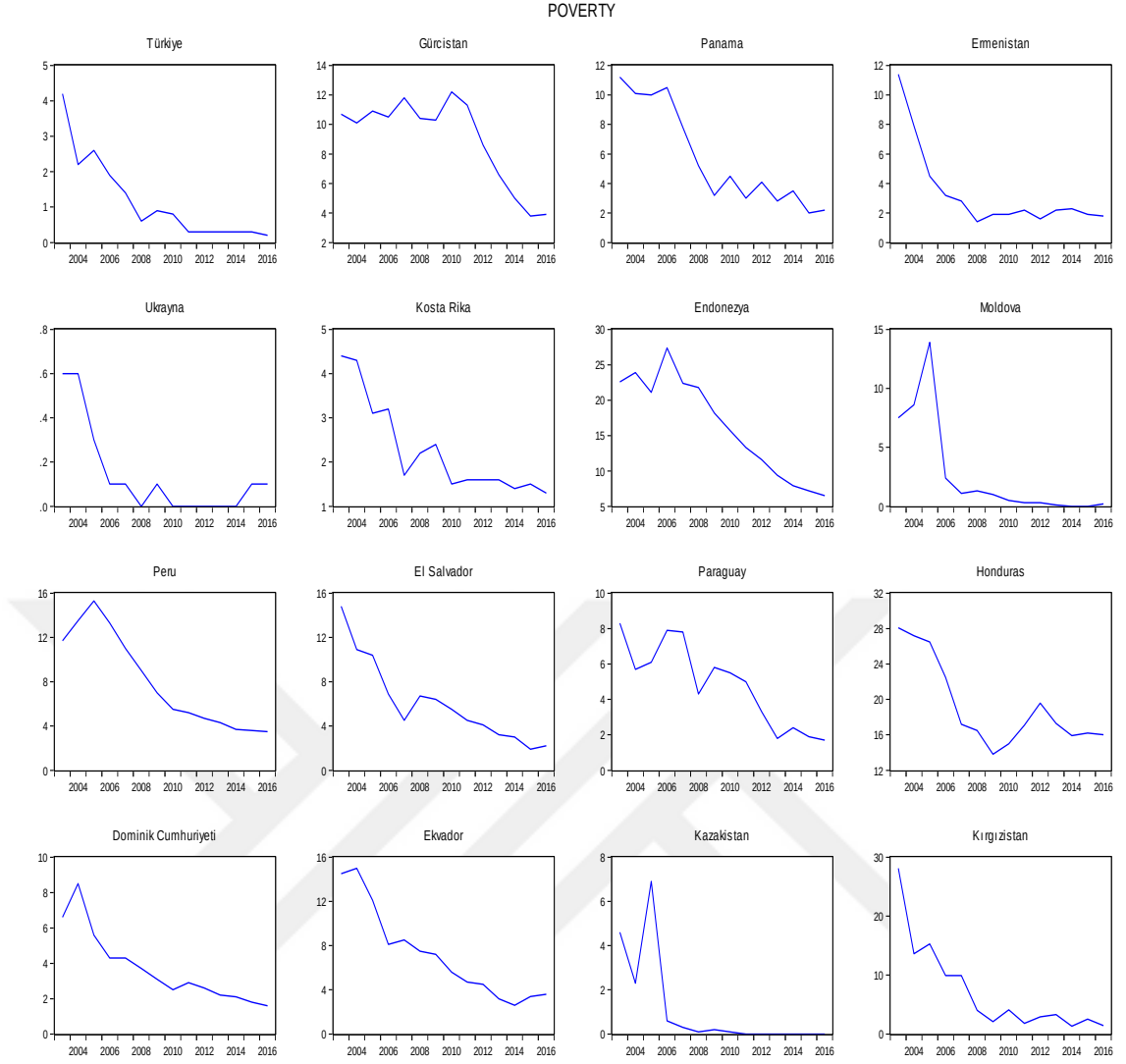
$$LNPOVERTY_{it} = a_{it} + LNHDI_{it} + LNGINI_{it} + LNUNEMP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$LNPOVERTY_{it} = a_{it} + LNHDI_{it} + LNGINI_{it} + LNINFR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

şeklindedir. 1 nolu modelde yoksulluğu etkileyen; kalkınma, gelir dağılımı ve işsizlik oranları arasındaki ilişki, 2 nolu modelde ise yoksulluğu etkileyen; kalkınma, gelir dağılımı ve enflasyon oranları arasındaki ilişki tahmin edilecektir.

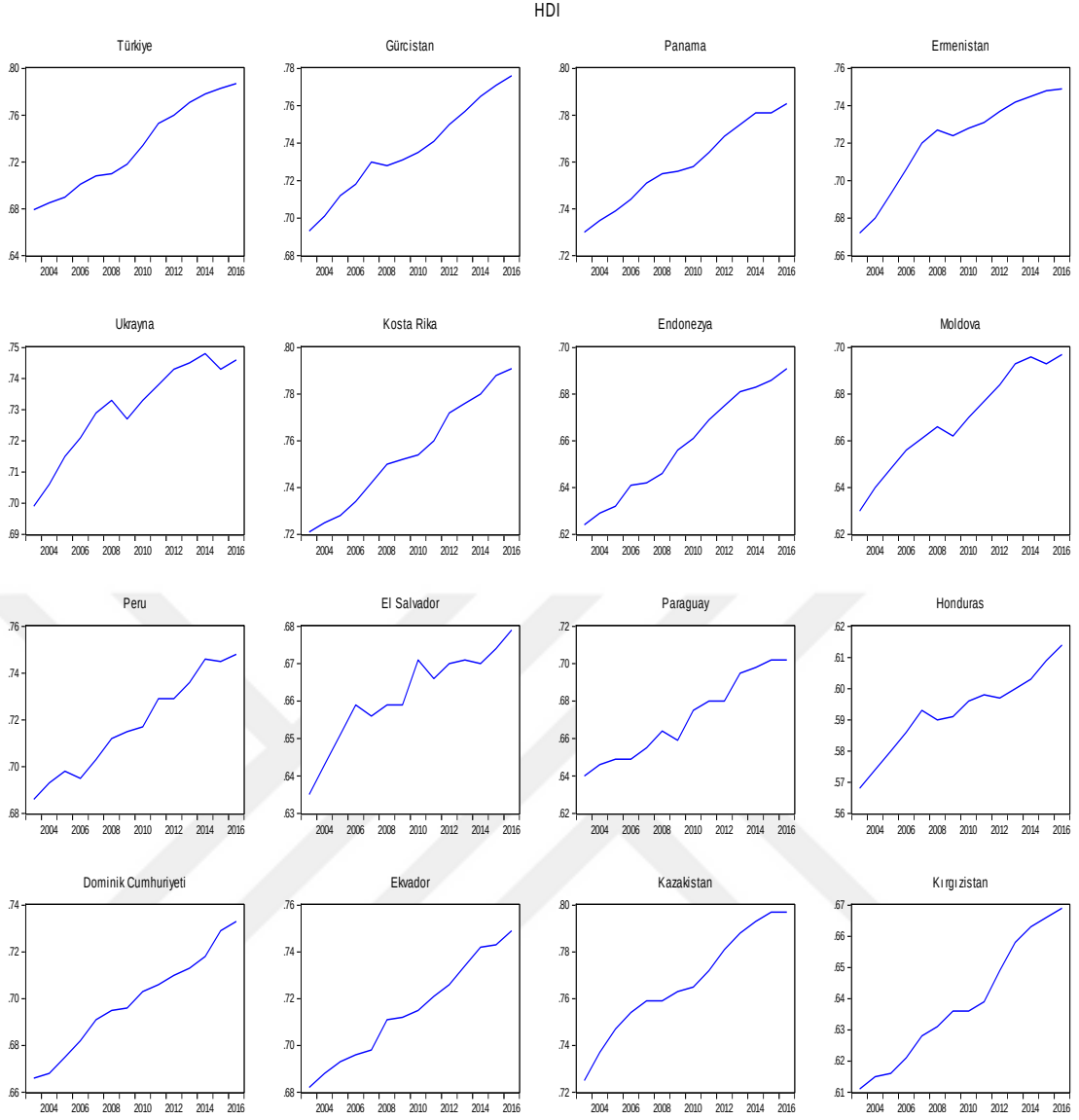
4.2.1.1. Betimleyici Analiz

Şekil 6'dan görüleceği gibi, genel olarak yoksulluk (poverty) endeksleri tüm ülkelerde 2016 yılında 2003 yılına kıyasla oldukça azalmıştır. Endonezya, Honduras ve Kırgızistan yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu; Türkiye, Ukrayna, Kosta Rika ve Kazakistan yoksulluğun en az olduğu ülkelerdir.

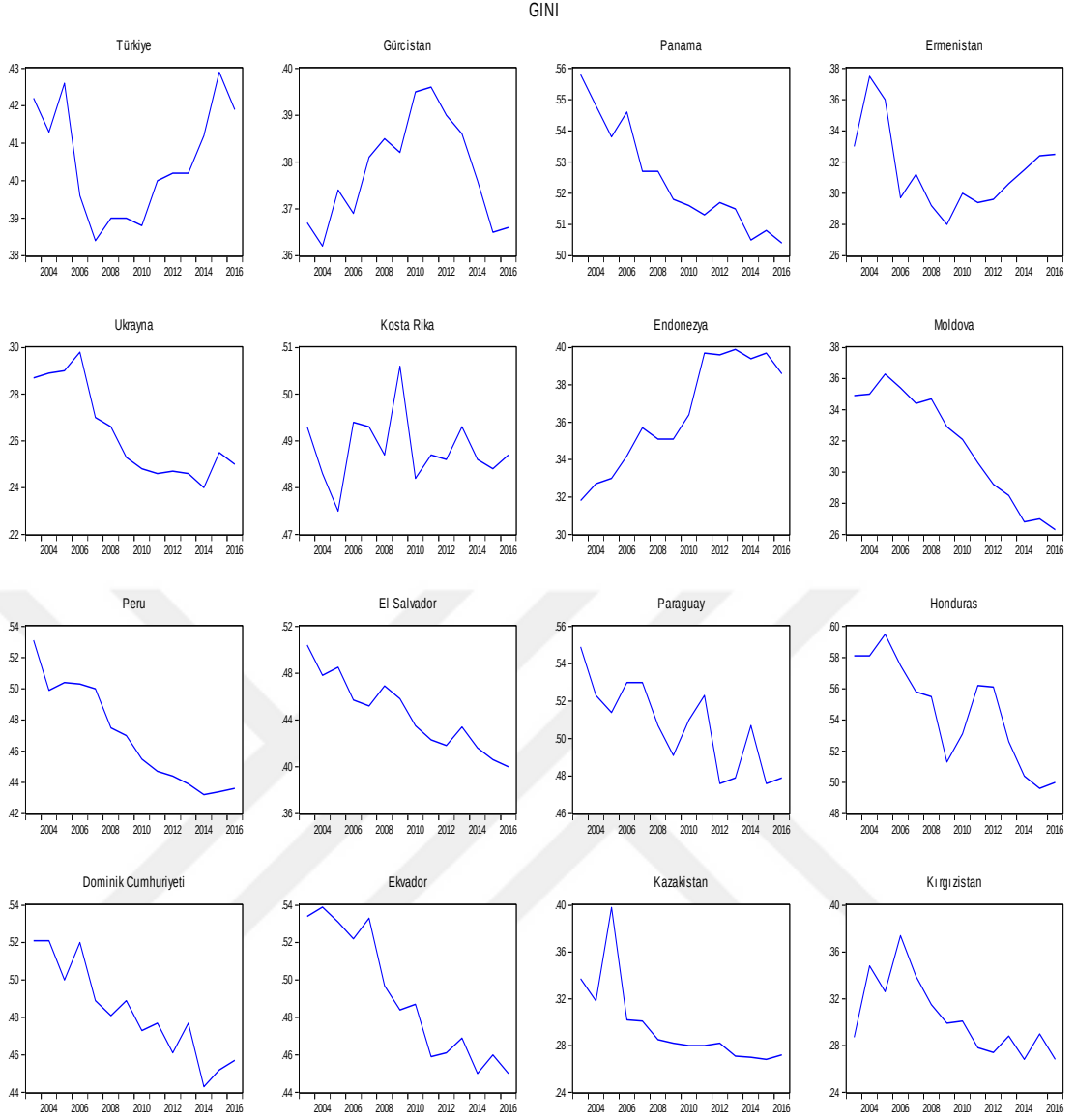
Şekil 6: POVERTY Endeksinin Gelişimi

Şekil 7’de gösterilen İnsani Gelişme Endeksi (HDI) değerleri, gelişmekte olan ülkelerin tümünde 2003-2016 yılları arasında yükselmiştir. En düşük İnsani Gelişme Endeksi değerine sahip olan ülkeler; Moldova, Honduras, El Salvador, Endonezya ve Kırgızistan olarak görülmektedir.

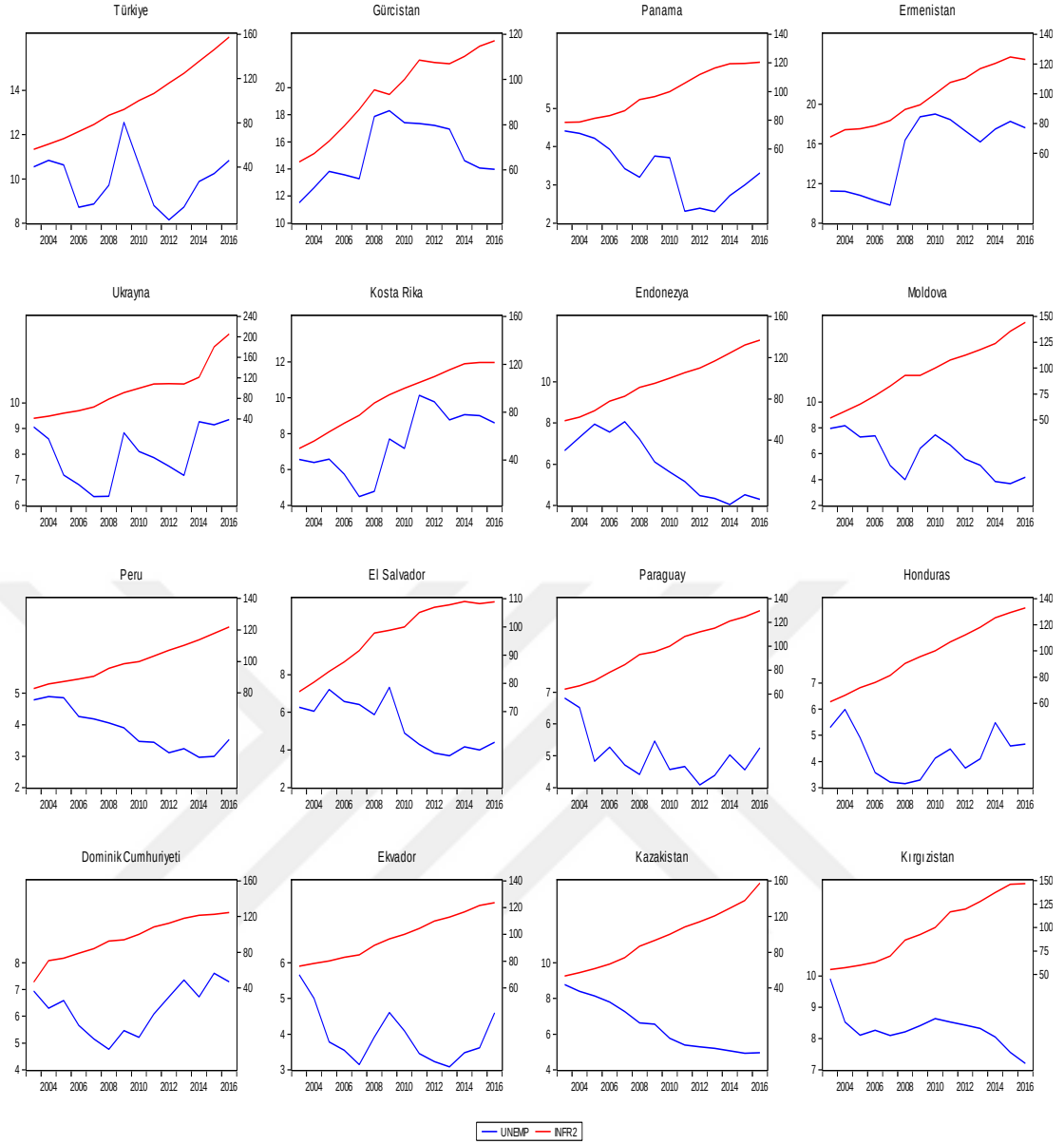
Şekil 7: HDI Endeksinin Gelişimi

Şekil 8'e bakıldığında, Gini endeksinin yıllar itibarıyla farklılaştığı görülmektedir. 2003-2016 yılları arasında; Panama, Ukrayna, Moldova, Peru ve El Salvador'da ciddi bir iyileşme yaşanırken, 2008 yılından itibaren Türkiye ve Endonezya'da ciddi bozulmalar olmuştur.

Şekil 8: GINI Endeksinin Gelişimi

Şekil 9’da, tüm ülkelerde enflasyon oranlarının (INFR) 2003-2016 yılları arasında sürekli arttığı görülmektedir. İşsizlik oranları (UNEMP) ise yıllar itibariyle ve ülkeden ülkeye değişkenlik göstermiştir. Örneğin; Türkiye’de 2003-2005 yıllarında %10 düzeyindeyken, 2006-2009 yıllarında %8’den %12’ye yükselmiştir. 2010-2013 yıllarına gelindiğinde %10 düzeylerinden %8 düzeylerine gerilemiş; 2013-2016 yıllarında ise %8 düzeylerinden %10 düzeylerine yükselmiştir.

Şekil 9: UNEMP ve INFR Endeksinin Gelişimi

4.2.1.2. Uygulamalı Analiz

Uygulamada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 18: Tanımlayıcı İstatistikler

	LNPOVERTY	LNHDI	LNGINI	LNUNEMP	LNINFR
Ortalama	1.274002	-0.362109	-0.885525	1.855491	4.529791
Medyan	1.458615	-0.355247	-0.834711	1.857079	4.560434
Maksimum	3.335770	-0.234457	-0.519194	2.944860	5.325981
Minimum	-2.302585	-0.565634	-1.386294	0.832909	3.721831
Standart Sapma	1.312918	0.074446	0.221611	0.486795	0.270400
Çarpıklık	-0.929902	-0.508191	-0.477317	0.340181	-0.419946
Basıklık	3.622296	2.651125	2.050506	2.535596	3.109263
Jarque-Bera	33.65360	10.10404	15.86257	5.937435	6.276884
Olasılık	0.000000	0.006396	0.000359	0.051369	0.043350
Toplam	267.5403	-76.04287	-185.9602	389.6530	951.2561
Hata Kareler Toplamı	360.2646	1.158319	10.26430	49.52661	15.28125
Gözlemler	210	210	210	210	210

Panel Birim Kök Testi

Ekonometrik modelde kullanılacak serilerin durağan olup olmadıklarının (birim kök içerip içermediklerinin) araştırılması gerekmektedir. Durağan olan seriler doğrudan modele eklenirken, durağan olmayan seriler durağan hale getirildikten sonra modele eklenmektedir. Panel birim kök testi için; Levin, Lin, Chu, Breitung, Im, Pesaran, Shin, Fisher ADF, Fisher PP ve Hadri testlerinden Fisher ADF ve Im, Pesaran, Shin testleri seçilerek; Tablo 19, 20, 21, 22 ve 23'te serilere ilişkin birim kök testi sonuçları verilmiştir. Uygulamada kullanılan değişkenlerin birinci derece farkları alınarak sabit terimli ve sabit terimli ve trendli modellerde durağanlık araştırılmıştır. Birim kök testi için kullanılacak hipotezler:

H_0 : Seri birim kök içerir (Durağan değildir)

H_1 : Seri birim kök içermez (Durağandır)

şeklindedir.

Tablo 19: GINI Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Fisher-ADF	108.592 (0.0000)***	104.146 (0.0000)***
Im, Pesaran, Shin	-7.06305 (0.0000)***	-6.81911 (0.0000)***

*** : %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 20: HDI Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Fisher-ADF	83.3692 (0.0000)***	51.1272 (0.0173)**
Im, Pesaran, Shin	-5.12826 (0.0000)***	-2.21406 (0.0134)**

*** : %1 önem düzeyinde; ** : %5 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 21: POVERTY Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Fisher-ADF	83.1447 (0.0000)***	92.7161 (0.0000)***
Im, Pesaran, Shin	-5.05172 (0.0000)***	-5.83745 (0.0000)***

*** : %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 22: INFR Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Fisher-ADF	53.6281 (0.0097)***	47.0049 (0.0424)**
Im, Pesaran, Shin	-2.23888 (0.0126)**	-1.43754 (0.0753)*

*** : %1 önem düzeyinde; ** : %5 önem düzeyinde; * : %10 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 23: UNEMP Değişkeni Birinci Kuşak Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Fisher-ADF	58.0192 (0.0033)***	46.2755 (0.0492)**
Im,Pesaran,Shin	-3.16009 (0.0008)***	-1.85051 (0.0321)**

*** : %1 önem düzeyinde; ** : %5 önem düzeyinde anlamlıdır.

Pairwise korelasyonlarının yer aldığı Tablo 24'den de izlenebileceği gibi, ikili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, ancak değişkenler arasında yüksek korelasyonların olmadığı söylenebilir.

Tablo 24: Pairwise Korelasyonları

DEĞİŞKENLER	LNGINI	LNHDI	LNPOVERTY	LNINFR	LNUNEMP
LNGINI	1.0000				
LNHDI	-0.1786*	1.0000			
LNPOVERTY	0.4919*	-0.5332*	1.0000		
LNINFR	-0.0894	0.3397*	-0.2731*	1.0000	
LNUNEMP	-0.4735*	0.1401*	-0.1827*	-0.1368*	1.0000

* : %5 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 25'de Model 1'de; LNGINI, LNHDI ve LNUNEMP değişkenlerinin; Model 2'de ise; LNGINI, LNHDI ve LNINFR değişkenlerinin yoksulluk üzerindeki etkilerinin incelendiği panel veri analizi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 25: POLS, FEM, REM Bulguları

	Model 1			Model 2		
DEĞİŞKENLER	POLS	FEM	REM	POLS	FEM	REM
LNGINI	3.399*** (0.344)	3.833*** (0.453)	3.871*** (0.415)	2.707*** (0.291)	3.743*** (0.479)	3.594*** (0.427)
LNHDI	-9.241*** (0.861)	-15.05*** (0.994)	-14.58*** (0.949)	-8.055*** (0.910)	-12.32*** (1.956)	-11.04*** (1.637)
LNUNEMP	0.593*** (0.158)	0.623*** (0.144)	0.651*** (0.139)			
LNINFR				-0.657*** (0.250)	-0.475** (0.233)	-0.619*** (0.202)
Sabit Terim	-0.164 (0.452)	-1.937*** (0.683)	-1.807*** (0.673)	3.732*** (1.310)	2.280 (1.705)	3.226** (1.465)
Hausman			3.80			1.52
F testi		63.97***			61.08***	
BP LM			751.58***			735.01***
Gözlemler	210	210	210	210	210	210
R-kare	0.521	0.753		0.505	0.735	
Ülke Sayısı		16	16		16	16

Parantez içindeki değerler standart hatalardır.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 25'e bakıldığında, Model 1'de POLS, FEM ve REM bulgularıyla örtüşecek şekilde LNGINI ve LNUNEMP değişkenlerinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, LNHDI değişkeninin ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Model 2'de elde edilen bulgularda ise, LNGINI değişkeni pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, LNHDI ve LNINFR değişkenleri negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Panel veri analizlerinde model test yönteminin belirlenmesinde F/Wald testleri, Breusch-Pagan Lagrange çarpanı ve Hausman testleri gibi bazı testler

kullanılmaktadır. Buna göre, FEM ve REM tahmin edicileri reddedilmezse POLS tahmincisi daha tutarlı sonuç verir; F/Wald testlerinden herhangi biri reddedilirse ve Breusch-Pagan LM testi reddedilmezse FEM tahmincisi daha etkili sonuç verir; tersi olması durumunda REM tahmincisi daha tutarlı sonuçlar verir; F/Wald testlerine ve Breusch-Pagan testlerine göre H_0 varsayımları reddedilirse seçilecek model Hausman testi sonucuna bağlıdır. Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler tahmincileri arasında bir tercih yapmak için Hausman testinin sonuçlarına bakmak gerekmektedir (Park, 2010: 1). Hausman testi “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” sıfır hipotezi altında k serbestlik dereceli ki-kare dağılımı göstermektedir. Tablo 25’te, Hausman testi sonucuna göre sıfır hipotezi kabul edilerek REM tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Tablo 26’da ise, tahminlere ilişkin otokorelasyon ve değişen varyans testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 26: Tanı Testleri

Testler/Modeller	Model 1	Model 2
Otokorelasyon testi	modifiedBhargava et al. Durbin-Watson = .86055126	modifiedBhargava et al. Durbin-Watson = .77736376
	Baltagi-Wu LBI = 1.1701786	Baltagi-Wu LBI = 1.0907303
Değişen Varyans testi	W0 = 2.1406708 df(13, 196) Pr > F = 0.01350199	W0 = 1.1714257 df(13, 196) Pr > F = 0.30285996
	W50 = 1.6685045 df(13, 196) Pr > F = 0.0701901	W50 = 1.0216447 df(13, 196) Pr > F = 0.43194189
	W10 = 1.8971910 df(13, 196) Pr > F = 0.03232674	W10 = 1.0532781 df(13, 196) Pr > F = 0.40242029

Tablo 26’da verilen Tanı Testleri’nden elde edilen sonuçlara göre, tahminlerde otokorelasyon ve değişen varyans testlerinde sorunlar olduğu görülmektedir. Bu sorunları en aza indirmek için REM tahmincisinin etkili sonuçlar verdiği ilgili ülkeler için dirençli standart hatalar kullanılmıştır.

Tablo 27’de dirençli standart hatalar kullanılarak elde edilen tahmin sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 27: Dirençli Standart Hatalar ile REM Bulguları

	(1)	(2)
DEĞİŞKENLER	LNPOVERTY	LNPOVERTY
LNGINI	3.871*** (1.000)	3.594*** (1.011)
LNHDI	-14.58*** (1.458)	-11.04*** (2.811)
LNUNEMP	0.651*** (0.184)	
LNINFR		-0.619 (0.379)
Sabit Terim	-1.807* (0.994)	3.226 (3.096)
Gözlemler	210	210
Ülke Sayısı	16	16

Parentez içindeki değerler standart hatalardır.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 27'ye göre, Gini endeksinde ve işsizlik oranında meydana gelen artış, yoksulluk değişkenini pozitif etkiliyorken, insani gelişmişlik endeksindeki artış yoksulluk değişkenini negatif etkilemektedir. Buna göre, gelir dağılımı bozuldukça ve işsizlik oranı arttıkça seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk artıyorken, insani gelişmişlik endeksi arttıkça bu ülkelerde yoksulluk azalmaktadır. İkinci modelin tahmin sonuçlarına bakıldığında ise, yine Gini endeksinde meydana gelen artış yoksulluğu arttırıyorken, insani gelişmişlik endeksindeki artış yoksulluğu azaltmaktadır. Buna karşın, enflasyon oranları ile yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Yoksulluk ile gelir dağılımı ve kalkınma arasındaki ilişki aynı zamanda Sistem GMM tahmincisi ile test edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 28'de sunulmuştur. Buna göre, yoksulluk değişkeninin kendi gecikmeli değeri her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum yoksulluğun kısır döngüsü teorisine bir kanıt niteliğindedir.

Tablo 28: SGMM Bulguları (Tek Aşamalı)

DEĞİŞKENLER	(1) LNPOVERTY	(2) LNPOVERTY
L.LNPOVERTY	0.928*** (0.0439)	0.952*** (0.0433)
LNGINI	0.877*** (0.212)	0.633*** (0.170)
LNHDI	-0.948** (0.467)	-0.443 (0.546)
LNUNEMP	0.201*** (0.0756)	
LNINFR		0.0668* (0.0406)
Sargan	72.1	68.1
Ar(1)	-15.61***	-12.13***
Ar(2)	1.17	1.21
Gözlemler	191	191
Ülke Sayısı	16	16

Parantez içindeki değerler standart hatalardır

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Model 1 için L.LNPOVERTY, LNGINI ve LNUNEMP değişkenleri %1 önem seviyesinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu model için LNHDI değişkeni ise %5 önem seviyesinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Model 2’de L.LNPOVERTY ve LNGINI değişkenleri %1, LNINFR değişkeni %10 önem seviyesinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu modelde LNHDI değişkeni anlamlı çıkmamıştır.

Genelleştirilmiş momentler tahmininde araç değişkenlerinin geçerli olup olmadığını sınamak için, Arellano ve Bond (1991) Sargan testini önermişlerdir. Kullanılan araç değişkenler dışsalsa, kalıntılar açıklayıcı değişkenler ile korelasyonsuzdur (Tatoğlu, 2018: 148). Sargan testi için kurulacak hipotezler:

H_0 : Aşırı tanımlama kısıtları geçerlidir.

H_1 : Aşırı tanımlama kısıtları geçerli değildir.

şeklindedir.

Arellano ve Bond (1991), dinamik panel veri modellerinde otokorelasyonu sınamak için bir test önermişlerdir. Genelleştirilmiş momentler tahmincilerinin etkin olabilmesi için ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması gerekmektedir (Tatoğlu, 2018: 149). Otokorelasyon testi için kurulacak hipotezler:

H_0 : Hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur.

H_1 : Hata terimleri arasında otokorelasyon vardır.

şeklindedir.

Tablo 28’de spesifikasyon testleri incelendiğinde, iki model için de birinci mertebeden otokorelasyon var iken, ikinci mertebeden otokorelasyonun olmadığı görülmektedir. Sargan test sonuçları her iki modelde araç değişkenlerinin geçerli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik kalkınma, nicel bir kavram olan büyümeden daha geniş bir anlama sahiptir. Kalkınma, bir ülkenin; ekonomik, sosyal ve siyasi refahının gelişmesi olarak tanımlanabilir. Kalkınmışlık ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkeler arası karşılaştırmalarda kullanılan İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Türkiye’de yıllar itibariyle yükselmiş ve üst orta düzey ülkeler arasında yer almıştır. İGE değerleri düşük olan Asya ve Afrika ülkelerine bakıldığında, bu ülkelerin aynı zamanda gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, çalışma boyunca değinilen kalkınmanın, gelir dağılımı ve yoksulluk konularıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

İnsanlar arasında değişen yaşam şartları eşitsizlik olarak nitelendirilmektedir. Özellikle, gelir dağılımında meydana gelen eşitsizlik, bugün tüm dünyada yoksulluk, toplumlarda sosyal çalkantılar, siyasal krizler gibi ağır sonuçlar doğurmaktadır. Bu sorunun düzeltilmesi, gelir dağılımının âdil hale gelmesi için yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Asgari ücret uygulamasının insanca yaşamaya imkân sağlaması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması gerekmektedir. Bunun yanı sıra; büyümenin sağlanması, eğitim ve sağlık hizmetlerine özen gösterilmesi, işsizlik ve enflasyonla ciddi anlamda mücadele edilmesi gerekmektedir.

Yoksulluk dünden bugüne dünyanın her yerinde varlığını sürdüren bir durumdur. Zengin ve yoksul kesim adeta gece ve gündüz gibi birbirinden ayrılmıştır. Elbette günümüz insanının ilk hedefi bu durumu ortadan kaldırmak olmalıdır.

Yoksullukla mücadele Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde yürütülmektedir. Buradaki en büyük sorun teşhis noktasında olmaktadır. Yoksul kime denir? sorusunun cevabı kişiden kişiye değişkenlik gösterdiği için bu durum yoksullukla mücadele konusunda önem arz etmektedir. Dünya Bankası’nın yoksulluk yaklaşımı 1.90\$’lık gelir sınırıdır. Bu rakamın altında kalan nüfus yoksuldur. Ancak, yoksulluk çok boyutlu bir kavram olduğu için gelir yaklaşımıyla açıklamak yetersiz olmaktadır.

Dünyada başta Sahra-altı Afrika ülkeleri olmak üzere 2015 yılında 735.9 milyon insan yoksulluğun yanı sıra; terör, doğal kaynak yetersizliği, sağlam temelleri olmayan devlet yapısı gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Türkiye’de de yoksulluk

hâlâ önemini koruyan bir olgudur. Gıda yoksulluk oranları yüksek olmasa da gıda + gıda dışı yoksulluk özellikle kırsal alanda ciddi bir sorundur. Türkiye’de eğitim seviyesiyle ters orantılı olan yoksulluk, hane halkı büyüklüğüyle doğru orantılıdır.

Yoksulluğun azaltılmasında önemli olan nokta; iktisadi büyümenin sağlanmasıdır. Büyümeyle birlikte bir yandan insani gelişme sağlanırken, bir yandan da gelir dağılımı eşitsizliği düzeltilmektedir. Dolayısıyla, günümüzde yoksulluğun azalmasıyla gelecek dönemlerde de ortaya çıkacak yoksulluğun önüne geçilecektir. Bunun yanında, yoksulluğun azaltılmasında üretkenlik önemli bir unsurdur. Üretmeden tüketimin, insanın insana olan sömürsünün son bulması gerekmektedir.

Çalışmada; kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi öncelikle teorik olarak ele alınmış, dördüncü bölümde ise, gelişmekte olan 16 ülke için 2003-2016 zaman aralığındaki yıllık veriler kullanılarak uygulamalı olarak araştırılmıştır. Kullanılan iki modelin birincisinde Yoksulluk (LNPOVERTY) değişkeni bağımlı, gelir dağılımı (LNGINI), kalkınma (LNHDI) ve işsizlik (LNUNEMP) değişkeni bağımsız; ikincisinde ise yoksulluk değişkeni bağımlı, gelir dağılımı, kalkınma ve enflasyon (LNINFR) değişkeni bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Tahminlerde; Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS), Sabit Etkiler (FEM), Rassal Etkiler (REM) ve Sistem GMM (SGMM) tahmincileri kullanılmıştır. Pairwise Korelasyonlarına bakıldığında, değişkenlerin birbiriyle ilişkili, ancak ilişki derecesinin çok yüksek olmadığı görülmektedir. Panel veri analizi sonuçlarına göre, Model 1’de; POLS, FEM ve REM bulgularına göre, LNGINI ve LNUNEMP değişkenleri pozitif ve anlamlı, LNHDI değişkeni negatif ve anlamlı bulunmuştur. Model 2’de ise, Model 1’den farklı olarak, LNGINI değişkeni pozitif ve anlamlı, LNHDI ve LNINFR değişkenleri negatif ve anlamlı bulunmuştur. Yapılan değişen varyans ve otokorelasyon testlerinde sorunlar saptandığından dirençli standart hatalar kullanılmıştır. Sonuç olarak, Model 1’de gelir dağılımı ve işsizlik oranında meydana gelen artış yoksulluk değişkenini pozitif etkiliyorken, İnsani Gelişim Endeksi’ndeki artış yoksulluğu negatif etkilemektedir. Model 2’de ise, gelir dağılımında meydana gelen artış yoksulluğu arttırıyorken, insani gelişmişlik endeksindeki artış yoksulluğu azaltmaktadır. Enflasyon ve yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir. Sistem GMM tahmincisi sonuçlarına bakıldığında, yoksulluk

değişkeninin kendi gecikmeli değeri iki modelde de yoksulluk değişkeni ile anlamlı bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Acar, İlhan, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 8, ss. 43-59, 2015.

Açıkgöz, Reşat ve Ömer Şükrü Yusufoglu, “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu Ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 76-117, 2012.

Ak, Muammer, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 54, ss. 296-306, Mart-Nisan 2016.

Akdoğan, Abdurrahman, *Kamu Maliyesi*, 8. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2002.

Aksan, Gamze, “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss. 9-19, 27/2012.

Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural, “Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, ss. 1-21, 2002.

Aksu, Ömer A., *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1993.

Akyüz, Yılmaz, (1980a) *Sermaye Bölüşüm Büyüme*, AÜSBF Yayın No: 453, 2. Baskı, Ankara, 1980.

Alesina, Alberto and Roberto Perotti, “The Political Economy of Growth: A Critical Survey of The Recent Literature”, *The World Bank Economic Review*, Volume:8, Issue:3, pp. 351-371, 1994.

Alesina, Alberto and David Dollar, “Who Gives Foreign Aid To Whom And Why?”, *Journal of Economic Growth*, 2000 Kluwer Academic Publishers, Printed in the Netherlands, Volume:5, Issue:1, pp. 33-63, 2000.

Aliyev, Elnur ve Kenan Aslanlı, “İslam Ülkelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Performansı: Kavramlar, Teoriler, Ölçümler”, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdleri 47/2015-1, ss. 37-70.

Altay, Asuman, “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, **Ege Akademik Bakış**, 7(1), ss. 337-362, 2007.

Ar, Kamil Necdet, “Yirmi Birinci Yüzyılda Gelir Eşitsizliği Türkiye Örneği”, **JED/GKD**, 10:2, ss. 187-202, 2016.

Argun, Adalet İdil, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Gelişme ve Gelir Eşitsizliği”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2016/1, ss. 61-74, 2016.

Arpacıoğlu, Özge ve Metin Yıldırım, “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 60-76, 2011.

Arslan, Gülen Elmas, “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 2, ss. 45-52, 2013.

Atan, Murat ve İbrahim Tokatlıoğlu, “Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi ?” **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı: 65, ss. 25-58, 2007.

Avcı, Nazmi, “Yükselen Bir Değer(!) Olarak Yoksulluk ve Türkiye”, Ahmet E. Bilgili ve İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk Sempozyumu Kitabı**, Cilt: 1 (ss.122-133) içinde, Euromat Entegre Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2003.

Ay, Ahmet, Fırat, Emine ve Fatih Mangır “Yoksulluk ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Türkiye Bölgeleri Üzerine Bir Çalışma”, **SESSION 1D: Büyüme, INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES 2018**, ss. 366-375, 2018.

Aydın, Kemal, “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri”, *Çalışma ve Toplum*, 2012/1.

Aytaç, Ayhan ve Mustafa Hatipler, *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, Paradigma Akademi Yayınları, Eylül, 2013.

Bal, Harun ve Pınar Özdemir, “Kurumlar ve Ekonomik Gelişme: Panel Veri Analizi ile Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 9, ss. 80-104, Ocak- Nisan 2017.

Bayramiç, M.H. *Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YL. Tezi: İstanbul, 2006.

Bhalla, A. S. And Frederic Lapeyre, *Poverty and Exclusion in a Global World*, New York: Palgrave Mcmillan, 2004.

Bilen, Mahmut ve Sami Güçlü, “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 6, Eylül-Ekim 1995, ss. 160-171, 1995.

Bilen, Mahmut ve İbrahim Güran Yumuşak, “Gelir Dağılımı- Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, ss. 77-96, 2004.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Human Development Report 2006, ss. 1-440

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Human Development Report 2016, ss.1-286.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2016 İnsani Gelişme Raporu, Türkiye Açıklama Notu, ss. 1-7, 2016.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update, 2018, ss. 1-123, <http://hdr.undp.org/en/data> (Erişim Tarihi: 29.07.2018).

Bourguignon, François, “The Poverty-Growth-Inequality Triangle”, *Indian Council for Research on International Economic Relations*, pp. 1-33, 2004.

Boratav, Korkut ve E. Türkcan. (Edit.) *İktisat Politikası Seçenekleri 1*, Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005* (10. Baskı), Ankara: İmge Yayınevi, 2006.

Bozan, Mahmut, “Yoksulluk Algısına Farklı Bir Bakış”, *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 15, ss. 389-410, 2017.

Calderon, Cesar and Luis Servén L., “The Effects of Infrastructure Development on Growth and Income Distribution”, *Central Bank of Chile, Economic Research Division*, pp. 1-43, 2004.

Canetti, Elias, *Kitle ve İktidar*, Çeviren; Gülşat Aygen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

Cantarero, David, Marta Pascual and Jose Maria Sarabia, “Effects of Income Inequality on Population Health: New Evidence from the European Community Household Panel”, *Applied Economics*, Volume: 37, Issue: 1, pp. 87-91, 2005.

Carter, John R., “An Empirical Note on Economic Freedom and Income Inequality”, *Public Choice*, Volume: 130, Issue: 1-2, pp. 163-177, 2006.

Cornia, G.A., “Globalization and the Distribution of Income Between and Within Countries”, edi. Chang, Ha-Joon, *Rethinking Development Economics*, Anthem Press, pp. 425-451, 2004.

Cowell, Frank A., **Measuring Inequality**. Second Edition, Prentice Hall, Harvester Wheatsheaf, London, 1995.

Coşkun, Selim ve Münir Tireli, **Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye**, Nobel, Ankara, Mayıs, 2008.

Çalışkan, Şadan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 59, 2010/2, ss. 89-132, 2010.

Çelik, Aziz, “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, **Çalışma ve Toplum**, 2004/3, ss. 53-91, 2004.

Çelik, Murat Alp ve Alpay Filiztekin, “Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği”, **MEGARON**, Cilt: 5, Sayı: 3, ss. 116-127, 2010.

Çiftçi, Murat, “Kalkınma Göstergesi Olarak Ortak Yaşam Beklentisine Göre Türkiye’nin AB İçindeki Konumu: Kritikler ve Çok Değişkenli İstatistik Uygulamaları”, **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, Sayı:7, ss. 51-87, 2008.

Dağdemir, Özcan, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi”, C.C. Aktan (Ed.), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002.

Dağdemir, Özcan, “Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 9, Sayı: 30, ss. 41-58, 1998.

Daldal, Şule, “Neoliberalizm, Finansallaşma ve Emek Piyasaları”, **Journal Of Emerging Economies and Policy (JOEEP)**, Cilt: 1, ss. 85-104, Aralık 2016.

Dessallien, Renata Lok, “Review of Poverty Concepts and Indicators”, pp. 1-21, 2000.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2001.

Dinler, Zeynel, *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi, 11. Basım, Bursa, 2005.

Dirimtekin, Halil, *Genel İktisat Teorisi*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1986.

Dişbudak, Cem ve Bora Süslü, “Kalkınma ve Bireysel Gelir Dağılımı: Kuznets Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi?”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*(18), ss. 146-166, 2009.

Doğan, Cem ve Murat Tek, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2007.

Doğanoğlu, Fatih ve Aslan Gülcü, “Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı:1, ss. 47-65, 2001.

Emin, Emin, “Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu 2018”, https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-ve-esitsizlik-raporu-2018_1682.html, (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

Erçakar, Mehmet Emin ve Hüseyin Güvenoğlu, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, Yıl: 2018, Sayı: 1, ss. 38-53.

Ersezer, Devrim, *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Ekiz, Cengiz ve Ali Somel, “Türkiye’de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 256, ss. 97-136, 2007.

Farrington, John and Jeremy Clarke, “Growth, Poverty Reduction and Development Assistance in Asia: Options and Prospects”, *Development Policy Review*, Volume: 24, Issue: 1, pp. 13-28, 2006.

Federal Reserve Bank of St. Louis, FRED, Economic Data, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDOE02GEA086NWDB#0>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).

Geray, Cevat, “Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve “İlçe Köy Birlikleri” Önerisi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 11-42, Nisan 1999.

Gürses, Didem, “İnsani Gelişme ve Türkiye”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, ss. 339-350, 2009.

Greenee, William. H., *Econometric Analysis*, 5th Ed., New York: Prentice Hall, 2003.

Gyimah-Brempong, K. and Samaria M. Camacho, “Corruption, Growth, and Income Distribution: Are there Regional Differences?”, *Economics of Governance*, Volume: 7, Issue: 3, pp. 245-269, 2006.

Halaç, Umut ve Kuştepli, Yeşim, “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 1-22, 2004.

Herzer, Dierk and Sebastian Vollmer, “Inequality and Growth: Evidence from Panel Cointegration”, *The Journal of Economic Inequality*, Volume: 10, Issue: 4, pp. 489-503, 2012.

https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, (Erişim Tarihi: 01.03.2019).

<https://www.oxfam.org/en/about>, (Erişim Tarihi: 10.04.2019).

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=138, (Erişim Tarihi: 04.03.2019).

<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27823>, (Erişim Tarihi: 03.03.2019).

IMF, International Financial Statistics, Data Query, <https://data.imf.org/?sk=4FFB52B2-3653-409A-B471-D47B46D904B5&sId=1485878855236>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).

Işık, Nihat, “Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 11, Yıl: 9, ss. 119-126, Aralık 2006.

Işığışok, Erkan, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırılmal Analizi”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Bursa, Cilt: 16, Sayı: 1, Mayıs 1998.

Karabıyık, Can ve İlkay Dilber, “Gelir Eşitsizliği ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İlişkisi: Panel Veri Analizi”, *Journal of Yasar University*, 11/44, ss. 316-325, 2016.

Karacan, Rıdvan, *Kapitalist Ekonomide Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Türkiye Örneğiyle)*, Yalın Yayıncılık, ss. 1-172, İstanbul, 2017.

Karakaş, Mehmet, “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss. 1-16, Aralık 2010.

Karaman, Banu ve Melih Özçalık, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Manisa, Cilt: 14, Sayı: 1, 2007.

Karataş, Kasım ve B. Tufan, “Yoksulluk Ve Sosyal Hizmetler”, Sosyal Hizmet Sempozyumu, Antalya, 2003.

Karluk, Rıdvan, *Cumhuriyet'in İlanından, Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2007.

Kartal, Nazım ve Yılmaz Demirhan, “Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 135-154, 2014.

Kaya, Ezgi, *Türkiye’de Gelir Bölüşümü Eşitsizliğine Cinsiyet Ayrımının Katkısı*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Kaynak, Muhteşem, *Kalkınma İktisadi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011.

Kerm, Philippe Van, Income Mobility Profiles, *Economic Letters*, Cilt: 102, Sayı: 2, ss. 93-95, 2009.

Khan, Mahmood Hasan, “Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies”, IMF: WP/00/78, 2000.

Kızıler, Neslihan, “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları”, *Journal of Life Economics*, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 77-100, 2017.

Kitapçı, İsmail, “Günümüzün Önemli Küresel Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, ss. 241-258, 2017.

Kök, Recep ve Nevzat Şimşek, Panel Veri Analizi, <https://docplayer.biz.tr/44058878-Panel-veri-analizi-prof-dr-recep-kokk-dr-nevzat-simsek.html>, (Erişim Tarihi: 18.06.2019).

Kubar, Yeşim, “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi”, *KSÜ İİBF Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 227-246, 2011.

Kurtipek, Rıdvan, *Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi(Uzmanlık Tezi)*, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2011.

Kuznets, Simon, “Economic Growth and Income Inequality”, *The American Economic Review*, Cilt: 45, Sayı: 1, ss. 1-28, 1955.

Küçükoğlu, Mahmut, Taş, Hacı Yunus ve Hüseyin Ercan, “Türkiye’de Kalkınmaya Yönelik Ekonomik Politikalara Eleştirel Bir Bakış”, *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Cilt: 9, Sayı: 16, ss. 2618-2653, 2018.

McKinnon, Ronald, *Money and Capital in Economic Development*, Brookings Institution, Washington DC, 184s, 1973.

Memiş, Hasan, “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 144-161, 2014.

Murshed, S. Mansoob, “Globalization, Marginalization and Conflict”, *Globalization, Poverty and Conflict*. Kluwer:Netherlands, pp. 32-45, 2004.

Özcan, Selami ve H. Yunus Taş, “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *International Conference on Eurasian Economies, SESSION 3D:Büyüme ve Gelişme III*, ss. 423-430.

Özgüler, Verda Canbey, *Gelir, Servet ve Yoksulluk*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014.

Öztürk, Eray ve Suat Oktar, “Kalkınma Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Akademik Hassasiyetler*, ss. 101-123, 2017.

Öztürk, Fevzi, “Küreselleşen Dünyada Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, 1 Ekim 2012, <https://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/kuresellesen-dunyada-gelir-dagilimi-ve-yoksulluk-h229081.html>, (Erişim Tarihi: 22.02.2019).

Öztürk, Nazım, ***Gelir Dağılımının İktisadi Analizi***, EKİN Basım Yayın Dağıtım, Kasım, 2017.

Öztürk, Nazım ve Z. Gökalp Göktolga, “Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler”, ***Bütçe Dünyası Dergisi***, Sayı: 34, 2010/2, ss. 3-25, 2010.

Parasız, İlker, ***1923'den Günümüze Türkiye'de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları***, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998.

Park, Hun Myoung, ***Practical Guides to Panel Data Analysis***, 2010, http://www.iuj.ac.jp/faculty/kucc625/writing/panel_guidelines.pdf, (Erişim Tarihi: 15.10.2019).

Pen, Jan, ***Income Distribution***, translated by T.S. Preston, (London: Allen Lane, The Penguin Press), 1971.

Pehlivan, Muhammed Seyid, ***Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği***, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.

Peterson, Wallace C., ***Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme***, Çeviren: Servet Mutlu, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:145, 1976.

Pınar, Abuzer, Önder, İzzettin ve Erdal Gümüş, ***Maliye Politikası II.***, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2826, 2015.

Rogers, Peter, Kazi F. Jalal ve John A Boyd, ***An Introduction to Sustainable Development***, Cambridge, Massachusetts, 2007.

Rusko, Miroslav and Anton Koraus, “The Financial Sector and Sustainable Development”, ***Research Papers, Faculty of Materials Science and Technology In***

Trnava Slovak University of Technology In Bratislava, Volume: 18, Number: 28, pp. 157-162, 2010.

Sandıklı, Atilla, “Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki Sorunun Kaynakları”, Bilgesam Stratejik Araştırma Merkezi, Raporlar, 2009.

Sapancalı, Faruk, “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, **Çalışma ve Toplum**, ss. 51-106, 2005/3.

Sarı, Ramazan, “Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 58, Sayı: 2, ss. 178-189, 2003.

Savaş, Vural Fuat, **Küresel Finans ve Makro İktisat**, Efil Yayınevi, Eflatun Basım Yayım, Genel Yayın No: 154, 1, Ankara, 2012.

Şenses, Fikret, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 2. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Şenses, Fikret, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Shaw, Edward, **Financial Deepening in Economic Development**, Oxford University Press, London, 260s, 1973.

Takım, Abdullah, “Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 160, ss. 154-176, 2011.

Tan, Hui-Boon and Siong Hoo- Law, “Nonlinear Dynamics of the Finance-Inequality nexus in Developing Countries”, **Journal of Economic Inequality**, December, Volume: 10, Issue: 4, pp. 551-563, 2012.

Taş, Mahir, “Menderes Döneminin Ekonomi Politikası ve 1958 İstikrar Programı”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 76, Nisan 2004.

Tatoğlu, Ferda Yerdelen, *İleri Panel Veri Analizi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2018.

Temiz, Hasan Ejder, “Dünyada Kronik Yoksulluk Ve Önleme Stratejileri”, *Çalışma ve Toplum*, ss. 61-100, 2008/2.

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk/Avrupa Birliği ile Karşılaştırma”, Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/295, 2000.

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler”, *Basın Bülteni*, Özet Bulgular, 2014.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2017.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bölgesel Hesaplar, 2016, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1075, (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, 1994,

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2002-2005.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk, Harcamaya Dayalı Yoksulluk İstatistikleri, Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (Türkiye-Kent-Kır), 2015.

Urhan, Veli, “Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik, Özgürlük”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 26, ss. 103-119, İlkbahar 2016.

Uysal, Yaşar, *Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi Türkiye Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 1997.

Uysal, Yaşar, “Gelir Dağılımı ve Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 248-292, Nisan-Haziran 2007.

Ünal, Yenal, “1940–1950 Yılları Arasında Türkiye’de Fiyat Artışları ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme”, *Tarih Okulu*, Sayı: 3, ss. 69-107, İlkbahar 2009.

Üzümcü, Adem ve Mustafa Korkat, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, ss. 135-166, 2014.

Yıldırım, Nuh Ekrem, “Gelir Eşitsizliği Problemi ve Türkiye’nin Bazı Ülke Grupları İle Karşılaştırılması”, *Journal of Current Researches on Social Sciences (JoCReSS)*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 213-226, 2017.

Yılmaz, Pelin, *Türkiye’de Finansal Serbestleşme ve Fonksiyonel Gelir Dağılımı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2011.

World Bank, <http://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-income-level-2018-2019>, (Erişim Tarihi: 21.08.2018).

World Bank, World Development Indicators: Size of the Economy, 2017.

World Bank, World Bank Group, Poverty and Shared Prosperity 2018: 70

World Bank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org>, (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

World Bank, World Development Indicators, Poverty rates at international poverty lines part 2.

World Bank, World Development Indicators: Structure of Output, 2017, <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>, (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

World Bank, World Development Indicators
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, (Erişim Tarihi: 10.04.2019).

